

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Π.Μ.Σ.)
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ»

Βιοπολιτική των συνόρων και πολιτικές της ευαλωτότητας: η επιτελεσματικότητα των
«ξένων» σωμάτων

Διπλωματική εργασία

Λάλος Αντώνιος
Α.Μ.: 01655220Μ011

Αθήνα, 2022

Τριμελής επιτροπή:

Ειρήνη Αβραμοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

(Επιβλέπουσα)

Κατερίνα Ροζάκου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Σοφία Βιδάλη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Λάλος, Αντώνιος, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν στη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*«Οι μέρες μεγαλώσανε
και οι νύχτες εδώ πέρα
δεν περνάνε,
ποιος θέλησε να φύγει
από τον τόπο του
να πάρουνε τον κόπο του
και να τον κυνηγάνε;
Αλήθεια πώς να το εξηγήσουμε;
Εκείνα τα παιδιά ακόμη ρωτάνε,
ρωτάνε πριν τους κλείσουνε
τα μάτια τους
για τελευταία φορά
είναι καλά εκεί που πάμε;»*

-Rationalistas-

Ευχαριστίες

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους ανθρώπους που μου παραχώρησαν συνεντεύξεις και μοιράστηκαν μαζί μου τα βιώματά τους. Η συμβολή τους ήταν ουσιαστική και καθοριστική για την συνολική πλαισίωση και κατανόηση του αντικειμένου της έρευνάς μου. Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης την οικογένειά μου και τους κοντινούς μου ανθρώπους, τις φίλες και τους φίλους μου για την βοήθεια και τη στήριξή τους σε όλη τη διάρκεια της έρευνας και της συγγραφής της. Δε θα ξεχάσω ποτέ την διαρκή και επίμονη στήριξη που μου παρείχαν στη διάρκεια των σπουδών μου οι γονείς και ο αδερφός μου, η Κατερίνα, ο Γεράσιμος, ο Αλέξανδρος, ο Γιώργος, ο Στέφανος, η Πέννυ, η Cintia και η Silvia. Χωρίς τη συνολική τους συμπαράσταση, η εκπόνηση της έρευνας θα ήταν αδύνατη και τους ευχαριστώ πολύ γι' αυτό.

Ευχαριστώ πολύ την επιβλέπουσα της διπλωματικής μου κυρία Αβραμοπούλου για την ουσιαστική καθοδήγηση και την συνολική υποστήριξή της σε όλη τη διάρκεια της έρευνας στο πεδίο και της συγγραφής. Είμαι πραγματικά ευγνώμων και την ευχαριστώ πολύ γι' αυτό. Επίσης, ευχαριστώ τις καθηγήτριες της Τριμελούς Επιτροπής μου, κυρία Βιδάλη και κυρία Ροζάκου για τα εποικοδομητικά σχόλια και τις παρατηρήσεις τους κατά τη διάρκεια της υποστήριξης.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	6
Abstract.....	7
Εισαγωγή.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Το κοινωνικοπολιτικό συγκείμενο.....	12
1Α. Το πεδίο - οι συνομιλήτριές μου.....	15
1Β. Μεθοδολογικές κατευθύνσεις.....	17
1Γ. Θεωρητικό και αναλυτικό πλαίσιο.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Βιοπολιτική των συνόρων και ανθρωπιστική διακυβέρνηση.....	30
2Α. Σώμα και βιοπολιτική στο ανθρωπιστικό πεδίο.....	33
2Β. Βιοπολιτική εξουσία και ευαλωτότητα ασυνόδευτων ανηλίκων.....	41
2Γ. Σωματοποίηση ανθρωπιστικής και βιοπολιτικής εξουσίας	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ανθρωπιστική διακυβέρνηση και πρακτικές αυτοτραυματισμού.....	53
3Α. Αυτοτραυματισμός και φροντίδα	57
3Β. Φροντίδα και βιοπολιτική κατασκευή των ασυνόδευτων υποκειμένων.....	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Εντοπισμός σημαδιών και σωματοποίηση	66
4Α. Σώμα και πρακτικές αυτοτραυματισμού.....	71
4Β. Σώμα και επικοινωνία.....	73
Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	76
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	83

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία πραγματεύεται το πολυσχιδές πλαίσιο συγκεκριμένων τεχνικών λειτουργίας της σύγχρονης βιοπολιτικής και θανατοπολιτικής στο πλαίσιο των μεταναστευτικών πολιτικών αναφορικά με τη διαχείριση των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων.

Ειδικότερα, με αφορμή την επιτέλεση των αυτοτραυματισμών από τους ανήλικους ασυνόδευτους πρόσφυγες, θα αναλυθούν τα διαχειριστικά και βιοπολιτικά μέσα επιτήρησης, πειθάρχησης και, τελικώς, επιβολής εξουσίας από τους σύγχρονους εξουσιαστικούς θεσμούς και τους μηχανισμούς της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης. Μέσω των παραπάνω το σώμα μετατρέπεται σε πεδίο σύγκρουσης, συνάντησης, εντοπισμού και διασύνδεσης πολλαπλών και πολυεπίπεδων εξουσιαστικών φορέων και θεσμών της επικρατούσας νεοφιλελεύθερης βιοπολιτικής εξουσίας.

Για να διερευνηθεί αυτό, το σώμα προσεγγίζεται ως αναλυτικό πεδίο για τον εντοπισμό και την επιτέλεση πολλαπλών εξουσιαστικών μηχανισμών αλλά και ως μέσο υποκειμενοποίησης και ενεργός φορέας εμπρόθετης δράσης και αντίστασης. Η έρευνα θα ενταχθεί σε ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης και θα τεθούν «υπό ερώτηση» τα όριά του σε συνδυασμό με το επιβεβλημένο βιοπολιτικό διακύβευμα περί «προστασίας» της ευαλωτότητας και της ανθρώπινης ζωής των ασυνόδευτων ανηλίκων μέσω της μεθοδολογικής χρήσης της βιβλιογραφικής και αρχειακής έρευνας. Ο στόχος της εργασίας είναι διττός: εξετάζοντας τον επιτελεστικό χαρακτήρα των «ξένων» και «Άλλων» σωμάτων και την επιβολή των μηχανισμών της ενσώματης βιοπολιτικής εξουσίας στα ίδια τα υποκείμενα, θα προσεγγιστεί ταυτόχρονα και το πλαίσιο νοηματοδότησης από τα έμφυλα προσδιορισμένα επιστημονικά υπεύθυνα εργαζόμενα υποκείμενα του ανθρωπιστικού πλαισίου «παιδικής προστασίας» μίας δομής φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων αγοριών προσφύγων.

Αυτό θα πραγματοποιηθεί αναφορικά με τον αυτοτραυματισμό και τις κυρίαρχες πρακτικές αντιμετώπισής του μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης και ημιδομημένων συνεντεύξεων εργαζομένων του πεδίου έρευνας στο οποίο εργάζομαι και εγώ ο ίδιος με την επαγγελματική ιδιότητα του φροντιστή.

Λέξεις κλειδιά: σώμα, αυτοτραυματισμός, βιοπολιτική, φροντίδα, επιτελεστικότητα

Abstract

This research addresses the complex framework of specific techniques of contemporary biopolitics and necropolitics in the context of migration policies regarding control and power over the management of unaccompanied refugee minors.

In particular, the act of self-harming of unaccompanied refugee minors displayed while under the care of humanitarian and governmental institutions will be analyzed, with reference to the managerial and biopolitical means of surveillance, discipline and, ultimately, imposed power and mechanisms of the humanitarian governance. Through the above mentioned, the body becomes a field of conflict, encounter, identification and interconnection of multiple and multi-level power agencies and institutions of the dominant neoliberal biopolitical power.

To explore this, the body is approached as an analytical field for the identification and performance of multiple power mechanisms, but also as a mean of subjectification and an active agent of implicit action and resistance.

The research will be embedded in a historical, social, and cultural theoretical framework of analysis and its boundaries will be 'called into question' in conjunction with the imposed biopolitical stakes of 'protecting' the vulnerability and human life of unaccompanied minors, through the methodological use of bibliographical and archival research. The aim of the paper is twofold: to examine the performative character of the "Foreign" and "Other" bodies and the imposition of the mechanisms of embodied biopolitical power on the subjects themselves, as well as the perception of the analyzed act from the "child protection" actors' perspective, who are responsible of male unaccompanied minors residing in an accommodation facility.

The research will investigate self-harm as a structural characteristic and possible coping strategy through participant observation and semi-structured interviews to the Psycho-Social Support personnel involved in the research field in which I'm employed as a caregiver.

Keywords: body, self-harm, biopolitics, care, performativity

Εισαγωγή

Στην παρούσα έρευνα επιχειρώ να αναδείξω συγκεκριμένες βιοπολιτικές ιατρικοποίησης και παρέμβασης -επί του ασυνόδευτου και ανήλικου προσφυγικού πληθυσμού τον οποίο μελετώ- που βασίζονται κυρίως στην περαιτέρω ιδρυματοποίηση και την ψυχοπαθολογικοποίηση του ανήλικου προσφυγικού πληθυσμού. Ταυτοχρόνως, παρατηρώ και καταγράφω συμβάντα επιτέλεσης αυτοτραυματισμού ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων σε μία δομή φιλοξενίας στα οποία ήμουν και εγώ ο ίδιος παρών όταν συνέβησαν καθώς εργάζομαι ως φροντιστής, μέσω της αυτό-εθνογραφικής προσέγγισης και των σημειώσεων πεδίου.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως οι λόγοι για τους οποίους οι ανήλικοι πρόσφυγες φτάνουν στην Ελλάδα χωρίς γονέα ή φροντιστή ποικίλουν και δεν είναι ενιαίοι και κοινοί για όλους, καθώς αρκετοί ανήλικοι ταξιδεύουν μόνοι τους επειδή επιχειρούν τη διαφυγή τους από τη βία, αφού οι οικογένειές τους έχουν δολοφονηθεί ή εξαφανιστεί στις χώρες καταγωγής τους. Άλλοι έχουν χωριστεί από τις οικογένειές τους κατά τη διάρκεια της διασυνοριακής μετακίνησής τους, ενώ πολλοί ανήλικοι φεύγουν για να ξεφύγουν από διάφορες μορφές εκμετάλλευσης. Όπως αναφέρουν στην έρευνά τους για τους ασυνόδευτους πρόσφυγες οι A. Fili και V. Xynthali(2017), «συχνά τους στέλνουν οι γονείς τους για καλύτερες ευκαιρίες ζωής και σε άλλες περιπτώσεις τα παιδιά που φτάνουν μόνα τους στην Ευρώπη λειτουργούν ως παράγοντας έλξης για την υπόλοιπη οικογένειά τους» (Fili, A. & Xynthali, V., 2017, σ. 1). Καθώς η έρευνα αφορά ανήλικους πρόσφυγες, είναι ουσιώδης η αναφορά στην «παιδική ηλικία» και στην ετερότητα που εντοπίζεται σε αυτήν, καθώς και στους τρόπους με τους οποίους όπως αναφέρει η Δ. Μακρυνιώτη (2019) «προσλαμβάνεται, διαμορφώνεται, αμφισβητείται, μετασχηματίζεται, καθορίζεται η παιδική ηλικία» (Μακρυνιώτη, 2019, σ. 15).

Μελετώντας και σταχυολογώντας μερικούς από τους ποικίλους τρόπους με τους οποίους η βιοπολιτική εξουσία σωματοποιείται και ενσωματώνεται διάχυτα και μύχια στα σώματα των ασυνόδευτων προσφύγων -όπως η τήρηση και η υπακοή στους πειθαρχικούς κανόνες λειτουργίας της δομής- με ενδιαφέρει να αναδείξω το αναλυτικό πλαίσιο μέσα από το οποίο τα σώματα μετατρέπονται σε σημεία χάραξης, ταξινόμησης, ιεράρχησης, καταγραφής και εντοπισμού της ύπαρξης ενός πεδίου συγκεντρωτικής επιβολής εξουσιαστικών σχέσεων βιοπολιτικού και πειθαρχικού ελέγχου επί της ίδιας της ζωής τους, με πρόσχημα την «προστασία» και την «φροντίδα» της βιοφυσικής και βιολογικής ύπαρξής τους (Αθανασίου, 2007· 2011· Agamben, 2005· Ticktin, 2006·

Λέκκα & Πανουτσόπουλος, 2016).

Εξετάζοντας την πρακτική του αυτοτραυματισμού των ανηλίκων προσφύγων ως δομική συνθήκη του καθεστώτος διαβίωσης στον μεθοριακό χώρο της δομής φιλοξενίας που βρίσκεται υπό μελέτη, επιχειρώ να διερευνήσω το πώς αναδεικνύεται η δυνατότητα αντίστασης και εμπρόθετης δράσης σε ένα ασφαλειοποιημένο και ιδρυματικό πλαίσιο. Ασκώντας κριτική στη θετικιστική ερμηνευτική προσέγγιση του αρτιμελούς σώματος και της «εμπρόθετης δράσης», η Α. Αθανασίου (2011) επισημαίνει πως η εμπρόθετη δράση «πηγάζει -εν είδει μιας δομικής ενδεχομενικότητας- μέσα από τους ίδιους τους περιορισμούς που διαμορφώνουν και πλήττουν την ανθρώπινη υποκειμενικότητα μέσα στο χρόνο. Πηγάζει, δηλαδή, ως αισθητηριακή, συναισθηματική, νοητική και ψυχοσωματική απόκριση στο αδύνατον της «ελεύθερης επιλογής» (Αθανασίου, 2011, σ. 66).

Στην εθνογραφική μελέτη που πραγματοποίησα στο πεδίο μέσω συνεντεύξεων και συμμετοχικής παρατήρησης, εστιάζω στην εύρεση και κριτική ανάδειξη των κυρίαρχων ψυχοπαθολογικών και δυτικά ιατροκοινοποιημένων βιοπολιτικών μέσων κυρίαρχησης της ζωής με τα οποία αντιμετωπίζεται ο αυτοτραυματισμός των ασυνόδευτων προσφύγων από το ανθρωπιστικό πλαίσιο διακυβέρνησης. Αυτό επιτελείται μέσω της κυρίαρχης αντίληψης που επικρατεί μεταξύ των εργαζομένων της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας για τον αυτοτραυματισμό ως «χειριστική συμπεριφορά» που έγκειται σε ψυχοπαθολογικά αίτια και οφείλει να αντιμετωπιστεί με περαιτέρω ιδρυματοποίηση ή με την ψυχιατρική παρακολούθηση που θα επιβάλλει τη λήψη φαρμάκων στο άτομο που αυτοτραυματίζεται.

Χωρίς να συμπεριλαμβάνεται το πολιτισμικό στοιχείο, η τραυματική εμπειρία που φέρει μαζί του ο ανήλικος πρόσφυγας από τη συνολική επίπονη διαδικασία της διασυνοριακής του μετακίνησης και η διαβίωση του στο ιδρυματοποιημένο καθεστώς του μεθοριακού χώρου της δομής φιλοξενίας στην οποία διαμένει, η πρακτική του αυτοτραυματισμού τείνει να ταυτιστεί με «επιζήτηση προσοχής» που αποτελεί «κίνδυνο» για τον ίδιο και για τους υπόλοιπους φιλοξενούμενους της δομής. Αυτό έχει συχνά ως αποτέλεσμα τον εσωτερικό κοινωνικό αποκλεισμό και εκτοπισμό του ατόμου που αυτοτραυματίζεται εντός του χώρου της δομής που οδηγεί στην ευρύτερη θυματοποίηση και κατηγοριοποίησή του ως ευάλωτο υποκείμενο που «αναζητά» προσοχή. Το αυτοτραυματισμένο προσφυγικό σώμα λοιπόν ιεραρχείται σε ενισχυμένη ευάλωτη θέση και εκτίθεται στις πρακτικές της ψυχοκοινωνικής παρέμβασης μέσω της

οποίας συχνά επιβάλλονται πολιτικές της «φροντίδας» που ενισχύουν την περαιτέρω ιδρυματοποίηση και την υπερδοσολογία ψυχιατρικών φαρμάκων στοχεύοντας στην «αποτελεσματική θεραπεία» της ψυχοπαθολογίας που οδηγεί στην επιτέλεση του αυτοτραυματισμού.

Σύμφωνα με την Pembroke (1996) και την ανάλυσή της για μία βιωματική ενσώματη προσέγγιση του αυτοτραυματισμού,

Το κοινωνικά αποδεκτό φάσμα του αυτοτραυματισμού σαφώς δεν περιλαμβάνει: αυτοκοπή, κάψιμο, σπάσιμο των οστών και ρίψη τοξικών ουσιών πάνω ή μέσα στο σώμα μας. Αυτό συνήθως αναφέρεται από το ιατρικό επάγγελμα ως αυτοακρωτηριασμός, συνηθέστερα ως "σκόπιμος αυτοτραυματισμός" (Deliberate Self-Harm, DSH). Ο σκόπιμος αυτοτραυματισμός εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις αυτοτραυματισμού αγνοώντας την πρόθεση. Ο όρος "εσκεμμένος αυτοτραυματισμός" είναι αποδοκιμαστέος. Ο όρος "εσκεμμένος" μπορεί να υπονοεί προμελέτη και εσκεμμένη πρόθεση. Ο αυτοτραυματισμός είναι πάντα άτυπος. Μερικές φορές μπορεί να είναι αυθόρμητος και ξαφνικός με ελάχιστη επίγνωση ή συνειδητή σκέψη. (Pembroke, 1996, σ. 6).

Εστιάζω ακόμη, μέσω των συνεντεύξεων στις αντιφάσεις και αντινομίες που εντοπίζονται στις σκέψεις και στα συναισθήματα των ίδιων των επιστημονικά υπεύθυνων υποκειμένων της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας που εργάζονται ως κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχολόγοι και καλούνται να διαχειριστούν τον αυτοτραυματισμό σε επίπεδο φροντίδας, «επούλωσης» του τραύματος και συμβουλευτικής παρέμβασης στον ανήλικο προσφυγικό πληθυσμό. Επιχειρώ δηλαδή να διευρύνω τους τρόπους με τους οποίους βιώνουν και ενσωματώνουν τα ίδια τα εργαζόμενα υποκείμενα την καθημερινή αλληλεπίδραση με την πρακτική του αυτοτραυματισμού από τους ασυνόδευτους ανήλικους. Εστιάζω στο είδος των πολιτικών της «φροντίδας» τις οποίες δύναται και οφείλουν να ακολουθήσουν για την αντιμετώπιση του αυτοτραυματισμού και στο αν οι συγκεκριμένες πολιτικές φροντίδας καθίστανται αδύνατες στην εφαρμογή λόγω των δομικών χαρακτηριστικών των μεθοριακών χώρων της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης¹ όπως μία δομή φιλοξενίας ανήλικων προσφύγων (Csordas & Jenkins, 2018· Αθανασίου, 2022). Επιπροσθέτως,

¹ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο D. Fassin (2011) στο κείμενό του *Η ανθρωπιστική δράση ως πολιτική της ζωής* για την ανθρωπιστική παρέμβαση και την μορφή που παίρνει σε ανθρωπιστική διακυβέρνηση: «Όποια κι αν είναι η μορφή που παίρνει, αυτό που φαίνεται ότι αναδύεται είναι μια ανθρωπιστική διακυβέρνηση τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε τοπικό επίπεδο, είτε στα στρατόπεδα για εκποτισμένα άτομα είτε στις κοινωνικές υπηρεσίες για τους παράνομους μετανάστες και τους αιτούντες πολιτικό άσυλο. Πρόκειται για μια διακυβέρνηση που ορίζει τον εαυτό της διά της εισαγωγής της ηθικότητας στην πολιτική, στη λεγόμενη Νέα Παγκόσμια Τάξη που φαίνεται ότι έχει καταφέρει να εφαρμόσει τη Realpolitik του Ψυχρού Πολέμου» (Fassin, 2011, σ. 656).

λόγω της συχνής αναφοράς του συναισθήματος του φόβου από τις εργαζόμενες για την εμπειρία, χρησιμοποιώ τον φόβο ως αναλυτικό εργαλείο επιχειρώντας την ανάδειξη της συσχέτισης και της διασύνδεσής του με τις πολιτικές της φροντίδας που καλούνται ως επαγγελματίες να εφαρμόσουν στον ανήλικο προσφυγικό πληθυσμό της δομής. Χωρίς το συναίσθημα να εκλαμβάνεται ως «ιδιωτική υπόθεση» που αφορά μόνο το ίδιο το υποκείμενο, όπως επισημαίνει η Ε. Αβραμοπούλου (2018),

Το συναίσθημα δεν είναι κάτι που ανήκει στο υποκείμενο ή τη συλλογικότητα, αλλά είναι ο τρόπος που αντιδρούμε στα αντικείμενα και στους άλλους που οριοθετούν το υποκείμενο (το εγώ) και τη συλλογικότητα (το εμείς) (Αβραμοπούλου, 2018, σ. 29).

Η ίδια η ζωή των προσφύγων γίνεται πολιτικό διακύβευμα συχνά με ρατσιστικά κίνητρα καθώς μέσα από τη βιοπολιτική των επιδημιών η άνισα κατανομημένη ευαλωτότητα που έρχεται αντιμέτωπη με τους μετασχηματισμούς και τις εκφάνσεις της διακυβέρνησης. Εκφάνσεις που αναπτύσσονται και θέτουν στο επίκεντρο τα ιστορικά «σεσημασμένα», «Άλλα» και «ξένα» σώματα των προσφυγικών υποκειμένων. Το στοιχείο αυτό εντείνεται και επιτείνεται στο βιοπολιτικό και πανδημικό χρονικό παρόν που χαρακτηρίζεται από τις επικρατούσες συνθήκες της εντατικοποίησης της καταστολής και του βιοεξουσιαστικού ελέγχου των υποκειμένων, ειδικότερα των προσφύγων (Αθανασίου, 2007· 2011· Fassin, 2011· Καραστάθη, 2018).

Μεταξύ αυτών των σωμάτων αναδιανέμεται άνισα η κοινωνική ευαλωτότητα στο «κοινωνικό σώμα» που τα συγκροτεί. Και αυτό γιατί συμβιώνουν άνισα στην πιθανότητα της «μόλυνσης», στοιχείο το οποίο επιτελείται με κοινωνικούς όρους «έκθεσης» στις επισφαλείς συνθήκες στις οποίες ζουν καθημερινά στους μεθοριακούς χώρους της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης, όπως οι δομές φιλοξενίας. Έτσι δέχονται ακόμη περισσότερους σωματικούς και κοινωνικούς περιορισμούς μετακίνησης και «θυματοποιούνται» ακόμη περισσότερο. Το «προσφυγικό σώμα» αναδεικνύεται ως επιρρεπές στη βία, τον κίνδυνο και την ανάγκη για έλεγχο μέσω ενός κυρίαρχου δυτικού λόγου «ηθικολογίας» και «ηθικοπολιτικής» του ανθρωπισμού που σε σημαντικό βαθμό λειτουργεί με όρους από-υποκειμενοποίησης, αποπολιτικοποίησης και αποϊστοριοποίησης των προσφύγων και των προσφυγισσών (Καψάλη & Μεντίνης, 2018· 2020).

Προσεγγίζοντας την τελευταία θεματική ενότητα της εργασίας μελετώ τους τρόπους βάσει των οποίων δύναται να συλληφθεί και να νοηματοδοτηθεί η πρακτική του αυτοτραυματισμού από τα ασυνόδευτα και ανήλικα προσφυγικά υποκείμενα ως γλώσσα και ως διαφυγή από το ανθρωπιστικό καθεστώς βιοπολιτικής εξουσίας στο

οποίο υπόκεινται. Ταυτοχρόνως, εξετάζοντας τον αυτοτραυματισμό ως ουσιώδες χαρακτηριστικό της δομικής συνθήκης του υπό μελέτη πληθυσμού, προσεγγίζω τον παθολογικοποιημένο και εξουσιαστικό τρόπο με τον οποίο συχνά αντιμετωπίζεται από τα εργαζόμενα υποκείμενα του πεδίου που καλούνται να παρέχουν πολιτικές της φροντίδας οι οποίες τίθενται υπό διερεύνηση για την κριτική ανάδειξη των πειθαρχικών επιτελέσεων που τις πλαισιώνουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Το κοινωνικοπολιτικό συγκείμενο

Καθώς αναστοχάζομαι κριτικά και ανακαλώ στη μνήμη μου το χωροχρονικό σημείο στο οποίο άρχισαν να μου γεννιούνται αφηρημένα και θεωρητικά ερωτήματα σχετικά με το «είδος» της σχέσης και της διασύνδεσης μεταξύ της βιοπολιτικής εξουσίας και της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης αναφορικά με τη διαχείριση του προσφυγικού πληθυσμού, θυμάμαι μια μέρα στην πόλη του Ρεθύμνου το χειμώνα του 2017 ως φοιτητής Κοινωνιολογίας.

Στα παράλια της περιοχής του Πλακιά, στο νότιο Ρέθυμνο, κατέφθασε μία βάρκα με 45 Κούρδους πρόσφυγες και προσφύγισσες, μεταξύ των οποίων υπήρχε και ολιγάριθμος ανήλικος πληθυσμός από τη Συρία οι οποίοι επιδίωκαν να φτάσουν στην Ιταλία. Εξ αιτίας όμως των δυσμενών καιρικών συνθηκών βρέθηκαν 5 μέρες στα «ανοιχτά» της Μεσογείου ώσπου τελικά κατέληξαν στα παράλια της νότιας Κρήτης και οι λιμενικές και αστυνομικές αρχές της περιοχής τους συνέλαβαν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να παραμείνουν εγκλειστοί στο λιμεναρχείο, υπό πλήρως αυστηροποιημένη, υπεροπλισμένη και πειθαρχική αστυνομική επιτήρηση και «προστασία», μέχρι να απελαθούν πίσω στην Τουρκία. Συμμετέχοντας στην πορεία διαμαρτυρίας και αλληλεγγύης που είχαν οργανώσει πολιτικά και κοινωνικά κινήματα της πόλης ενάντια στον εγκλεισμό των Κούρδων προσφύγων και προσφυγισσών έξω από το λιμεναρχείο του Ρεθύμνου μέσα στο οποίο βρίσκονταν, διέκρινα την αμέριστη πλήρη συνεργασία των αστυνομικών με το ιατρικό προσωπικό των «Γιατρών Χωρίς Σύνορα».

Χαρακτηριστικά θυμάμαι πως ένας εργαζόμενος γιατρός του συγκεκριμένου φορέα, όταν ρώτησα γιατί δεν επιτρέπεται ούτε σε αραβόφωνο διερμηνέα πρόσφυγα που βρισκόταν στην πορεία να μπει μέσα και να επικοινωνήσει με τους πρόσφυγες ώστε να δει μήπως χρειάζονται κάτι, μου απάντησε πως: «θα βρούμε το μπελά μας,

εμείς μαζί σας είμαστε αλλά αυτοί (οι πρόσφυγες) δεν είναι για να μένουνε, σε 2-3 μέρες τους έχουν στείλει πίσω Τουρκία. Μη διαμαρτύρεστε, είναι άσκοπο. Θα φύγουνε σύντομα».

Αμέσως μετά από τη συγκεκριμένη δήλωση, παρατήρησα τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη του εργαζόμενου προσωπικού των «Γιατρών Χωρίς Σύνορα» προσέφεραν υγειονομική και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στους πρόσφυγες και τις προσφύγισσες. Διαπίστωσα πως βρίσκονταν σε άριστη συνεργασία με τις αστυνομικές αρχές οι οποίες τους είχαν συλλάβει, τους είχαν περιορίσει, μερικούς τους είχαν χτυπήσει, τους αντιμετώπιζαν ως επικίνδυνους και τους χαρακτήριζαν με ρατσιστικά, σεξιστικά, ισλαμοφοβικά και εθνικιστικά σχόλια τα οποία άκουγα καθώς βρισκόμουν έξω από τα σύγχρονα εξοπλισμένα συστήματα παρακολούθησης και πειθαρχικής επιτήρησης που ήταν τοποθετημένα στα συρματοπλέγματα του λιμεναρχείου. Άρχισαν έτσι να μου γεννιούνται ερωτήματα σχετικά με τα χαρακτηριστικά των πολιτικών που διέπουν το ανθρωπιστικό πλαίσιο διακυβέρνησης και ακολουθούνται από τους ανθρωπιστικούς φορείς και τις Μ.Κ.Ο. που δραστηριοποιούνται σε δράσεις ανθρωπιστικής παρέμβασης στο πλαίσιο της «προστασίας» και της διαχείρισης του προσφυγικού πληθυσμού.

Φτάνοντας στο παρόν μετά από τη συγκεκριμένη αναδρομή, η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε σε μία δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων² αγοριών προσφύγων αιτούντων άσυλο της Αθήνας στην οποία φιλοξενούνται 30 ανήλικοι -των οποίων οι ηλικίες κυμαίνονται μεταξύ δώδεκα και δεκαέξι ετών- από χώρες της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής, όπως η Συρία, το Αφγανιστάν, το Πακιστάν και το Κονγκό και στην οποία εργάζομαι με την ιδιότητα του φροντιστή από τον Ιούνιο του 2021 έως και την παρούσα χρονική περίοδο. Οι περισσότεροι από τους ανήλικους πρόσφυγες προέρχονται από camp μέσα στα οποία κάνουν αίτηση μετεγκατάστασής τους σε δομή φιλοξενίας ή από άλλες δομές οι οποίες κλείνουν. Μερικοί από αυτούς προέρχονται και από καθεστώς αστεγίας. Μόλις ολοκληρώσουν το δέκατο έκτο έτος της ηλικίας τους έχουν δικαίωμα αίτησης για μετεγκατάσταση σε διαμερίσματα φιλοξενίας που

² Είναι σημαντικό να σημειωθεί εδώ πως νομικά ως ασυνόδευτος ανήλικος ορίζεται όποιος ανήλικος «φθάνει στην Ελλάδα χωρίς να συνοδεύεται από πρόσωπο που ασκεί, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, τη γονική του μέριμνα ή την επιμέλειά του ή χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικο συγγενή που ασκεί στην πράξη τη φροντίδα του και για όσο χρόνο η άσκηση των καθηκόντων αυτών δεν έχει ανατεθεί σε κάποιο άλλο πρόσωπο, σύμφωνα με το νόμο. Στον ορισμό αυτό περιλαμβάνεται και ο ανήλικος που παύει να συνοδεύεται μετά την είσοδό του στην Ελλάδα.» (Ν. 4939/2022).

στελεχώνονται από προσωπικό Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και για την οποία πραγματοποιείται συνέντευξη με την αρμόδια οργάνωση.

Η έρευνα διήρκησε συνολικά τους τέσσερις πρώτους μήνες του 2022 κατά τη διάρκεια των οποίων, αφού πλαισίωσα θεωρητικά και μεθοδολογικά το ερευνητικό θέμα, κράτησα εθνογραφικές σημειώσεις πεδίου και πραγματοποίησα δια-ζώσης ημιδομημένες συνεντεύξεις από τις πέντε εργαζόμενες που αποτελούν το επιστημονικά υπεύθυνο εργασιακό δυναμικό και ταυτόχρονα την ψυχοκοινωνική υπηρεσία της δομής.

Ο χώρος της συγκεκριμένης δομής φιλοξενίας στην οποία αναφέρομαι εντοπίζεται σ' ένα μικρό κτήριο με τρεις ορόφους στο κέντρο της Αθήνας. Διαθέτει δέκα δωμάτια, -χωρισμένα κυρίως βάσει της εθνικής καταγωγής των ωφελουμένων³. Ο χώρος αρχικά θυμίζει σχολική τάξη, καθώς στους λευκούς τοίχους υπάρχουν πολλές ζωγραφιές και φωτογραφίες των ίδιων των ανηλίκων που προέρχονται από ψυχαγωγικές δραστηριότητες που έχουν πραγματοποιηθεί εντός και εκτός της δομής. Τα δωμάτια των ωφελούμενων είναι, -στολισμένα με φωτογραφίες από τις οικογένειές τους αλλά και με σημαίες των χωρών προέλευσης και καταγωγής τους, ενώ ταυτόχρονα είναι αρκετά μικρά και στενά, - με δύο κουκέτες το καθένα. Αυτό, με έκανε εξ αρχής να αντιληφθώ πως η ιδιωτικότητα και ο προσωπικός χώρος των ανηλίκων εφήβων είναι πολύ περιορισμένος, έως και ανύπαρκτος. Από τις πρώτες μέρες εργασίας μου ως φροντιστής με προβληματίσε ο αντίκτυπος που θα μπορούσε να έχει στην ψυχική υγεία και υπόσταση των ωφελούμενων της δομής η απουσία προσωπικού χώρου στην καθημερινότητά τους. Οι πόρτες εισόδου/εξόδου μένουν πάντα κλειδωμένες, ενώ οι πόρτες των δωματίων τους οφείλουν πάντα να είναι ξεκλειδωτες ώστε οποιαδήποτε ώρα να μπορεί να πραγματοποιηθεί έλεγχος δωματίου από το εργαζόμενο προσωπικό.

Αξίζει να αναφερθεί πως τη συγκεκριμένη περίοδο κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η έρευνα υπήρχαν ακόμη ενεργά μέτρα περιορισμού μετακίνησης από την ελληνική κυβέρνηση λόγω της πανδημικής κρίσης του Covid-19, γεγονός που έθετε όρια όχι μόνο στις δραστηριότητες και στις μετακινήσεις των ανηλίκων εντός και

³ Με αυτόν τον όρο αναφέρονται οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες που διαμένουν στη δομή φιλοξενίας μεταξύ του εργαζόμενου προσωπικού.

εκτός της δομής, αλλά και στις διαδικασίες «οικογενειακής επανένωσης⁴» και των αιτημάτων ασύλου για την Ελλάδα ή και για άλλες ευρωπαϊκές χώρες «υποδοχής». Για τον περιορισμό μετάδοσης του Covid-19 οι υπηρεσίες ασύλου δεχόντουσαν περιορισμένο αριθμό ατόμων την ημέρα με αποτέλεσμα τα ραντεβού για συνεντεύξεις για την καταγραφή και την απόκτηση ασύλου να καθυστερούν πολύ να πραγματοποιηθούν. Επιπλέον, οι γραφειοκρατικοί μηχανισμοί και οι δομικές τους λειτουργίες των μεταναστευτικών πολιτικών για την απόδοση ασύλου συχνά χαρακτηρίζονται από διαδικασίες που απαιτούν πολύ χρόνο ώστε να οριστικοποιηθεί κάποια απόφαση. Σε πολλές περιπτώσεις, λόγω σημαντικών ελλείψεων του εργαζόμενου προσωπικού της δομής, δεν υπήρχε διαθέσιμο άτομο ώστε να συνοδέψει τον ανήλικο πρόσφυγα στο ραντεβού στην υπηρεσία ασύλου, γεγονός που δημιουργούσε περαιτέρω καθυστέρηση καθώς οριζόταν νέο ραντεβού μετά από μήνες λόγω των περιοριστικών μέτρων.

Οι περιορισμοί αυτοί μεγέθυναν σε σημαντικό βαθμό ζητήματα διαβίωσης και κοινωνικών εντάσεων μεταξύ του ασυνόδευτου πληθυσμού, καθώς οι περισσότεροι διεκδικούσαν «οικογενειακή επανένωση» με συγγενή τους στην Ευρώπη και ήθελαν να επιθυμούσαν να διαφύγουν από τη δομή. Όσο οι διαδικασίες καθυστερούσαν, μεγάλωνε η αναμονή των ωφελούμενων και εξέφραζαν τη συνολική δυσαρέσκειά τους προς το εργαζόμενο προσωπικό. Η αγανάκτηση και απογοήτευση λόγω της πολύμηνης αναμονής σε αρκετές περιπτώσεις εκφραζόταν μέσω θυμικών επεισοδίων και διενέξεων μεταξύ των ανηλίκων. Η δομή φιλοξενίας, για τους περισσότερους από τους ωφελούμενους αποτελεί έναν μεταβατικό χώρο από τον οποίον όπως μου ανέφεραν συχνά θέλουν να διαφύγουν, αν και θεωρούν πως είναι «καλύτερο» μέρος από τα camp στα οποία έχουν βρεθεί στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας.

1Α. Το πεδίο - οι συνομιλήτριές μου

Οι συνεντευξιαζόμενες, αφού τους εξέθεσα τους σκοπούς της έρευνας και τις έκανα σαφή την προστασία της ανωνυμίας και των προσωπικών τους στοιχείων συνομίλησαν μαζί μου σχετικά με τους προβληματισμούς και τις ανησυχίες τους για

⁴ Για το νομικό πλαίσιο σύμφωνα με τους νόμους της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με τις αιτήσεις ασύλου και την οικογενειακή επανένωση βλ. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:l33118>

τα ζητήματα των αυτοτραυματιστικών πρακτικών από την πλευρά των «ωφελουμένων». Συζητήσαμε για τις αντιφάσεις με τις οποίες έρχονται σε σύγκρουση όταν καλούνται να διαχειριστούν τις συγκεκριμένες πρακτικές αλλά και για τα μέσα οριοθέτησης που οι ίδιες καλούνται να θέσουν ώστε να μην επηρεάζονται σε ψυχολογικό επίπεδο. Επιπλέον, εστιάζω τα ερωτήματά μου στα αίτια και στους λόγους που οι ίδιες αποδίδουν στον αυτοτραυματισμό, στους τρόπους και τις μεθόδους αντιμετώπισης της συγκεκριμένης πρακτικής που διαθέτουν ως εργαζόμενες της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας και επιχειρώ να διερευνήσω αν και με ποιον τρόπο αυτά τα περιστατικά -αυτοτραυματισμού- επηρέασαν τις ίδιες ως υποκείμενα στο εργασιακό τους περιβάλλον και στην άσκηση της επαγγελματικής τους ιδιότητας.

Πιο συγκεκριμένα, επιχειρώ να αναδείξω τις νοηματοδοτήσεις των ίδιων αναφορικά με τους διαθέσιμους τρόπους και τις υπάρχουσες πρακτικές φροντίδας και αντιμετώπισης της πρακτικής του αυτοτραυματισμού και συγκεκριμενοποιώ τα ερωτήματά μου αναφορικά με το αν θεωρούν πως είναι επαρκείς και αποτελεσματικές για την ψυχοκοινωνική στήριξη του ανήλικου πρόσφυγα που επιτελεί αυτοτραυματισμό στο σώμα του. Εστιάζω ακόμη -μέσω ανοιχτού τύπου ερωτήσεων- στις λειτουργίες της δομής, στους κανόνες, στα τυπικά και δομικά χαρακτηριστικά του πλαισίου στο οποίο εργαζόμαστε και επιχειρώ να αναδείξω τις συνδέσεις που προκύπτουν με τον αυτοτραυματισμό των ωφελούμενων.

Οι συνεντεύξεις δεν περιορίστηκαν μόνο στα δομικά χαρακτηριστικά του πλαισίου διαβίωσης των ωφελούμενων που διαμένουν στη δομή -που ταυτόχρονα αποτελεί τον εργασιακό μας χώρο- και στις νοηματοδοτήσεις αναφορικά με τον αυτοτραυματισμό, αλλά μέρος της συζήτησης επικεντρώθηκε και στο γενικότερο κλίμα αυστηροποίησης των μεταναστευτικών πολιτικών στην ελληνική επικράτεια, ειδικότερα τα τελευταία δύο χρόνια της πανδημικής περιόδου και των περιοριστικών μέτρων που επιβάλλονται καθημερινά. Συζητήσαμε για τα μέτρα περιορισμού των μετακινήσεων και τον εγκλεισμό των ανηλίκων στη δομή, αναζητώντας πιθανές διασυνδέσεις με τις πρακτικές αυτοτραυματισμού από τους ωφελούμενους.

Οι συνομιλήτριές μου, των οποίων οι ηλικίες κυμαίνονται μεταξύ 25 - 40 ετών και ζουν στην Αθήνα, άλλες με μακροχρόνια εργασιακή εμπειρία και άλλες με αρκετά περιορισμένη, μου εξέθεσαν και ανέλυσαν τους προβληματισμούς τους σχετικά με το παροντικό αλλά και παρελθοντικό εργασιακό τους περιβάλλον στο προσφυγικό πεδίο.

Πιο συγκεκριμένα, η Ζωή, η Ρόζα και η Καλλιόπη εργάζονται στη δομή ως ψυχολόγοι, ενώ η Κική και η Ερωφίλη ως κοινωνικοί λειτουργοί. Η Κική, έχει εργαστεί σε camp της Σάμου για 3 χρόνια ως κοινωνική λειτουργός, ενώ η Ερωφίλη και η Ζωή έχουν εργαστεί ξανά στο προσφυγικό πεδίο ως φροντίστριες σε camp στην Αττική. Για τη Ρόζα και την Καλλιόπη -όπως και για εμένα ως φροντιστής- η παρούσα εργασιακή απασχόληση αποτελεί την πρώτη μας επαφή με τον ανήλικο προσφυγικό πληθυσμό.

1B. Μεθοδολογικές κατευθύνσεις

Λόγω της εργασιακής μου εμπλοκής στο προσφυγικό πεδίο και στο κυρίαρχο πλαίσιο της «παιδικής προστασίας⁵», η παρούσα εργασία αποκτά σε σημαντικό βαθμό αυτό-εθνογραφικά χαρακτηριστικά.

Αυτό συντελείται μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης, της κριτικής αναστοχαστικής μου εμπειρίας, των ερωτημάτων που έχω θέσει υπό έρευνα και των ημιδομημένων συνεντεύξεων που πραγματοποίησα για την πλαisiώση των ερευνητικών ζητημάτων και των πιθανών θεωρητικών προβληματισμών, αντιφάσεων, αμφιθυμιών, διλημάτων και αμφισημιών που προκύπτουν από την ενεργητική, άμεση και καθημερινή εργασιακή εμπλοκή μου. Πιο συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα που επιχειρώ να προσεγγίσω αφορούν τους τρόπους με τους οποίους προσεγγίζεται και νοηματοδοτείται από τα επιστημονικά υπεύθυνα εργαζόμενα υποκείμενα της δομής η πρακτική του αυτοτραυματισμού από τους ασυνόδευτους ανήλικους. Επιπλέον, με ενδιαφέρει να εξετάσω το πώς επιδρά στα ίδια τα εργαζόμενα υποκείμενα η αλληλοδιάδραση και αλληλεπίδραση με την πρακτική του αυτοτραυματισμού από τους

⁵ Για το πλαίσιο της «παιδικής προστασίας», της αναδοχής όπως ορίζεται επίσημα από την ελληνική νομοθεσία βλ.

<https://ekka.org.gr/images/pdf/nomothesia/3/%CE%95%CF%85%CF%81%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%9D%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%9A%CE%B1%CE%A0%CE%B1%CE%A0.pdf>.

Όπως αναφέρονται επίσημα και στο:

<https://ekka.org.gr/images/pdf/nomothesia/3/%CE%97%CE%94%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%AE%CF%82%CE%A3%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D%CF%8C%CF%80%CF%89%CF%82%CE%BA%CF%85%CF%81%CF%8E%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B5%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%84%CE%BF%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%2101%CF%84%CE%BF%CF%85%1992.pdf>

ασυνόδευτους ανηλίκους και ποιες πολιτικές της φροντίδας δύναται και οφείλουν να εφαρμόσουν για την αντιμετώπιση του αυτοτραυματισμού.

Επιπροσθέτως, επιχειρώ να αναδείξω τις αμφισημίες και τα συναισθήματα (θετικά ή αρνητικά) που δημιουργούνται στα εργαζόμενα υποκείμενα από τη διαχείριση των περιστατικών αυτοτραυματισμού αλλά και από τις ίδιες τις πολιτικές της φροντίδας που καλούνται να επιτελέσουν, οι οποίες σε πολλές περιστάσεις θεωρώ πως εντείνουν περαιτέρω την ιδρυματοποίηση των ωφελούμενων. Τα ερευνητικά ερωτήματα διευρύνονται στο γενικότερο πλαίσιο κριτικής ανάγνωσης και ανάλυσης των επιβεβλημένων αυστηροποιημένων μεταναστευτικών πολιτικών που επιβάλλονται με ποικίλους τρόπους στον προσφυγικό πληθυσμό, ειδικότερα μετά την έλευση της αποκαλούμενης από τα κυρίαρχα δυτικά μέσα ενημέρωσης προσφυγική «κρίση» το 2015 και της ταχύρρυθμης ανάδυσης πολλαπλών ανθρωπιστικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στο προσφυγικό πεδίο στα νησιά της Μεσογείου αλλά και στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζονται τα μύχια μέσα επιβολής εξουσίας με τα οποία λειτουργεί και επιτελείται το ανθρωπιστικό πλαίσιο διακυβέρνησης και βιοπολιτικής στα πλαίσια των πολιτικών της φροντίδας επί των ασυνόδευτων και ανήλικων προσφύγων υποκειμένων και οι πιθανοί συσχετισμοί και διασυνδέσεις με την πρακτική του αυτοτραυματισμού. Επιπροσθέτως προσεγγίζονται οι τρόποι με τους οποίους οι πολιτικές της φροντίδας επιδρούν στη σωματοποίηση της ανθρωπιστικής και βιοπολιτικής εξουσίας από τα ίδια τα ασυνόδευτα υποκείμενα και στις πιθανές αλληλοσυνδέσεις που προκύπτουν με την πρακτική του αυτοτραυματισμού.

Αφήνοντας ελεύθερη τη ροή του λόγου των συνομιλητριών μου, επιχειρώ μέσω των ερωτημάτων να αναδείξω συνδέσεις που κάνουν οι ίδιες με προηγούμενες εργασιακές τους εμπειρίες στο πεδίο του προσφυγικού αναφορικά με το ζήτημα της σύνδεσης μεταξύ ευαλωτότητας και αυτοτραυματισμού, αλλά και με τις πρακτικές «φροντίδας» και επούλωσης του σωματικού τραύματος που προκαλείται.

Εξετάζοντας και προσεγγίζοντας την πρακτική του αυτοτραυματισμού ως δομικό στοιχείο της συνθήκης διαμονής των ωφελούμενων στο μεθοριακό χώρο της δομής φιλοξενίας επιχειρώ μέσα από τα συμβάντα επιτέλεσής του να αναδείξω τις αντιδράσεις των εργαζόμενων στις οποίες διακρίνονται συναισθήματα φόβου, αποφυγή φροντίδας αλλά και -σε κάποιες περιστάσεις- «απαίτηση» για ευρύτερη

ιδρυματοποίηση του ατόμου που προβαίνει σε αυτήν την πρακτική ως ουσιαστική επίλυση της «χειριστικής συμπεριφοράς» του -όπως συχνά χαρακτηρίζεται από τις εργαζόμενες της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας ο αυτοτραυματισμός. Στο σύνολο του παρόντος δοκιμίου τοποθετώ την προσωπική μου εμπειρία και το βίωμά μου από την εργασία και την αλληλεπίδραση με τους ανήλικους ωφελούμενους της δομής με τους οποίους έχω πολύωρη και καθημερινή επαφή ως φροντιστής, αποτυπώνοντας με αυτόν τον τρόπο τις σκέψεις, τις συνδέσεις και τα συναισθήματα που ανακύπτουν από τη συνολική διαδικασία της έρευνας. Για την απόδοση των επιχειρημάτων, την προσέγγιση των ερωτημάτων, την αφηγηματική καταγραφή των γεγονότων, των συζητήσεων και των συναισθημάτων χρησιμοποιώ το πρώτο ενικό πρόσωπο, καθώς μέσα από την αυτοεθνογραφική μέθοδο η «αφήγηση μίας βιωμένης ιστορίας, εμπειρίας και αλληλεπίδρασης» αναδεικνύει την «συμμετοχή σε μια οικεία και άμεση αφήγηση αυτόπτη μάρτυρα» (Ellis & Adams & Bochner, 2011, σ. 277). Σε αρκετές περιστάσεις, όπως θα αναλύσω περαιτέρω παρακάτω, υπήρξα «αυτόπτης μάρτυρας» σε συμβάντα αυτοτραυματισμού από ωφελούμενο, στην επακόλουθη διαχείρισή του στην οποία παρεμβαίνω και εγώ ως μέρος του εργαζόμενου προσωπικού και στην καταγραφή της κυκλοφορίας των συναισθημάτων που επικρατούσε εκείνη τη χρονική στιγμή μεταξύ των υπολοίπων παρευρισκόμενων.

Οι συνεντεύξεις, έλαβαν χώρο διαδικτυακά τον Απρίλιο του 2022 και το κλίμα ήταν συχνά έντονα συναισθηματικά φορτισμένο, ειδικότερα όταν οι συνεντευξιζόμενες αναφέρονται σε «βίαια» περιστατικά που τις δυσκόλεψαν, είτε αυτά αφορούν αυτοτραυματισμούς είτε εκρήξεις θυμού και καβγάδες μεταξύ των ωφελούμενων της δομής. Στη ροή της συζήτησης, όλες οι συνεντευξιζόμενες μου ανέφεραν γεγονότα τα οποία τις έχουν κάνει να φοβηθούν αλλά και να νιώσουν πως αδυνατούν να αναλάβουν ως επαγγελματίες μία τόσο μεγάλη ευθύνη όσο αυτή που απαιτείται για την ψυχοκοινωνική στήριξη των ανηλικών προσφύγων της δομής. Ο φόβος που μου περιέγραφαν, πολύ συχνά αποδιδόταν στην «ανασφάλεια» και στην έλλειψη κατανόησης και επικοινωνίας με τους ωφελούμενους που συχνά νιώθουν στο χώρο της δομής.

Καθώς εμπλέκομαι άμεσα εργασιακά στο πεδίο της έρευνάς μου, αξιοποίησα τα επιστημονικά εργαλεία της αυτό-εθνογραφικής μεθόδου η οποία στηρίζεται στην προσωπική εμπειρία, στη χρήση του εαυτού του ερευνητή ως αντικειμένου της έρευνας, αντικειμένου που τίθεται άμεσα στο επίκεντρό της και μετατρέπει τον

ερευνητή από εξωτερικό παρατηρητή του πεδίου σε άμεσα εμπλεκόμενο. Στην αυτό-εθνογραφία, όπως αναφέρεται στο άρθρο *Autoethnography: An Overview* των C. Ellis, Tony E. Adams and A. P. Bochner (2011) αναγνωρίζεται «η υποκειμενικότητα, η συναισθηματικότητα και η επιρροή του ερευνητή στην έρευνα», ενώ παράλληλα η ίδια η μέθοδος μέσω των πολύτροπων τεχνικών της «ξεφεύγει» από τη χρήση αυστηρών ορισμών για το τί συνιστά «ουσιαστική και χρήσιμη έρευνα» και από τον κανονικοποιητικό λόγο, ενισχύοντας έτσι την ευρύτερη και διευρυμένη κατανόηση των υπό μελέτη κοινωνικών φαινομένων καθώς συνδυάζει χαρακτηριστικά «αυτοβιογραφίας και εθνογραφίας» (Ellis & Adams & Bochner, 2011, σ. 275).

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά ενισχύουν διεξοδικά με αναλυτικά εργαλεία τον τρόπο καταγραφής των γεγονότων, ειδικότερα των περιστατικών αυτοτραυματισμού τα οποία είναι έντονα συναισθηματικά τόσο για εμένα όσο και για τους υπόλοιπους παρευρισκόμενους στο χώρο, γεγονός που επιχειρώ να αποτυπώσω καθώς το συναίσθημα του φόβου επικρατεί έντονα στην παρούσα έρευνα και εθνογραφική ανάλυση. Μεταξύ των συνεντεύξεων αλλά και των καθημερινών συνομιλιών μου με τις υπόλοιπες εργαζόμενες αρκετά συχνά το κλίμα χαρακτηριζόταν από φόβο, αγωνία και απογοήτευση για τα περιστατικά που λάμβαναν χώρα στη δομή, καθώς κάποια ήταν βίαια -καθώς αφορούσαν τσακωμούς μεταξύ των ωφελούμενων- και δύσκολα συναισθηματικά στη διαχείρισή τους, ειδικότερα οι περιστάσεις επιτέλεσης αυτοτραυματισμού. Επιπρόσθετα, επιχειρώ να πλαισιώσω την έρευνα με στοιχεία κριτικού αναστοχασμού και αυτό-παρατήρησης τα οποία «επικοινωνούν» και συνδέονται με τις συνεντεύξεις πεδίου, τη συμμετοχική παρατήρηση, τις βιβλιογραφικές αναφορές και τις διεπιστημονικές θεωρητικές προσεγγίσεις που αξιοποιούνται στην παρούσα ερευνητική εργασία (Ellis, 2004· 2007). Πιο συγκεκριμένα, ο αναστοχασμός, ορίζεται από τον J.P. Colley (2005) ως η

Κριτική άσκηση του ερευνητή στον ίδιο τον εαυτό του, με στοιχεία υποκειμενικότητας και αντικειμενικότητας ή, μάλλον, προσπάθεια αντικειμενοποίησης της υποκειμενικότητας από τον ερευνητή. Υποκείμενη σε ανάλυση, η υποκειμενικότητα γίνεται από μόνη της όργανο έρευνας. (Colley, 2005, σ. 199).

Η υποκειμενική και βιωματική εμπειρία στο προσφυγικό πεδίο γίνεται συχνά αντικείμενο συζήτησης στους καθημερινούς διαλόγους αλλά και στις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ εμού και των συνομιλητριών μου καθώς πρόκειται για ένα

-έντονο και συναισθηματικά φορτισμένο με αρνητικές και θετικές συνδηλώσεις- βίωμα στο οποίο εντοπίζονται κοινά σημεία και ταυτόσημοι προβληματισμοί μεταξύ των εργαζόμενων υποκειμένων. Συγκεκριμενοποιώντας το πλαίσιο έρευνας αναφορικά με την αναστοχαστική πρακτική, δεν ήταν λίγες οι φορές που μαζί με τις συνομιλήτριές μου είχαμε κοινούς προβληματισμούς σχετικά με την καλύτερη δυνατή επίλυση ζητημάτων που αφορούσαν την ψυχοκοινωνική παρέμβαση και την οριοθέτηση των συμπεριφορών των ωφελούμενων της δομής. Όπως και στις καθημερινές συζητήσεις μας, έτσι και στις συνεντεύξεις, συχνά ταυτίστηκα με το συναίσθημα της απόγνωσης και του φόβου που ένιωθαν οι συνομιλήτριές μου αναφορικά με τα περιστατικά αυτοτραυματισμού και τις διαθέσιμες πολιτικές φροντίδας που όφειλαν να ακολουθηθούν και συχνά μοιραστήκαμε αναστοχαστικά και κριτικά τις βιωμένες εμπειρίες και τα έντονα συναισθήματα που μας δημιουργούνται από την ανάκληση των γεγονότων στις μνήμες μας.

Από την αρχή της εργασίας μου ως φροντιστής μου είχε κάνει εντύπωση ο τρόπος με τον οποίο συζητιόταν μεταξύ των εργαζομένων η πιθανότητα επιτέλεσης αυτοτραυματισμού από τους ωφελούμενους. Στον τρόπο με τον οποίο μιλούσαν γι' αυτό ήταν διακριτό το συναίσθημα του φόβου για την ενδεχόμενη επανάληψη της πρακτικής αυτοτραυματισμού, γεγονός που με προβλημάτισε και συζήτησα γι' αυτό στις συνεντεύξεις με τα μέλη της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας. Επιχειρώ παρακάτω να ερευνήσω τα αίτια και την προέλευση του συναισθήματος του φόβου, αφήνοντας τις ίδιες τις συνεντευξιαζόμενες να μου αποδώσουν με δικά τους λόγια τις προσωπικές τους ερμηνείες για τις εμπειρίες που τους δημιουργούσαν πληθώρα συναισθημάτων, μεταξύ των οποίων κυριαρχεί συχνά ο φόβος. Αυτά τα συναισθήματα του φόβου και της απόγνωσης, παρατηρώ πως δημιουργούνται σε σημαντικό βαθμό από τη δομική συνθήκη και τους δομικούς παράγοντες που συνθέτουν το πολυσύνθετο πλαίσιο διαμονής και φιλοξενίας των ασυνόδευτων ανηλίκων -και όχι από τους ίδιους τους ωφελούμενους όπως συχνά αναφέρεται από τις συνομιλήτριές μου αλλά και από άλλους εργαζομένους στο προσφυγικό πεδίο- στους μεθοριακούς χώρους της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης στους οποίους συμπεριλαμβάνεται και η δομή φιλοξενίας στην οποία αναφέρομαι.

Συνοψίζοντας, θεωρώ πως είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η παρούσα εργασία δεν έχει σκοπό να θίξει και να εκθέσει κανένα υποκείμενο το οποίο μου

εμπιστεύτηκε βιώματα, ερμηνείες και νοηματοδοτήσεις για όσα ερωτήθηκε και γι' αυτό χρησιμοποιούνται διαφορετικά ονόματα που δεν είναι τα αληθινά των συνεντευξιαζόμενων μου, για τη διατήρηση της ανωνυμίας τους όπως έχει συμφωνηθεί μεταξύ μας. Επιπλέον για τους ίδιους λόγους δεν αναφέρεται το όνομα της οργάνωσης και η τοποθεσία της, ενώ παράλληλα δεν τίγονται ενδοϋπηρεσιακά ζητήματα που θα εξέθεταν προσωπικά δεδομένα των συνεντευξιαζόμενων και των ανήλικων προσφύγων της δομής.

1Γ. Θεωρητικό και αναλυτικό πλαίσιο

Επιχειρώντας να προσεγγίσω την πλαισίωση του αυτοτραυματισμού ως δομικό στοιχείο της συνθήκης διαβίωσης των ωφελούμενων στον μεθοριακό και μεταβατικό χώρο της δομής φιλοξενίας, θεωρώ κομβικό να αναφερθώ στο σύστημα κανόνων λειτουργίας και ορθής συμπεριφοράς που οφείλουν να ακολουθούν οι φιλοξενούμενοι στη δομή ακολουθώντας ένα σύστημα που βασίζεται στην πειθάρχηση και στην οριοθέτηση της συμπεριφοράς και στη διαχείριση, ιεράρχηση και ταξινόμηση των σωμάτων τους.

Διέκρινα πως σε πολλές συμβουλευτικές «παρεμβάσεις» προς τους ωφελούμενους από το εργαζόμενο προσωπικό προωθούν η αντίληψη πως οι ανήλικοι θα πρέπει να τηρούν αυστηρά τους τυπικούς και τους άτυπους κανόνες λειτουργίας της δομής. Αυτοί οι κανόνες αφορούν στην αυστηρή τήρηση του προγράμματος καθαριότητας, την επιστροφή τους στη δομή πριν τις δέκα το βράδυ, την υποχρεωτική συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, την παραλαβή φαγητού συγκεκριμένη ώρα της ημέρας, την ευγενική συμπεριφορά προς τους άλλους ωφελούμενους και προς το εργαζόμενο προσωπικό. Η μη τήρηση των κανόνων συχνά σήμαινε απαγόρευση εξόδου από τη δομή, διαγραφή από τη δομή, αναβολή στην απόδοση των χρημάτων (τα «rocket money» όπως αναφέρονται από τους ανήλικους και που υπολογίζονται στα τριάντα ευρώ μηνιαίως για τον κάθε ωφελούμενο) και αποκλεισμός από κάθε δραστηριότητα εντός ή εκτός της δομής ως τιμωρία.

Για την κατανόηση των εξουσιαστικών μηχανισμών και των μεθόδων διαχείρισης του πληθυσμού που επιτελείται στη δομή φιλοξενίας των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων αναφέρομαι στο έργο του Foucault (2012), και πιο συγκεκριμένα στην έννοια της βιοπολιτικής, μέσα από την οποία αναδεικνύεται η δημιουργική διάσταση της εξουσίας που διαφοροποιείται από την «κάθετη» και «απόλυτη»

κυρίαρχη εξουσία που υπερίσχυε τον 18^ο αιώνα και στη συνέχεια τη διαφοροποίηση του Agamben (2005) στην ερμηνεία του συγκεκριμένου όρου. Ακολούθως, ουσιαστική αναλυτική κατηγορία για το παρόν δοκίμιο αποτελεί η έννοια της πειθάρχησης και της υπακοής στους πειθαρχικούς κανόνες της δομής από τους ωφελούμενους, για την οποία χρησιμοποιώντας το παράδειγμα της φυλακής ο Foucault (2011) αναφέρεται στις «αποτελεσματικές» και «ορθολογικές» πρακτικές διαχείρισης του πληθυσμού (Restrepo, 2020, σ. 189). Όπως αναφέρει η Αθανασίου (2007) «η βιοπολιτική πραγματώνεται μέσω των διαπλοκών βιολογικής και πολιτικής ύπαρξης, κοινωνίας και σεξουαλικότητας, σώματος και πληθυσμού, εθνικής πολιτικής και αναπαραγωγικής στάσης των κοινωνικών υποκειμένων» (Αθανασίου, 2007, σ. 80).

Στο ιστορικό και κοινωνικο-πολιτικό «πέραςμα» από το «Παλαιό» καθεστώς εξουσίας της κυριαρχίας στην «βιοπολιτική» και τη «βιοεξουσία» στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, εντοπίζονται ένα συνολικό δίκτυο «πειθαρχικών», ρυθμιστικών, ιεραρχικών και ταξινομητικών μηχανισμών που βασίζονται και στην ευρύτερη ανάπτυξη των τεχνολογιών και των επιστημών «της ζωής» όπως η ιατρική επιστήμη και ο εξουσιαστικός «βιοϊατρικός» λόγος των επιστημονικών «καθεστώτων αλήθειας» που ορθολογικοποιούν τα μέσα εξουσιαστικής επιβολής (Αθανασίου, 2011, σ. 33). Όπως θα παρατηρηθεί παρακάτω, είναι πολύ σημαντική η «ιατροκοποίηση» του προσφυγικού σώματος στην ανάλυση για τη διαχείριση του προσφυγικού πληθυσμού όπως επισημαίνει στο εθνογραφικό του έργο ο D. Fassin (2011) και στην παρούσα έρευνα αποτελεί κομβικό σημείο για την ανάδειξη των ιατροκοποιημένων και ψυχοπαθολογικών ερμηνειών που αποδίδονται στα αίτια του αυτοτραυματισμού από τις συνεντευξιαζόμενες.

Η «βιοπολιτική» εξουσία λοιπόν, χωρίς να επικεντρώνεται στους κεντρικούς κρατικούς θεσμούς και χωρίς να αναφέρεται σε μία καθαρά «από τα πάνω» διαδικασία επιβολής εξουσίας, εντοπίζεται ως διάχυτη στο σύνολο των κοινωνικών σχέσεων, ενώ όπως αναφέρει η Α. Αθανασίου (2011) «συνίσταται σε διαδικασίες επιτήρησης, ελέγχου και ιατροκοποίησης του κοινωνικού σώματος» (Αθανασίου, 2011, σ. 35). Ταυτόχρονα, η βιοπολιτική χαρακτηρίζεται από στρατηγική, παραγωγική, τεχνολογικά υπολογισμένη «ακρίβεια» στον τρόπο επιβολής, και από οικονομική και διαχειριστική διάσταση η οποία «διαμετακομίζεται μέσω των ατόμων, δεν ασκείται επ' αυτών» (Foucault, 2002, σ. 46). Έτσι, ο Foucault διαφοροποιεί την «βιοπολιτική» άσκηση εξουσίας από τον «Παλαιό» τρόπο «κάθετης» και ιεραρχικά «από τα πάνω» άσκησης

και επιβολής της εξουσίας του «Παλαιού» καθεστώτος της κυριαρχίας ύστερα από τις αρχές του 18ου αιώνα (Foucault, 2012). Όπως επισημαίνει ο Δουζίνας (2020): «στον βιοπολιτικό καπιταλισμό, η άσκηση εξουσίας δεν επικεντρώνεται πια στη διαχείριση και κατεύθυνση των συμπεριφορών. Η διαχείριση του κοινωνικού σώματος γίνεται μέσω του ελέγχου της βιολογικής ζωής» (Δουζίνας, 2020, σ. 138).

Οι μηχανισμοί της βιοπολιτικής εξουσίας μετασχηματίζονται και εξελίσσονται ιστορικά σε ένα ευρύτερα περίπλοκο, μύχιο, διαπεραστικό, ενσώματο και αλληλεξαρτώμενο δίκτυο σχέσεων εξουσίας που δεν «συγκεντρώνονται» σε έναν εξουσιαστικό θεσμό όπως το κρατικό ή το μοναρχικό σύστημα. Διαπερνώνται όμως διάχυτα στο σύνολο των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων μεταξύ του συνόλου των μελών της νεωτερικής κοινωνίας χωρίς να αφορά απαραίτητα μία ιεραρχικά «από τα πάνω» και κάθετη μορφή εξουσιαστικής επιβολής (Foucault, 2002, σ. 46). Χρησιμοποιώντας το παράδειγμα των εργασιών των κρατουμένων και της τοποθέτησης ρολογιών στις φυλακές, ο Foucault επιχειρεί να αναδείξει περισσότερο στο «γιατί της εξουσίας», καθώς όπως αναφέρει ο Smith (2006),

Πολλές από τις τεχνολογικές αυτές καινοτομίες συντελούν στην ανακατασκευή και την κανονικοποίηση του εαυτού μέσω του ελέγχου και της πειθαρχίας του σώματος. Σκοπός της διαδικασίας αυτής είναι η δημιουργία του λεγόμενου πειθήνιου σώματος (docile body), που υπακούει στην εκάστοτε εξουσία και υπόκειται ευκολότερα σε κοινωνικό έλεγχο (Smith, 2006, σ. 198 – 200).

Ο Foucault (2004) εστιάζει θεωρητικά μεταξύ άλλων στην πολιτικοποίηση του «σώματος» από τους βιοπολιτικούς εξουσιαστικούς μηχανισμούς. Προσεγγίζοντας το ίδιο το σώμα θεωρητικά και ιστορικά ως αναλυτική κατηγορία το εντάσσει στο πλαίσιο αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης με τις ρυθμιστικές εννοιολογήσεις και νοηματοδοτήσεις της πειθάρχησης και της σεξουαλικότητας. Επιδιώκοντας την ανάδειξη της παραγωγής μορφών υποκειμενικότητας «μέσω τεχνικών κανονικοποίησης», ο Foucault εστιάζει στον έλεγχο και τις ρυθμιστικές λειτουργίες που επιβλήθηκαν στο σώμα, επιδεικνύει και μέσα από τη σχέση μεταξύ εξουσίας και γνώσης την παραγωγική διάσταση της εξουσίας η άσκηση της οποίας «δεν ήταν βίαιη ούτε συναινετική» (Restrepo, 2020, σ. 189 – 190). Εντοπίζει στην υπόσταση του σώματος διάχυτες εξουσιαστικές σχέσεις από τις οποίες το ίδιο το σώμα κυβερνάται, εξουσιάζεται αλλά και μεταβάλλεται ιστορικά μέσα από την διαρκή, συνεχόμενη και καθημερινή αλληλεπίδραση με αυτές (Μακρυνιώτη, 2004· Foucault, 2004).

Για το παρόν δοκίμιο και την επεξεργασία των αόρατων και μύχιων εξουσιαστικών τεχνικών που επιβάλλονται ως δομικά στοιχεία των λειτουργικών χαρακτηριστικών της δομής φιλοξενίας με ενδιαφέρει η εννοιολόγηση του Foucault στο έργο του *Επιτήρηση και Τιμωρία* (2011) για την πειθαρχική εξουσία, την πειθαρχηση στην οποία αναφέρεται τονίζοντας τον ορθολογικό και ακριβή χαρακτήρα της (Smith, 2006, σ. 199). Αποτελεί συχνή παρότρυνση από τους εργαζομένους στους ωφελούμενους να είναι πειθαρχημένοι και να φέρονται με «ευπρέπεια» και σεβασμό ο ένας στον άλλον, να είναι τυπικοί καθώς θα πρέπει να νιώθουν «τυχεροί» που βρίσκονται σε δομή και όχι σε camp και γι' αυτό θα πρέπει να υπακούν και να πειθαρχούν στους κανόνες λειτουργίας. Όπως επισημαίνει η Butler (2009) στο συγκεκριμένο έργο του, ο Foucault αναφέρεται στην στρατηγική που επιβάλλεται στους φυλακισμένους:

να υποχρεώνονται τα σώματά τους να σημαίνουν τον απαγορευτικό νόμο ως την ίδια την πεμπουσία τους, το ύφος και την αναγκαιότητά τους. Ο νόμος αυτός δεν εσωτερικεύεται κυριολεκτικά, αλλά ενσωματώνεται, με αποτέλεσμα να παράγονται σώματα που σημαίνουν τον νόμο αυτό πάνω στο σώμα και μέσω αυτού· εκεί, ο νόμος εκδηλώνεται ως ουσία των εαυτών τους, ως νόημα της ψυχής τους, της συνείδησής τους, ως νόμος της επιθυμίας τους. Στην πραγματικότητα, ο νόμος γίνεται αμέσως εντελώς φανερός αλλά και εντελώς λανθάνων, αφού δεν εμφανίζεται ποτέ ως εξωτερικός για τα σώματα που υποτάσσει και υποκειμενοποιεί (Butler, 2009, σ. 176).

Επανερχόμενος στο πεδίο έρευνας, διακρίνεται πως η πειθαρχία αποτελεί κεντρικό και ουσιαστικό σημείο στο διάχυτο σύμπλεγμα των εξουσιαστικών σχέσεων εντός της δομής, μέσα στο οποίο εντοπίζονται και αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους το σύνολο των εργαζομένων και των ωφελούμενων. Ως εξουσιαστική τεχνική η πειθαρχία στοχεύει στη δημιουργία πειθαρχικής κοινωνίας, στην οποία η εξουσία είναι όσο γίνεται λιγότερο δαπανηρή γίνεται, λειτουργεί με τον μέγιστο δυνατό τρόπο χωρίς λάθη και αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και του εσωτερικού δυναμικού της και των μηχανισμών της (στρατιωτικών, βιομηχανικών, ιατρικών, παιδαγωγικών μηχανισμών). Ο παλαιός τύπος εξουσίας λοιπόν, αντικαθίσταται από μία «επιδέξια και υπολογισμένη τεχνολογία της καθυπόταξης» (Foucault, 2011, σ. 251).

Με τον συνδυασμό των ρυθμιστικών και διαχειριστικών λειτουργιών κατά την άσκηση και επιβολή της βιοπολιτικής εξουσίας μέσω της διακυβέρνησης του «βίου» του πληθυσμού -και μέσω μύχιων μηχανισμών επί του σώματος- τα υποκείμενα οδηγούνται στην αυτό-επιτήρηση των ίδιων των σωμάτων και των πράξεών τους. Αυτό

επιτελείται στο συνολικό φάσμα της κοινωνικής καθημερινότητάς τους που επεκτείνεται από το σχολείο, το νοσοκομείο, τις φυλακές, τους στρατώνες, τα ψυχιατρικά άσυλα, τη σεξουαλικότητα και την «προστασία» της ζωής και του ενσώματου βίου τους. Όπως αναφέρει ο ίδιος Foucault, η πειθαρχία αυξάνει την «ευπείθεια και τη χρησιμότητα όλων των στοιχείων του συστήματος» (Foucault, 2011, σ. 248).

Όπως ανέφερα παραπάνω, οι περισσότεροι από τους ωφελούμενους της δομής έχουν μείνει σε camp προσφύγων σε νησιά της Ελλάδας και από τις περιγραφές τους συχνά διαπίστωνα πως η παραμονή τους εκεί έμενε χαραγμένη στη μνήμη τους λόγω των δυσμενών και επίπονων συνθηκών διαβίωσης που επικρατούν. Θεωρώ σημαντικό γι' αυτό το λόγο να αναφερθώ στην ανάλυση του G. Agamben (2005), σταχυολογώντας τις έννοιες της «γυμνής ζωής» και της «βιοπολιτικής» και την ανάλυσή του για την «κατάσταση εξαίρεσης» και τα στρατόπεδα – camp των προσφύγων ως χώρους σύγχρονης διακυβέρνησης. Εμβαθύνοντας στην θεωρητική προσέγγιση του Agamben για τον όρο της «βιοπολιτικής» διαπιστώνεται η διαφοροποίησή της από την σύλληψη του Foucault. Αυτή με όρους του Agamben αφορά κυρίως σε μια πρωτότυπη πολιτική κατά την οποία η κυρίαρχη δύναμη εξουσίας είναι αυτή, της οποίας οι φορείς επιβολής της είναι κυριαρχικά υπεύθυνοι να αποφασίσουν και να ορίσουν τα υποκείμενα που φέρουν την ταυτότητα της «γυμνής ζωής», δηλαδή την απλή βιολογική ύπαρξη των υποκειμένων που βρίσκονται υπό το καθεστώς εξουσίας της. Ο Agamben (2015) προσεγγίζοντας την φουκωική ανάλυση για τη βιοπολιτική εξουσία αναφέρει πως

Η θεμελιώδης τομή που χωρίζει το βιοπολιτικό περιβάλλον είναι εκείνη μεταξύ λαού και πληθυσμού, που συνίσταται στο να αναδειχθεί από τους κόλπους του ίδιου του λαού ένας πληθυσμός, να μετασηματιστεί, δηλαδή, ένα σώμα ουσιαστικά πολιτικό σε ένα σώμα ουσιαστικά βιολογικό, του οποίου πρόκειται να ελεγχθεί και να ρυθμιστεί η γεννητικότητα και η θνησιμότητα, η υγεία και η ασθένεια. Με τη γέννηση της βιοπολιτικής, κάθε λαός ανάγεται σε πληθυσμό [...] (Agamben, 2015, σ. 100).

Χρησιμοποιεί στην ανάλυσή του τους μετανάστες και πρόσφυγες που εντοπίζονται στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και ελέγχου των μετανεωτερικών ευρωπαϊκών κρατών υποδοχής ως «υποδειγματικές» μορφές ύπαρξης ως «γυμνές» και «απογυμνωμένες» ζωές, στερημένες από τα θεμελιώδη για την πολιτική και κοινωνική τους ύπαρξη δικαιώματα. Η κατά τον Agamben «γυμνή ζωή» -πολιτικά και εννοιολογικά- στερείται πολιτικής προστασίας, καθώς ακόμη κι αν χαθεί ή θανατωθεί

δεν υπάρχει κάποιο φυσικό ή και νομικό πρόσωπο το οποίο θα λογοδοτήσει γι' αυτό. (Agamben, 2005).

Το γεγονός αυτό συνδέεται άμεσα στην παρούσα ανάλυση αναφορικά με τα ασυνόδευτα ανήλικα προσφυγικά υποκείμενα που εντοπίζονται σε κίνηση και τίθενται υπό το καθεστώς της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης και των νεοφιλελεύθερων πολιτικών της φροντίδας (Agamben, 2005). Η έκθεση των προσφυγικών υποκειμένων πραγματώνεται κυρίως στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, στα οποία απεικονίζεται ο ολοκληρωτικός χαρακτήρας οποιασδήποτε διαχειριστικής δημοκρατίας. Εκεί τα ίδια τα «ξένα» υποκείμενα κατά τη διάρκεια του περάσματός τους από τα σύνορα «διέσχισαν επίσης το σύνορο ανάμεσα στο βίο και τη ζωή» (Λιάκος, 2005, σ. 116).

Έτσι, κατά τη διάρκεια της «μετακίνησής» τους και της «διαφυγής» τους εισέρχονται και τα ασυνόδευτα ανήλικα προσφυγικά υποκείμενα ως «γυμνές» και «αόρατες» ζώες με εύάλωτα και τρωτά σώματα στα οποία επιτελείται⁶ το συνολικό διάχυτο βιοπολιτικό καθεστώς της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης. Το κυρίαρχο νεωτερικό πρότυπο διακυβέρνησης και διαχείρισης των πληθυσμών βασίζεται στην βιοεξουσία και τις μεθόδους επιβολής της εξουσίας διαμέσου της πειθαρχικής πολιτικής επιτήρησης. Σε αυτό εντοπίζονται κοινά σημεία με το σύγχρονο ανθρωπιστικό πλαίσιο διακυβέρνησης που μας ενδιαφέρει στην παρούσα ανάλυση, καθώς στηρίζεται κυρίως στη διαχείριση και μύχια «διευθέτηση και ρύθμιση των πιο λεπτών και ιδιαίτερων πτυχών της ζωής ατόμων και πληθυσμών» (Αθανασίου, 2011, σ. 32).

⁶ Οι όροι της «επιτέλεσης» και της «επιτελεστικότητας» στο παρόν δοκίμιο αντλούνται από το έργο της Butler (2009) *Αναταραχή φύλου. Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*, στο οποίο αναφέρεται στη θεωρητικοποίηση της σχέσης των διαδικασιών υποκειμενοποίησης με τον εξουσιαστικό λόγο και τις λογοθετικές πρακτικές που τον χαρακτηρίζουν. Επιχειρεί την ανάδειξη της αποφυσικοποίησης του φύλου ασκώντας κριτική στην ουσιακρατική θεώρηση του «διμερούς» φύλου και τη διάκριση μεταξύ «κοινωνικού» και «βιολογικού» φύλου. Ασκεί δηλαδή κριτική στη διπολική οργάνωση του φύλου στη βάση της ετεροκανονικότητας. Αναφέρει την επιτελεστικότητα όχι απλώς ως μία πράξη αλλά ως μία διάσταση διαμόρφωσης και αναδιαμόρφωσης του υποκειμένου καθώς επιδρά στη συγκρότηση των υποκειμένων σε βαθμό που αφήνουν «ανοιχτή» τη βάση της ανατροπής. Τα υποκείμενα μέσα από τη διαδικασία της επιτελεστικότητας υποσυγκροτούνται και ανασυγκροτούνται καθώς η επιτελεστικότητα περιλαμβάνει ένα δίκτυο εγκλίσεων που διαμορφώνουν το υποκείμενο σε ενσώματη μορφή. Επισημαίνει την επιτελεστικότητα του έμφυλου σώματος διανοίγοντας το πεδίο δυνατοτήτων του φύλου ασκώντας ταυτόχρονα κριτική στους έμφυλους κανόνες που διαμορφώνουν τί είναι και τί δεν είναι ανθρώπινο και κανονικό αναφορικά με το φύλο και τον έμφυλο προσδιορισμό του, αναφέροντας πως το έμφυλο σώμα «δεν έχει οντολογικό καθεστώς πέρα από τις ποικίλες πράξεις που συγκροτούν την πραγματικότητά του» (Butler, 2009, σ. 177).

Συνοψίζοντας τη σταχυολόγηση του κυρίως μέρους του θεωρητικού πλαισίου ανάλυσης στο οποίο βασίζεται η παρούσα έρευνα, θεωρώ σημαντική την αναφορά στις εννοιολογήσεις του έργου του A. Mbembe στο έργο του *Necropolitics* (2003) αναφορικά με την «νεκροπολιτική» και τη θανατοπολιτική μορφή εξουσίας. Ο στοχαστής ορίζει την κυριαρχία με βάση το δικαίωμα στη θανάτωση, και συνδέει τον όρο του Foucault της βιοεξουσίας με την «κατάσταση εξαίρεσης» και την «κατάσταση πολιορκίας» (Mbembe, 2003). Μελετώντας την εξελικτική πορεία τους σε συνδυασμό με τη σχέση εχθρότητας και του δικαιώματος στη θανάτωση το οποίο εντοπίζεται στις σύγχρονες μεταναστευτικές πολιτικές των μετανεωτερικών ευρωπαϊκών κρατών «υποδοχής» συνδέει τον όρο του Foucault της βιοεξουσίας με την «κατάσταση εξαίρεσης» και την «κατάσταση πολιορκίας» (Mbembe, 2003).

Όπως και ο Foucault, εστιάζοντας στο δικαίωμα όμως της επιβολής θανάτου ο Mbembe (2003) ασκεί κριτική στην έννοια της κυριαρχίας η οποία χαρακτηρίζεται από την εξουσία του να ορίζει κανείς το ποιος μπορεί να ζήσει και ποιος πρέπει να πεθάνει, Ενώ ως κυρίαρχος μπορεί κανείς να ελέγξει τη θνητότητα, ορίζοντας τη ζωή ως την επίδειξη και την εκδήλωση της εξουσίας, αναφέρεται δηλαδή στον όρο της «βιοεξουσίας» του Foucault, ως «τον τομέα της ζωής τον οποίο η εξουσία έχει θέσει υπό τον έλεγχό της» (Mbembe, 2003). Επιχειρεί έτσι να διευρύνει την θεωρητική του προσέγγιση εστιάζοντας στην αναζήτηση του συνόλου των εξουσιαστικών θεσμών και σχέσεων που κατέχουν στο σύγχρονο νεοφιλελεύθερο καπιταλιστικό σύστημα διακυβέρνησης το δικαίωμα στη θανάτωση των εχθρών του, είτε «το δικαίωμα» αυτό εφαρμόζεται και επιτελείται με το πρόσχημα του πολέμου και της αντίστασης, είτε στον αγώνα ενάντια στην τρομοκρατία. Επιπλέον, το συγκεκριμένο «δικαίωμα» στη θανάτωση στην ανάλυση του Mbembe (2003) αναφέρεται επίσης στην «προστασία» και την «ασφάλεια» των εδαφικών, χωρικών, εναέριων και θαλάσσιων συνόρων στα οποία επιτελείται με πολυποίκιλα στρατιωτικοποιημένα και βιοπολιτικά μέσα πειθάρχησης και εκτοπισμού το κυρίαρχο μοντέλο διακυβέρνησης, διαχείρισης και περιορισμού των προσφυγικών και μεταναστευτικών πληθυσμιακών ροών που βρίσκονται σε «κίνηση» (Mbembe, ό.π.). Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει η Αθανασίου (2016) για την έκθεση των υποκειμένων στην έκθεση στο θάνατο και στην σημασία της ανάλυσης του Mbembe,

Η «επισφάλεια» περιγράφει ακριβώς τις ζωές εκείνων που η «αρμόζουσα θέση τους είναι η μη ύπαρξη». Αυτή συνδέεται πράγματι με την κοινωνικά κατανεμημένη αναλωσιμότητα (μια συνθήκη που αποδεικνύεται θεμελιώδης για

το νεοφιλελεύθερο καθεστώς) καθώς και με ποικίλες μορφές αποξένωσης, όπως ο κοινωνικός θάνατος, η εγκατάλειψη, η φτώχεια, ο κρατικός και ατομικός ρατσισμός, ο φασισμός, η ομοφοβία [...] Η έμφαση που δίνει ο Achille Mbembe στη σύνδεση ανάμεσα στην κυριαρχία και την έκθεση στο θάνατο είναι σημαντική εδώ. Ως μία παγκόσμια μορφή εξουσίας που υποτάσσει τους πληθυσμούς σε συνθήκες οι οποίες τους αποδίδουν την ιδιότητα του ζωντανού νεκρού, η «νεκροπολιτική» καθορίζει ποιο υποκείμενο μπορεί να αναλωθεί και ποιο όχι· διαχωρίζει τα αναλώσιμα από τα μη αναλώσιμα υποκείμενα· και αυτό το κάνει τόσο με θεαματικούς όσο και με καθημερινούς τρόπους, επίμονα και υπόρρητα (Αθανασίου, 2016, σ. 39).

Μέρος του πληθυσμού «σε κίνηση» αποτελούν οι «ευάλωτες» ζωές και «παιδικές ηλικίες» των ασυνόδευτων ανήλικων προσφυγικών υποκειμένων υπό το καθεστώς των βιοπολιτικών, των «πολιτικών της ζωής» και της φροντίδας των νεοφιλελεύθερων πολιτικών της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης και δράσης. Αυτές εντοπίζονται στην ελληνική και ευρωπαϊκή χωρική επικράτεια και συνοριακή έκταση «χώρων εξαίρεσης» (όπως τα camps- στρατόπεδα προσφύγων) εντός του βιοπολιτικού χωρικού και συμβολικά επιβεβλημένου πλαισίου μίας κυριαρχικά επιβαλλόμενης κατάστασης «έκτακτης ανάγκης» για την αντιμετώπιση της «προσφυγικής κρίσης» που έχει επιβληθεί διάχυτα και μύχια στα «ξένα» και «Άλλα» υποκείμενα με πολυποίκιλους και πολυάριθμους ενσώματους και σωματοποιημένους τρόπους (Mbembe, 2003· Λέκκα & Πανουτσόπουλος, 2016· Μακρυνιώτη, 2004· 2019).

Τα camps σε διεθνές επίπεδο έχουν εντοπιστεί ως χώροι εσωτερικών κοινωνικών και πολιτικών συγκρούσεων, τόποι καταπίεσης και αντιστάσεων και χώροι πολιτικής καταπίεσης, όπως επισημαίνει στην εθνογραφική της έρευνα η I. Feldman (2012) για τους Παλαιστίνιους και την μακροχρόνια παραμονή τους σε camp λόγω του διαχρονικού βίαιου εκτοπισμού τους από τις αποικιακές πολιτικές του ισραηλινού κράτους (Feldman, 2012). Επιπλέον, όπως επισημαίνει στην εθνογραφική της έρευνα στο ανθρωπιστικό πεδίο στην Ελλάδα η H. Cabot (2019), «οι πρόσφυγες έχουν συχνά αναδειχθεί ως ιδιαίτερα αξιοσημείωτοι στόχοι φροντίδας, λόγω της υποτιθέμενης θέσης τους εκτός του κοινωνικοπολιτικού σώματος» (Cabot, 2019, σ. 19).

Έτσι, οι δομές «φιλοξενίας» εντάσσονται στο πλαίσιο της εντατικοποίησης και αυστηροποίησης των ήδη υπαρχουσών πειθαρχικών πολιτικών επιτήρησης και ελέγχου των σωμάτων και των υποκειμένων που βρίσκονται «σε κίνηση» με αφορμή το «ξέσπασμα» της προσφυγικής «κρίσης» το καλοκαίρι του 2015 στις μεθοριακές ζώνες και στους θύλακες της Μεσογείου και των ευρωπαϊκών στρατιωτικοποιημένων και

υπερσύγχρονων ασφαλειοποιημένων εδαφικών, χερσαίων και θαλάσσιων συνόρων (Αθανασίου, 2011· Μακρυγιάννη, 2019).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Βιοπολιτική των συνόρων και ανθρωπιστική διακυβέρνηση

Για την βέλτιστη κατανόηση και πλαισίωση του ρυθμιστικού καθεστώτος της ευαλωτότητας σε συνδυασμό με το ασφαλειοποιημένο και βιοπολιτικό κυρίαρχο καθεστώς της «παιδικής προστασίας» που ενυπάρχει στο ελληνικό κράτος και αφορά την παρούσα εργασία είναι σημαντικό να αναφερθώ στην ευρύτερη ιστορική και κοινωνικοπολιτική πλαισίωση και σύνδεσή του με την κυρίαρχα αποκαλούμενη «προσφυγική κρίση» που εντοπίζεται και συντελείται χρονικά ύστερα από τον Σεπτέμβρη του 2015 και «κορυφώνεται» το καλοκαίρι του 2016. Κατά τη διάρκεια της «κρίσης» αυτής, οι βίαιοι διωγμοί και εκτοπισμοί των προσφυγικών και μεταναστευτικών υποκειμένων από χώρες της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής χρησιμοποιήθηκαν από το κυρίαρχο νεοφιλελεύθερο και στρατιωτικοποιημένο πλαίσιο αυστηροποιημένων μεταναστευτικών πολιτικών των ευρωπαϊκών κρατών «υποδοχής» ως «ηθική» νόρμα αποστολής και δημιουργίας μηχανισμών ανθρωπιστικής βοήθειας και δράσης για την προστασία των «ευάλωτων» υποκειμένων. Οι παραπάνω μηχανισμοί συνδυάστηκαν με την ταυτόχρονη εντατικοποίηση της τεχνολογικής επιτήρησης και του βιοπολιτικού ελέγχου των «ξένων» και «Άλλων» σωμάτων τους, μέσα από οριενταλιστικά⁷ φορτισμένα και κατασταλτικά μέτρα πειθάρχησης τους (Λέκκα & Πανουτσόπουλος, 2016).

Η αποκαλούμενη προσφυγική «κρίση» και η εργαλειοποίησή της από τα νεοφιλελεύθερα δυτικά κράτη «υποδοχής» αποτελεί σύμφωνα με κυρίαρχες θεωρήσεις κυρίως «καπιταλιστική κρίση»: αναδεικνύονται, δηλαδή τα κυρίαρχα μέσα παραγωγής και άμβλυνσης μέσω της διαχείρισης των ήδη διευρυμένων και προϋπάρχουσων κοινωνικών ανισοτήτων του καλοκαιριού του 2016 στα βιοπολιτικά εδαφικά και θαλάσσια σύνορα της Δύσης. Συντελείται έτσι η «προετοιμασία» του εδάφους για Δυτική παρέμβαση με ανθρωπιστικούς, πολεμικούς, πολιτικούς και οικονομικούς όρους «αποσταθεροποίησης» σε χώρες της Ανατολής στις οποίες δημιουργούνται

⁷ Ο E. D. Said (1996) στο έργο του *Οριενταλισμός* αναφέρεται εκτενώς στον οριενταλισμό, και τον αναφέρει αρχικά ως «έναν δυτικό τρόπο για την κυρίαρχηση, την ανασυγκρότηση και την άσκηση εξουσίας επί της Ανατολής» (Said, E., 1996, σ. 13 – 14).

«κρίσεις» και καταστάσεις «έκτακτης ανάγκης» που απαιτούν λήψη και επιτέλεση τάχιστα μέσω επίλυσης και παρέμβασης από την «οικουμενική» και με όρους ανθρωπότητας βιοπολιτική εξουσία των δυτικών νεοφιλελεύθερων ασφαλειοποιημένων χωρών. Κατά τη διάρκεια της ιστορικής και χρονικής μετάβασης στον 21^ο αιώνα ο πρόσφυγας ως έννοια κατασκευάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελεί την κύρια μορφή «ετερότητας», αντικαθιστώντας έτσι την μέχρι τότε κυρίαρχη επικράτηση του «ξένου» υποκειμένου στο δημόσιο πεδίο και λόγω της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας. Όπως αναφέρει ο Κ. Δουζίνας (2006),

Ο ξένος ήταν η πολιτική τοποθέτηση του έθνους - κράτους και ο άλλος η οντολογική προϋπόθεση της ατομικής ταυτότητας. Όταν ο περιπλανώμενος ξένος φτάσει στα σύνορα του κράτους, οι αντιλήψεις περί εθνικής και προσωπικής ακεραιότητας δέχονται ισχυρή πίεση. Για το εθνικό δίκαιο, ο πρόσφυγας είναι μια απειλή κατά της αρχής της εδαφικής δικαιοδοσίας» (Δουζίνας, 2006, σ. 201).

Με αυτόν τον τρόπο προσεγγίζεται από τη σύγχρονη εξουσία και η προσφυγική «κρίση», εντοπίζοντας και κατηγοριοποιώντας τα προσφυγικά υποκείμενα ως «απειλή» για την ελληνική και εδαφική εθνική ακεραιότητα από τη μία και ταυτοχρόνως ως «θύματα» που χρίζουν ανθρωπιστικής βοήθειας από την άλλη. Η συγκεκριμένη «κρίση» χαρακτηρίζεται από τη διττή σύζευξη μεταξύ ασφαλειοποίησης και ανθρωπισμού η οποία «κορυφώνεται» με την συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Τουρκίας για τον περιορισμό των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών στις 18 Μαρτίου του 2016 (Σούζας & Διακουμάκος & Μέρμηγκα, 2021).

Επικεντρώνοντας όμως στην «κρίση» που δημιουργείται μόνο από οικονομικούς όρους άσκησης της νεοφιλελεύθερης εξουσίας «κινδυνεύει» να αποκοπεί από το στάδιο της κριτικής ανάλυσης η «κρίση» του ψυχισμού και του ψυχικού τραύματος μέσα από την οποία το προσφυγικό υποκείμενο ψυχοπαθολογικοποιείται και κατηγοριοποιείται ως ευάλωτο, αόρατο και θυματοποιημένο υποκείμενο. Η ενσώματη φιγούρα του πρόσφυγα παρουσιάζεται ως μορφή ύπαρξης που αναζητεί την ψυχοκοινωνική και θεραπευτική παρέμβαση με ανθρωπιστικούς όρους που κυριαρχούν στο καθεστώς της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης και ταξινομητικής διαχείρισης και ιεράρχησης του προσφυγικού πληθυσμού μέρος του οποίου αποτελεί ο ασυνόδετος και ανήλικος πληθυσμός (Χριστινάκη, 2020, σ. 37 - 38). Στα πλαίσια της νεοφιλελεύθερης εξουσίας και διακυβέρνησης όπως αναφέρει η Αθανασίου (2016) «η παγκόσμια βιοπολιτική διαχείριση της ζωής και του θανάτου επανεφευρίσκεται, ανανεώνεται και ανασχηματίζεται» (Αθανασίου, 2016, σ. 53).

Η εντατικοποίηση των μεταναστευτικών πολιτικών ασφαλειοποίησης και οι ταχύρρυθμες διαδικασίες που απαιτούνται και ακολουθούνται για την βιοπολιτική και θανατοπολιτική διαχείριση της προσφυγικής «κρίσης», ενισχύθηκαν περαιτέρω μετά το καλοκαίρι του 2015 στον ευρωπαϊκό γεωπολιτικό χώρο. Στην ελληνική επικράτεια, ειδικότερα, ύστερα από την συμφωνία μεταξύ Ε.Ε. και Τουρκίας, εφαρμόστηκαν -σε οικονομικό επίπεδο μέσω της χρηματικής ενίσχυσης των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, όπως και της ελληνικής- πολιτικές για τον εξορθολογισμό των μέτρων ανάσχεσης, εκτοπισμού και περιορισμού των μετακινήσεων. Πολιτικές που υλοποιήθηκαν με την συνολικότερη «ψηφιοποίηση» των τεχνολογιών μέσω επιτήρησης και ελέγχου που ήδη χρησιμοποιούνταν, καθώς και με τη δημιουργία νέων υπερσύγχρονων όπλων αποτροπής⁸ της μετακίνησης των προσφυγικών και μεταναστευτικών πληθυσμών, μέρος του οποίου αποτελεί ο «ευάλωτος» ασυνόδευτος και ανήλικος προσφυγικός πληθυσμός (Χριστόπουλος, 2020· Λέκκα & Πανουτσόπουλος, 2016). Όπως αναφέρει η Α. Χριστινάκη (2020), η «συγχώνευση» μεταξύ ανθρωπιστικής και στρατιωτικής παρέμβασης:

Αποκρύπτει τους μηχανισμούς επιτήρησης και ελέγχου κάτω από το περίβλημα της φιλανθρωπίας και του ανθρωπισμού, καθιστώντας αυτούς τους μηχανισμούς ακόμα πιο διάχυτους και αποτελεσματικούς. Συνεπώς αυτός ο συνοριακός μηχανισμός, όπως διερευνάται στον παρόντα τόμο, δεν στοχεύει απλά στον διαχωρισμό της πολιτισμένης και αναπτυγμένης δύσης από τη βάρβαρη και μη πολιτισμένη ανατολή· στοχεύει επιπρόσθετα να καταστεί θανατηφόρος για εκείνους που θεωρούνται πλεόνασμα και πορώδης για εκείνους που είναι δυνατό να γίνουν εκμεταλλεύσιμη δύναμη (Χριστινάκη, 2020, σ. 104).

Όπως επισημαίνουν οι Αθανασίου και Τσιμουρής (2013), μερικές από τις πιο σημαντικές και καθοριστικές πολιτικές «ενίσχυσης» της αυστηροποίησης των ευρωπαϊκών πολιτικών μετανάστευσης που εντοπίζονται και στην ελληνική επικράτεια χαρακτηρίζονται από ποικίλες πρακτικές ανάσχεσης, αποτροπής, εκτοπισμού και βίας όπως «συνοριοφύλακες, εξοπλισμός και ενίσχυση του λιμενικού σώματος, συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην περιφρούρηση των συνόρων με τη δημιουργία της FRONTEX, ανέγερση τείχους στα χερσαία σύνορα» (Αθανασίου, & Τσιμουρής, 2013, σ. 11). Διαπιστώνεται λοιπόν πως η ευρύτερη αυστηροποίηση και στρατιωτικοποίηση των συνόρων ελέγχου και επιτήρησης των προσφυγικών ροών δεν υποστηρίχθηκε μόνο

⁸ Ένα από τα πιο ισχυρά όπλα αποτροπής για το οποίο έχει δεχθεί κριτική το ελληνικό κράτος από ευρωπαϊκούς θεσμούς και οργανώσεις αποτελεί το «κανόνι ήχου» του οποίου μερικές από τις ρυθμιστικές λειτουργίες περιγράφονται στο παρακάτω άρθρο: <https://tvxs.gr/news/ellada/kanoni-ixoy-kata-prosfygon-kai-metanaston-ston-ebro>

από πολιτικές κυβερνήσεις ευρωπαϊκών κρατών αλλά σε πολλές περιπτώσεις και από φορείς της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης.

2Α. Σώμα και βιοπολιτική στο ανθρωπιστικό πεδίο

Προσεγγίζοντας το σώμα ως σημείο «συνάντησης» σχέσεων εξουσίας, οι οποίες αναπαράγονται μέσω της διαρκούς αλληλεπίδρασης με το συνολικό σύμπλεγμα της βιοπολιτικής πειθάρχησης και των μηχανισμών ιεραρχικής διαχείρισης και ταξινόμησης, η «χάραξη» του «ξένου» και «Άλλου» ευάλωτου και εκτοπισμένου σώματος των προσφυγικών υποκειμένων επιτελείται τόσο με ενσώματα όσο και με συμβολικά μέσα εξουσιαστικής επιβολής. Όπως αναφέρει η Αθανασίου (2016),

Το σώμα -στην-ιστορία αναφέρεται σε μια συστατική σχέση -που εμπεριέχει τις δυνάμεις της τρωτότητας, της εξάντλησης, της αντοχής, της επιμονής και της αντίστασης- με τις κοινωνικές νόρμες που μας συγκροτούν ως διανοητά ή αδιανόητα υποκείμενα (Αθανασίου, 2016, σ. 143).

Το σώμα δηλαδή, ως αναλυτική κατηγορία τίθεται συνολικά στο ευρύ κοινωνικό φάσμα της πολιτικής ζωής και δημιουργείται ένα «πρότυπο πραγματικότητας» στο οποίο κάποια σώματα αμφισβητούνται και κάποια άλλα ενσωματώνονται και συμπεριλαμβάνονται (Μακρυγιώτη, 2004, σ. 17). Τα σώματα, και πιο συγκεκριμένα τα «ξένα» και «Άλλα» σώματα - φορείς εμπρόθετης δράσης «ξένων» υποκειμενικότητων συχνά νοηματοδοτούνται και παρουσιάζονται από τον κυρίαρχο πολιτικό, επιστημονικό, βιολογικό και βιολογικό εξουσιαστικό «λόγο» του «καθεστώτος αλήθειας» και της βιοεξουσίας ως φυσικές και παγκοσμιοποιημένες και με αιώνια «διάρκεια» και χρονικότητα μορφές ύπαρξης. Αλληλοσυμπληρώνεται το ισχύον και κυρίαρχο διακύβευμα περί «ασφάλειας» και «προστασίας» της ευάλωτης και «γυμνής ζωής» των «Άλλων» υποκειμένων που τίθενται αυτόματα υπό το καθεστώς της «κατάστασης εξαίρεσης» από τα μετανεωτερικά δυτικά κράτη «υποδοχής» (Agamben, 2005· 2015· Foucault, 2002· 2012). Όπως αναφέρει η Δ. Μακρυγιώτη (2004),

Τα σώματα εμπλέκονται σε άνισες σχέσεις εξουσίας, προκαλούν την υποψία, τον έλεγχο, την επιθυμία, είναι κοινωνικά τοποθετημένα και αξιολογούνται ως φυσιολογικά ή παρεκκλίνοντα, περιθωριοποιούνται ή ακόμα και εξοντώνονται σύμφωνα με τα κοινωνικά κριτήρια της τάξης, του φύλου, της φυλής, της εθνότητας (Μακρυγιώτη, 2004, σ. 29).

Εστιάζοντας στην παραγωγική διάσταση της βιοπολιτικής εξουσίας και των πειθαρχικών επιτελεστικών διαδικασιών υποκειμενοποίησης μέσω του σώματος ως ενεργό «φορέα» σχέσεων εξουσίας που αφορά τη θεματική της παρούσας εργασίας, είναι σημαντική η αναφορά στην «γενεαλογική» ανάλυση του Foucault για την αναλυτική κατηγορία του σώματος. Ο Foucault (2004) αναδεικνύει την σημασία της ιεραρχικής «ταξινόμησης» των σωμάτων που επιχειρείται από το συνολικό διάχυτο και αλληλεξαρτώμενο σύμπλεγμα των πειθαρχικών και θεσμικών εξουσιών και του συνόλου των εξουσιαστικών σχέσεων που χαρακτηρίζουν τη βιοπολιτική εξουσία και την πληθυσμιακή διαχείριση. Έτσι τίθεται ως θεμελιακά κυρίαρχη λειτουργική, διαχειριστική και ρυθμιστική βάση εξουσιαστικής ταξινόμησης και ιεράρχησης η κατηγοριοποίηση των σωμάτων, σε αυτά που «μετράνε» και σε αυτά που «δεν μετράνε» (Foucault, 2004).

Στην ανάλυση του Foucault αναφορικά με τις «πειθαρχικές κοινωνίες» και τα χαρακτηριστικά τους που ιστορικά εντάσσονται μεταξύ 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, ενώ οι εξουσιαστικές πολιτικές επιβολής τους «κορυφώνονται» στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα εντοπίζονται τα στοιχεία οργάνωσης των «μεγάλων χώρων εγκλεισμού» εντός των οποίων επιβάλλεται και εφαρμόζεται στο άτομο η μεταφορά από τον έναν «κλειστό χώρο στον άλλον», υπακούοντας στους νόμους που ισχύουν για καθέναν από αυτούς τους χώρους, όπως την οικογένεια, το σχολικό σύστημα, τον στρατόνα και τη φυλακή ως τον κατ' εξοχήν χώρο επιτήρησης και εγκλεισμού (Deleuze, 2001, σ. 9 – 10). Όσον αφορά στην καπιταλιστική εξουσία και το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό «πέραςμα» σε αυτήν, εστιάζει στους τρόπους επιβολής της μέσω των διάχυτων μηχανισμών σε όλου το φάσμα του «κοινωνικού σώματος». Πάνω σε αυτό ασκείται πλέον με «υπολογισμένη ακρίβεια» η διακυβέρνηση από το παγκοσμιοποιημένο καπιταλιστικό καθεστώς και η πειθαρχία λειτουργεί καταλυτικά ως κινητήρια και υπεύθυνη δυναμική και ρυθμιστική τεχνική. Μέσα από αυτήν τίθενται σε καθυπόταξη τα σώματα του πληθυσμού και κάθε είδος κοινωνικής και ανερχόμενης πολιτικής «δύναμης» διαμέσου της συνολικής, ενσώματης και διάχυτης «διαρρύθμισης» των ανθρωπίνων πολλαπλοτήτων (Foucault, 2011, σ. 247).

Ο έλεγχος, από αναλογικός γίνεται σύγχρονος με μύχια χαρακτηριστικά που διαπερνά τα σώματα λειτουργώντας ως «διάρρηξη» ανάμεσα στο χώρο και το χρόνο. Πραγματοποιώντας χρονικά το ιστορικό πέραςμα από τις «πειθαρχικές κοινωνίες» στις «κοινωνίες του ελέγχου» ο G. Deleuze επικεντρώνεται στις συγκρούσεις που

επιτελούνται μεταξύ «ελευθεριών και υποδουλώσεων» οι οποίες εντοπίζονται στο νέο καθεστώς εξουσίας χωρίς να το καθιστούν πιο «ανθεκτικό» από το προηγούμενο. Χρησιμοποιεί ως παράδειγμα τον χώρο του νοσοκομείου, την υπερδοσολογία πειραματικών φαρμάκων στον πληθυσμό και την κατ' οίκον νοσηλεία ως πιθανά συστατικά μέρη των «μηχανισμών ελέγχου που θα ανταγωνιστούν τις πιο σκληρές μορφές εγκλεισμού» (Deleuze, 2001, σ. 10 – 11).

Στους μεθοριακούς χώρους της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης επιβάλλεται, επιτελείται, ενσωματώνεται, μετασχηματίζεται και τροποποιείται χωρο-χρονικά η συχνά βίαια επιβεβλημένη «ταυτότητα» του ευάλωτου και θυματοποιημένου υποκειμένου για το οποίο «απαιτείται» η εφαρμογή των πολιτικών της φροντίδας για την ασφάλεια και την «προστασία» της ζωής του στο πλαίσιο της «κατάστασης εξαίρεσης⁹». Η τραυματική εμπειρία του υποκειμένου, τίθεται εδώ ως ταυτότητα που μέσω της αναπαράστασής της από τους ανθρωπιστικούς και βιοπολιτικούς θεσμούς διακυβέρνησης παγιώνεται ως θρυμματισμένη και θυματοποιημένη που χρήζει προστασίας και παρέμβασης. Ταυτόχρονα η σχεσιακή και οντολογική ταυτότητα των υποκειμένων αυτών αποπολιτικοποιείται και αντιμετωπίζεται με πολιτισμικό σχετικισμό με αποτέλεσμα να κατακερματίζεται και να τίθεται κυριολεκτικά και συμβολικά «εκτός χώρου» και εκτός του δημοσίου βίου. Ο πολιτισμικός σχετικισμός αναφέρεται εδώ ως μέθοδος σχετικοποίησης της αυθεντίας του «καθεστώτος αλήθειας» που αποδίδει έμφαση σε δίπολα και νησίδες διαφοράς υπερτονίζοντας την εσωτερική συνοχή συγκεκριμένων ταυτοτήτων και πολιτισμικών ομάδων. Έτσι μέσω της συγκεκριμένης θεώρησης η αντίληψη της ετερότητας τίθεται ως αυθύπαρκτη και αποπολιτικοποιημένη που δεν διακατέχεται από ιστορικότητα. Πιο συγκεκριμένα, η ίδια η συχνά επιφορτισμένη με «φυσικά» χαρακτηριστικά έννοια της «ζωής» (του «βίου») των υποκειμένων τίθεται «υπό ερώτηση» και «υπό αμφισβήτηση» από τους

⁹ Σύμφωνα με τον Agamben (2007) «η κατάσταση εξαίρεσης δεν είναι δικτατορία (συνταγματική ή αντισυνταγματική, εντεταλμένη ή κυρίαρχη), αλλά ένας κενός χώρος δικαίου, μια ζώνη ανομίας στην οποία η διάκριση μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού στοιχείου έχουν αδρανοποιηθεί». (Agamben, 2007, σ. 87). Ο Agamben ασκεί κριτική στις θεωρίες που την εντάσσουν μόνο σε νομικό πλαίσιο και συνδέει την εξαίρεση με την κατάσταση έκτακτης ανάγκης.

Μέσα από την ύπαρξή της διαμορφώνεται μία «ζώνη ανομίας» που συνδέεται κατά τον ίδιο με την «έννομη τάξη» (Agamben, 2007, σ. 45). Η «κατάσταση έκτακτης» ανάγκης δεν αποτελεί μία «κατάσταση του δικαίου» αλλά έναν «χώρο δίχως δίκαιο». Διακρίνει δηλαδή την ύπαρξη του «κενού χώρου δικαίου» ως ουσιαστική για την επιβολή της εξουσίας, καθώς «σε αυτόν τον μη χώρο ανταποκρίνεται η ιδέα της ισχύος νόμου». Μέσα από τη σύνδεσή τους η εξαίρεση μετατρέπεται σε κανόνα με ασαφή όρια και χρονικότητα, καθιστώντας την επιβολή της συστατικό στοιχείο διακυβέρνησης και εξουσίας των νεωτερικών ευρωπαϊκών κυβερνήσεων επί του πληθυσμού (Agamben, 2007, σ. 88-89).

βιοπολιτικούς, τους βίοιατρικούς, επιστημονικούς και θεσμικούς διάχυτους μηχανισμούς εξουσίας, πειθάρχησης, επιτήρησης και ελέγχου. Η ζωή¹⁰ του υποκειμένου τίθεται αυτόματα υπό περιορισμό και υπό επιτήρηση μέσω των πειθαρχικών ενσώματων μηχανισμών χάραξης και αυστηροποιημένης ασφαλειοποίησης που επιτελείται στο σώμα του (Agamben, 2005· 2007).

Ο Agamben (2007) επικεντρώνει την ανάλυσή του στους «χώρους εξαιρέσεως» των στρατοπέδων συγκέντρωσης, και πιο συγκεκριμένα στο ιστορικό παράδειγμα της εξόντωσης των Εβραίων, των τσιγγάνων και των ομοφυλοφίλων σε αυτά από τους Ναζί, ως «υπόδειγμα» χώρου εξαιρέσεως και μετατροπής της ίδιας της εξαιρέσεως σε κανόνα από την κυριαρχική δύναμη εξουσίας και επιβολής που επικρατεί.

Σε επίπεδο βιοπολιτικής διαχείρισης των προσφυγικών και μεταναστευτικών πληθυσμών, η Αθανασίου (2007) στο έργο της *Ζωή στο όριο. Δοκίμιο για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική* επισημαίνει πως το στρατόπεδο εντοπίζεται και αναγνωρίζεται ως

χώρος εξαιρέσεως και επιβολής μέτρων «έκτακτης ανάγκης», αναχαίτισης, επιτήρησης και επιβολής της «εξαιρέσεως από το πολιτικό πεδίο της ζωής, παρ' όλο που η κατάστασή τους είναι απολύτως πολιτική...[...]...Εισέρχονται, έτσι, σε μια ζώνη εκκρεμότητας μεταξύ της “γυμνής ζωής” και του “πολιτικού βίου”» (Αθανασίου, 2007, σ. 280).

Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τον Agamben (2015) όπως αναφέρει στο έργο του *Αυτό που μένει από το Άουσβιτς. Το αρχείο και ο μάρτυρας*,

όπως η κατάσταση εξαιρέσεως επιτρέπει τη θεμελίωση και τον προσδιορισμό της εγκυρότητας της φυσιολογικής έννομης τάξης, έτσι υπό το φως ακραίων συνθηκών – που είναι κατά βάθος ένα είδος εξαιρέσεως- είναι δυνατόν να αποφασιστεί ποια είναι η φυσιολογική κατάσταση (Agamben, 2015, σ. 55).

Ο Agamben αναδεικνύει έτσι στην ανάλυσή του τα υποκείμενα από τα οποία αποβάλλονται όλα τα δικαιώματά τους υποχρεώνοντάς τα σε μία «γυμνή ζωή» από τα κυρίαρχα μέσα εξουσίας. Μίας ζωής δηλαδή στερημένης και «απογυμνωμένης» από πολιτικά και ατομικά δικαιώματα, που εντοπίζεται στο μεταίχμιο και στο ενδιάμεσο σημείο μεταξύ του βίου και του θανάτου. Ενώ όπως επισημαίνει ο ίδιος -αναφερόμενος στο έργο της H. Arendt και στη σύνδεση μεταξύ «ανθρωπίνων δικαιωμάτων» και «νεωτερικού εθνικού κράτους»- η φιγούρα του πρόσφυγα υποτίθεται πως θα έπρεπε να

¹⁰ Όπως αναφέρεται στο έργο του Agamben (2015) για τη σύγχρονη βιοεξουσία και τις μορφές ζωής που παράγονται από αυτήν «ούτε η ζωή ούτε ο θάνατος, αλλά η παραγωγή μιας μεταβαλλόμενης και δυνητικά ατέλειωτης επιβίωσης συνιστά την αποφασιστική δραστηριότητα της βιοεξουσίας στην εποχή μας» (Agamben, 2015, σ. 186).

εκφράζει και «να ενσαρκώνει τα δικαιώματα του ανθρώπου, ο πρόσφυγας, συνιστά αντίθετα τη ριζική κρίση αυτής της έννοιας» (Agamben, 2015, σ. 2015). Για αυτή τη μορφή ζωής, στην περίπτωση της βιολογικής «εξαφάνισής» της δεν υπάρχει κανένα υποκείμενο το οποίο θα χρειαστεί να λογοδοτήσει. Έτσι καθίσταται σε μεγάλο βαθμό «αόρατη» ενώ ταυτοχρόνως εντοπίζεται ενσώματα στον μεταιχμιακό χώρο του στρατοπέδου, ο οποίος αναδεικνύεται ως κυρίαρχο μέσο διακυβέρνησης για την επιβολή της εξουσίας των ευρωπαϊκών νεωτερικών και μετανεωτερικών κρατών (Agamben, 2005· 2007). Έτσι ο χωρικός «εντοπισμός» και η επικράτεια απομακρύνονται από την εδαφική διάσταση, καθώς «υπάρχουν περιοχές οι οποίες εξαιρούνται από την ισχύ των νόμων που ορίζουν και συγκροτούν το βίο» και στις οποίες ζουν (την ίδια χρονική περίοδο) «άνθρωποι με δικαιώματα και άνθρωποι χωρίς δικαιώματα» (Agamben, 2005· 2007· 2015).

Εξετάζοντας την διαδικασία κατά την οποία επιτελείται η υποκειμενοποίηση των προσφύγων διαπιστώνεται ότι αυτή εξαρτάται από τον τρόπο ή τις μεθόδους μέσα απ' τις οποίες το εκάστοτε υποκείμενο θα υπερασπιστεί στο πλαίσιο του δημοσίου βίου τα δικαιώματα που «δεν κατέχει». Μέσα από την απώλεια και αποστέρησή τους. Όπως επισημαίνει ο Κ. Δουζίνας (2006), «τα δικαιώματα συμβάλλουν στη σύσταση του (νομικού) υποκειμένου ως ελεύθερου και ταυτόχρονα υπαγόμενου στο δίκαιο» (Δουζίνας, 2006, σ. 19). Τα ασυνόδευτα προσφυγικά υποκείμενα εισέρχονται στη διαδικασία διεκδίκησης του πολιτικού και της διεκδίκησης δικαιωμάτων και πολιτικοποιούνται μέσα από το ίδιο το βιοπολιτικό πλαίσιο που παράγει τις ενσώματες πολιτικές τις φροντίδας και του ανθρωπισμού της σύγχρονης νεοφιλελεύθερης εξουσίας και της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης. Ταξινομούνται από το σύνολο των βιοπολιτικών θεσμών και πολιτικών πειθάρχησης ως «ευάλωτοι» που χρήζουν άμεσης ανάγκης για φροντίδα και προστασία μέσα από τα Δυτικά πλαίσια νοηματοδότησης και ερμηνείας της «φαντασίωσης» ότι στο υποκείμενο που παράγει αλλά ταυτόχρονα δρα σαν στα «Άλλα» υποκείμενα δεν εντοπίζονται αντιφάσεις, εξουσίες και μετανεωτερικά χαρακτηριστικά. Ταυτοχρόνως, παρουσιάζει σημαντικό ερευνητικό ενδιαφέρον για την παρούσα ανάλυση η συγχώνευση του ανθρωπιστικού πλαισίου με το πολιτικό σε κυβερνητικό, διακυβερνησιακό και μη - κυβερνητικό επίπεδο. Και αυτό γιατί η ύπαρξη της «γυμνής ζωής» «απαιτείται» και «οφείλει» να λάβει βοήθεια. Παράλληλα, η αναγνώρισή της ως πολιτικής ζωής την καθιστά ικανή στην «ελεύθερη» έκθεσή της στον κίνδυνο της απώλειας και του βιοφυσικού και βιολογικού αφανισμού της. Έτσι,

συνδέεται με τις ζωές των «πληθυσμών» οι οποίες μετά από τις πολεμικές παρεμβάσεις (που αρκετά συχνά διακρίνονται από «ανθρωπιστικά» χαρακτηριστικά κατ'επείγουσας αναγκαιότητας) μετατρέπονται σε παθητικούς αποδέκτες «αναμονής» για βόμβες και βοήθειας σε όλο το ευρύ κοινωνικό και πολιτικό φάσμα της βιολογικής και κοινωνικής ύπαρξής τους. Αυτό πραγματοποιείται με ποικίλους τρόπους και αποτελεί πολυπαραγοντικό ζήτημα καθώς όπως θα παρατηρηθεί παρακάτω η ανθρωπιστική βοήθεια και παρέμβαση μετατρέπεται σε διακυβέρνηση και ενισχύει την δημιουργία των προσφυγικών πληθυσμών σε «ιδεατά θύματα» μέσα στα πλαίσια της άκρατης νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης και των επεκτατικών πολεμικών και πολιτικών του φόβου που επεκτείνονται σε παγκόσμιο επίπεδο και οδηγούν τα υποκείμενα πολλές φορές σε βίαιο και υποχρεωτικό εκτοπισμό από τη χώρα προέλευσής τους.

Εστιάζοντας στην θυματοποίηση εντός των μεθοριακών χώρων των στρατοπέδων camps – προσφύγων σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως αναλύεται στην προαναφερθείσα έρευνα της Feldman (2012) αναφορικά με τους Παλαιστίνιους διαμένοντες σε camp προσφύγων -μέσα στα οποία κάποιοι διανέμουν για πολλά χρόνια ενώ δημιουργούνται νέες «γενιές» Παλαιστίνιων εντός του χωρικού αυτού πλαισίου- διακρίνεται ένα κλίμα «ασυνεννοησίας» που επικρατεί μεταξύ προσφύγων και εργαζομένων των ανθρωπιστικών οργανώσεων και οργανισμών που δραστηριοποιούνται εκεί λόγω της αδυναμίας επίλυσης μακροχρόνιων και αρκετά σημαντικών ζητημάτων διαβίωσης για τους ίδιους τους πρόσφυγες, γεγονός που μερικούς από αυτούς τους καθιστά συχνά δύσπιστους και καχύποπτους απέναντι στα υποκείμενα της ανθρωπιστικής δράσης. Αυτή η «καχυποψία» επιπλέον επιτείνεται μέσω της διακοπής προγραμμάτων, ή δραστηριοτήτων ή παροχής υλικών αγαθών από τις οργανώσεις (για ποικίλους λόγους, όπως έλλειψη χρηματοδότησης) καθώς πολλοί Παλαιστίνιοι πρόσφυγες «αναβιώνουν» την τραυματική και αποσχιστική τους εμπειρία της απώλειας και της «αστάθειας» και «ανασφάλειας» που επιφορτίζουν τις ζωές τους ως υποκείμενα, καθιστώντας τους ακόμη περισσότερο παθητικούς αποδέκτες ανθρωπιστικής βοήθειας (Feldman, 2012).

Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι να εξαλείφεται κοινωνικά και πολιτικά το συγκεκριμένο πλαίσιο της αναγνώρισης της «ύπαρξης» των προσφυγικών υποκειμένων, καθώς αυτά τα σημαδεμένα και ιεραρχημένα σώματα μετατρέπονται σε «αόρατα» στο δημόσιο πολιτικό βίο. Από την άλλη, γίνονται ορατά μόνο στην επιτέλεση της «ανθρωπιστικής παρέμβασης» των «πολιτικών του κόσμου» των

Δυτικών κρατών της νεωτερικότητας η οποία βασίζεται στο στρατόπεδο ως το «κατ' εξοχήν βιοπολιτικό παράδειγμα» για την ουσία της πολιτικής βάσης επιβολής της βιοπολιτικής εξουσίας και της κατασκευής των ευάλωτων και βιοπολιτικών υποκειμένων που παράγει. Το στοιχείο αυτό εντοπίζεται και στην πρόσφατη χρονικά διαχείριση της προσφυγικής «κρίσης» του 2015 ως βασικό και ουσιαστικό στοιχείο διαχείρισης και βιοπολιτικής εξόντωσης των ενσώματων και έμφυλων προσφυγικών υποκειμένων που μετατρέπονται σε «γυμνές» και αόρατες στον πολιτικό και κοινωνικό βίο των κρατών «υποδοχής» ζώες και μορφές ύπαρξης (Fassin, 2011, σ. 654).

Επικεντρώνοντας στον ελληνικό χώρο επιτέλεσης βιοπολιτικής εξουσίας είναι σημαντικό να αναφερθεί πως όπως και σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές κοινωνίες «υποδοχής» η μετανάστευση, αντιμετωπίζεται συχνά ως «μουσουλμανική πολιτισμική εισβολή» όπως αναφέρουν οι Kirtsoglou και Tsimouris (2018) στην έρευνά τους για την ισλαμοφοβία τις μορφές του ρατσισμού που παράγουν και «δομούν την κατασκευή ιεραρχιών και γεωγραφίες δικαιωμάτων» (Kirtsoglou & Tsimouris, 2018, σ. 1). Έτσι μέσα από πλήθος κυρίαρχων λόγων από δημοφιλείς πολιτικούς που βρίσκονται σε υψηλή θέση ιεραρχικά αλλά και από τα μέσα ενημέρωσης αναπαράγεται η ταυτότητα, η εικόνα και η αναπαράσταση του πρόσφυγα ως «κίνδυνος ασφάλειας» που ταυτίζεται με τις έννοιες του «τρομοκράτη» ή του «ριζοσπάστη» και «φιλικά προσκείμενου στην τρομοκρατία» γεγονός το οποίο διαχέεται στο κοινωνικό σώμα της κοινωνίας και του δημοσίου βίου της χώρας (Kirtsoglou & Tsimouris, 2018, σ. 8).

Το προσφυγικό σώμα μετασχηματίζεται στη μορφή του «συνόρου» ως δημιουργικό πεδίο εξουσιαστικής επιβολής μέσα από την εντατικοποίηση και την διευρυμένη τεχνολογικοποίηση του σύγχρονου βιομετρικού και ψηφιοποιημένου ελέγχου από το βιοπολιτικό καθεστώς περιορισμού και καταγραφής των πληθυσμιακών προσφυγικών ροών και από τις αυστηροποιημένες ευρωπαϊκές μεταναστευτικές πολιτικές που επιτελούνται σε καθημερινό επίπεδο. (Σούζας & Μέρμηγκα & Διακουμάκου, 2022). Επιπροσθέτως, μέσω του κυρίαρχου ιατρικού λόγου το προσφυγικό σώμα συχνά αντιμετωπίζεται ως «επικίνδυνο» και ως «φορέας θανατηφόρων ασθενειών» μέσω της αναπαράστασης των προσφύγων ως «άρρωστες» και «επικίνδυνες» μορφές ύπαρξης που εν δυνάμει αποτελούν πηγές «μολύνσεων» για το «υγιές» και «εθνικό» σώμα της εγχώριας κοινωνίας. Όπως επισημαίνει στην ανάλυσή της η Χριστινάκη η οποία αναφέρεται εκτενώς στον ψυχοπολιτικό ρόλο του

τραύματος στην «προσφυγική κρίση» στους μεθοριακούς χώρους (όπως τα Κ.Υ.Τ., οι δομές φιλοξενίας και τα camp) (2020),

το σώμα συλλαμβάνεται, αναλύεται και αντιμετωπίζεται ως μια πηγή πληροφόρησης. Η τελευταία, λειτουργεί με έναν κωδικό, ικανό να διαβαστεί, να αποθηκευτεί και να σκαναριστεί προκειμένου να ολοκληρωθεί η εγγραφή του (Χριστινάκη, 2020, σ. 104).

Για την Butler (2006) «το σώμα δεν αποτελεί υλικότητα αυτή κάθε αυτήν ούτε απλώς υπάρχει de facto· είναι μια υλικότητα-φορέας νοήματος [...] το σώμα δεν είναι απλώς ύλη αλλά μια συνεχής και αδιάκοπη υλοποίηση δυνατοτήτων. Δεν είμαστε απλώς σώματα, αλλά, κατά έναν πολύ κρίσιμο τρόπο, εμείς οι ίδιοι πραγματώνουμε τα σώματά μας» (Butler, 2006, σ. 385). Θέτοντας υπό ερώτηση και υπό θεωρητική διερεύνηση το σώμα στο κοινωνικό, ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο νοηματοδότησης χωρίς να αναιρούνται οι συνδηλώσεις και συν υποδηλώσεις της φυλής, του έμφυλου προσδιορισμού και της τάξης που ενέχονται στην αναλυτική κατηγορία του σώματος, το σώμα μέσω μερικών από των προαναφερθέντων θεωρημάτων προσεγγίζεται ως υπαρκτό και βιωμένο. Κατά συνέπεια, τροποποιείται και επαναπροσδιορίζεται συνεχώς κατά τη διάρκεια της μετατροπής του σε φορέα εμπρόθετης δράσης και υποκειμενοποίησης μέσω της αλληλοδιαπλοκής και της συνάντησης των πολλαπλών μηχανισμών εξουσίας στο πεδίο του σώματος και διαμέσου της συνεχούς «αναζήτησης μίας έστω εφήμερης ταυτότητας» (Μακρυνιώτη, 2004, σ. 14 – 15). Συνοψίζοντας, αναφορικά με την έννοια των «ξένων» σωμάτων και της θυματοποίησης που θα απασχολήσει παρακάτω το παρόν δοκίμιο, μέσα στα πλαίσια του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποιημένης διακυβέρνησης που συχνά χαρακτηρίζεται από πολιτικές του φόβου και της επισφάλειας, ολόκληρα μέλη της κοινωνίας όπως επισημαίνει η Αθανασίου (2012) «εκ-τοπίζονται και εν-τοπίζονται ως “ξένα σώματα”, εγκλείονται και αποκλείονται, ακινητοποιούνται και μετακινούνται, ορίζονται και εξορίζονται, ταξινομούνται και παραλείπονται. Μετατρέπονται, έτσι, στο αποκηρυγμένο περιθώριο της τάξης του πολιτικού: ιδεώδεις “άλλοι”, ιδεώδη θύματα» (Αθανασίου, 2012, σ. 85).

2B. Βιοπολιτική εξουσία και ευαλωτότητα ασυνόδευτων ανηλίκων

Στο επιβαλλόμενο βιοπολιτικό καθεστώς της «ευαλωτότητας¹¹» και των κυρίαρχων εξουσιαστικών συνδηλώσεων και εννοιολογήσεων που απορρέουν από το δυτικό και βιοϊατρικό μοντέλο διακυβέρνησης, φροντίδας και «παιδικής προστασίας» «κυριαρχεί» ο έλεγχος επί των σωμάτων των υποκειμένων.

Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό να αναφερθεί η «διαφοροποίηση» μεταξύ του ασυνόδευτου και ανήλικου προσφυγικού πληθυσμού σε σχέση με τον «Άλλο» προσφυγικό πληθυσμό στην οποία εντοπίζονται οριενταλιστικά χαρακτηριστικά, βιοπολιτικές κατασκευές της ετερότητας και βίαση υποκειμενοποίηση. Οι πολιτικές επιτελούνται μέσω της χάραξης «εγχώριων» και κοινωνικά εσωτερικών συνόρων που υλοποιούνται διαμέσου της στρατιωτικοποιημένης και κατασταλτικής εντατικοποίησης της αστυνόμευσης των «εξωτερικών» εδαφικών συνόρων περιορισμού και εκτοπισμού της μετακίνησης και της πιθανής διαφυγής των «ξένων» ενσώματων υποκειμένων (Βεντούρα, 2011). Ταυτόχρονα, τα νεωτερικά ευρωπαϊκά κράτη προχωρούν στην επιτελεστική εφαρμογή μέτρων κοινωνικού και πολιτικού αποκλεισμού, καλύπτοντας τις μεθόδους «απόκρυψης των σχέσεων εξουσίας που τις παράγουν» με ανθρωπιστικό και «ηθικό» δυτικό προσωπείο «συμπεριληπτικής» και «φιλόξενης» κοινωνικής ενσωμάτωσης καθώς και πολιτισμικής αφομοίωσης -συχνά με οριενταλιστικά χαρακτηριστικά (Παπασταθόπουλος, 2020, σ. 7).

Εξετάζοντας ευρύτερα και σταχυολογώντας μερικές από τις πολυάριθμες και αμφίσημες ρυθμιστικές λειτουργίες της ευαλωτότητας στην πορεία ασύλου των προσφυγικών υποκειμένων, μου κατέστη γρήγορα σαφές πως η εμπέδωση του καθεστώτος ευαλωτότητας είναι έντονη και διάχυτη σε σημαντικό αριθμό «εξειδικευμένων» και επιστημονικά υπεύθυνων εργαζομένων του ανθρωπιστικού πλαισίου παιδικής προστασίας και γενικότερα του προσφυγικού πεδίου.

¹¹ Η έννοια της ευαλωτότητας που αφορά συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες διέπει τις διαδικασίες απόδοσης ασύλου στις ευρωπαϊκές χώρες, κατ' επέκταση και στην Ελλάδα. Όπως αναφέρει ο Μ. Μουζουράκης «η έννοια της ευαλωτότητας και η εφαρμογή ειδικών διατάξεων για τους αιτούντες άσυλο που χρήζουν ειδικών εγγυήσεων στις ευρωπαϊκές διαδικασίες ασύλου αποτελούν ένα από τα ακανθώδη ζητήματα στην υλοποίηση του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ) και στην επερχόμενη μεταρρύθμισή του, κατόπιν των νομοθετικών προτάσεων τις οποίες υπέβαλε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το περασμένο έτος». Για το αναλυτικό άρθρο αναφορικά με την έννοια της ευαλωτότητας στο ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο βλ. http://www.immigration.gr/2017/10/blog-post_3.html και για την ελληνική νομοθεσία αναφορικά με το καθεστώς απόδοσης ασύλου και την ευαλωτότητα βλ. <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/nomos-4939-2022-phek-111a-10-6-2022.html>

Η ευαλωτότητα, χρησιμοποιείται και επιτελείται ως όρος στο νομικό και κρατικό σύστημα και στις επίσημες πολιτικές ασύλου και μετανάστευσης και αλληλοδιαπλέκεται με τις πολιτικές των μη κυβερνητικών και ανθρωπιστικών οργανώσεων και των ίδιων των υποκειμένων – δηλαδή του εργατικού δυναμικού των φορέων και των προσφύγων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους σε καθημερινό επίπεδο. Γι' αυτό και ως όρος παραμένει διάχυτος και είναι δύσκολο να εντοπιστεί ακριβώς στο σύμπλεγμα των δυναμικών των εξουσιαστικών σχέσεων που παράγονται μέσα από όλους τους δομικούς παράγοντες του πλαισίου ανθρωπιστικής διακυβέρνησης, καθώς επιτελείται διαρκώς από διαφορετικά υποκείμενα και με διαφορετικό τρόπο, αναλόγως με την θέση που κατέχουν στο συγκεκριμένο βιοπολιτικό και ανθρωπιστικό πλαίσιο εξέτασης και απόδοσης ασύλου στο οποίο υπάρχουν ιεραρχικές εξουσιαστικές σχέσεις από την πολυπλοκότητα των φορέων που αλληλοδιαπλέκονται. Συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την ιατρικοποίηση του προσφυγικού σώματος και το «μανατζάρισμα» που επιτελείται σε αυτό, μέσα από την εξέταση για το αν η ευαλωτότητα είναι αρκετή, μεγάλη, ή μικρή για την απόκτηση ασύλου.

Όπως παρατήρησα στη δομή, αρκετοί εργαζόμενοι «μετριάζουν» και σταθμίζουν τον «βαθμό» ευαλωτότητας των υποκειμένων ανάλογα με ψυχοπαθολογικές και βιολογικές εξουσιαστικές μορφές ανθρωπιστικής παρέμβασης και διάγνωσης επί των «ξένων» σωμάτων για τα οποία είναι «υπεύθυνοι». Μέσω του κριτικού αναστοχασμού ανακαλώ στη μνήμη μου την πρόταση μίας δικηγόρου της δομής φιλοξενίας στην οποία εργάζομαι η οποία τη στιγμή που είδε τα εμφανή ενσώματα σημάδια αυτοτραυματισμού ενός ανήλικου πρόσφυγα «αναρωτήθηκε» έντονα:

Μα πώς είναι δυνατόν με τόσο μεγάλη ευαλωτότητα που φαίνεται ότι έχει αυτό το παιδί να μην έχει δρομολογηθεί ακόμη η αίτηση ασύλου του και να έχει κολλήσει μόνο στην καταγραφή; Αυτός με τόση ευαλωτότητα θα έπρεπε ήδη να είχε φύγει για όπου ήθελε και όχι να φεύγουν άλλοι με μηδενική ευαλωτότητα για οικογενειακή επανένωση. Αν είναι δυνατόν.¹²

Η συγκεκριμένη δήλωση απορρέει από την εργασιακή εμπειρία της δικηγόρου και τη γνώση των γραφειοκρατικών και τυπικών διαδικασιών ασύλου αλλά και του ρυθμιστικού και διοικητικού μηχανισμού του κυρίαρχου καθεστώτος ευαλωτότητας του ανθρωπιστικού πλαισίου διακυβέρνησης των Μ.Κ.Ο. Η ίδια αναφερόταν σε ευαλωτότητα που αφορούσε ψυχιατρικούς λόγους και θα επηρέαζε την επίσπευση των

¹² Το παρόν απόσπασμα αποτελεί μέρος από τις σημειώσεις πεδίου τον Φεβρουάριο του 2022.

διαδικασιών χορήγησης ασύλου και αίτησης για οικογενειακή επανένωση στην Ευρώπη από τη μεριά του συγκεκριμένου ωφελούμενου. Στην «απορία» της, όμως, διακρίνεται και η αυτονόητη και διάχυτα εσωτερικευμένη αντίληψη πως οι αυτοτραυματιστικές πρακτικές ειδικότερα όταν «αποτυπώνονται» και εντοπίζονται τόσο έντονα όπως στα ενσώματα σημάδια του συγκεκριμένου ανήλικου εννοείται πως προσδίδουν επιπρόσθετο «βαθμό» ευαλωτότητας στον ήδη υπάρχοντα σημαντικό βαθμό που διαθέτει ως ασυνόδευτος ανήλικος πρόσφυγας. Ταυτοχρόνως έτσι καθίσταται κατάλληλος για αίτηση «οικογενειακής επανένωσης» και άρα διαφυγής του σε κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο οποίο διέμενε μόνιμα συγγενής του, και μάλιστα Α βαθμού.

Την ίδια στιγμή οριοθετεί, κατηγοριοποιεί και εκτοπίζει μέσα στον κυρίαρχο θεσμικά και εξουσιαστικά φορτισμένο λόγο της τους «Άλλους» οι οποίοι με «μηδενική ευαλωτότητα» «απολαμβάνουν» και αξιώνουν τα «προνόμια» που τους αποδίδονται αναφορικά με τις δυνατότητες μετακίνησης και διαφυγής τους από το παρών πλαίσιο «παιδικής προστασίας» στο οποίο εντάσσονται. Με αυτόν τον τρόπο ιεραρχείται η προσφυγικότητα και η δυνατότητα διαφυγής του «Άλλου» υποκειμένου για το οποίο στην περίπτωση της αυτοτραυματιστικής πρακτικής υπονοείται η αυτονόητη απόδοση «προτεραιότητας» στην πορεία ασύλου που εκκρεμεί για τον ίδιο.

Η λεκτική και συμβολική στον εξουσιαστικό της λόγο αναπαραγωγή και αναπαράσταση της ταυτότητας του «Άλλου» και «ξένου» υποκειμένου ως «παρία» ανακύπτει στην συγκεκριμένη περίπτωση μέσω της εσωτερικευμένης και νοητής αντίθεσης μεταξύ του εσωτερικού «εμείς» και του εξωτερικού «άλλοι». Στο λόγο της διακρίνονται η ταύτιση του ασυνόδευτου υποκειμένου που «χρήζει φροντίδας» και «βοήθειας» από την προνομιακή ταξική και φυλετική θέση της εργαζόμενης, η τοποθέτησή του αυτομάτως εκτός του «εθνικού παρόντος». Κατά συνέπεια, ενώ το «ξένο» υποκείμενο ζει χρονικά και χωρικά το ίδιο παρόν μετατρέπεται σε θύμα και παθητικό αποδέκτη πραγματοποιώντας την «φαντασματοποίησή¹³» του (Παπασταθόπουλος, 2020, σ. 10 – 11).

Τέτοιοι σχολιασμοί αναφορικά με τα όρια της ευαλωτότητας δεν αποτελούσαν μεμονωμένα σχόλια και διαπιστώσεις της δικηγόρου. Με το πέρασμα του χρόνου και

¹³ Δηλαδή ένα είδος ζωής για την οποία το ίδιο το υποκείμενο δεν έχει «λόγο» καθώς δεν είναι «πλήρως παρών» ως ενεργή και δρούσα μορφή υποκειμενικότητας και εμπρόθετης δράσης με πολιτικές και νομικές συνδηλώσεις (Παπασταθόπουλος, 2020, σ. 10 – 11).

την εφαρμογή της συμμετοχικής παρατήρησης διαπίστωσα πως τέτοιες αντιλήψεις διαχέονται και μεταξύ των υπολοίπων εργαζομένων του επιστημονικά υπεύθυνου προσωπικού και των φροντιστών/φροντιστριών σε σχέση με το ποιο από τα ανήλικα παιδιά έχει «μεγαλύτερη» ή «μικρότερη» ευαλωτότητα.

Αυτή η «σύγκριση» κρίνεται μέσω μίας ψυχοπαθολογικής διάγνωσης και πιστοποιημένης ιατρικής γνωμάτευσης¹⁴, είτε λόγω ενός «τραυματικού» βιωματικού ιστορικού παθητικής «θυματοποίησης» που «έφερε» το υποκείμενο μαζί του από τη χώρα προέλευσης ή από την βίαιη συνοριακή μετακίνηση το υποκείμενο, είτε αρκετά συχνά λόγω εμφανών ενσώματων σημαδιών αυτοτραυματισμού¹⁵ (Παπασταθόπουλος, 2020· Παρσάνογλου, 2020).

Με αυτόν τον τρόπο, αρκετά συχνά με εξουσιαστικό, φροντιστικό και πειθαρχικά φορτισμένο κυρίαρχο λόγο, οι συγκεκριμένοι ανήλικοι τίθενται υπό διαχωρισμό και κατηγοριοποίηση μέσω της επιβεβλημένης ταυτότητας του ωφελούμενου ο οποίος είναι δυνάμει «επικίνδυνος για τον ίδιο, την υγεία και το τραυματισμένο και ευάλωτο σώμα του». Αντιμετωπίζεται δηλαδή ως μία παραπάνω «ευάλωτη» ομάδα για την οποία «απαιτείται» από το σύνολο των εργαζομένων ιδιαίτερη προσοχή και ευρύτερη απόδοση φροντίδας σε σχέση με τους υπόλοιπους ασυνόδευτους ανήλικους ωφελούμενους της δομής φιλοξενίας, οι οποίοι «κινδυνεύουν» να υποπέσουν σε μιμητική συμπεριφορά.

Διαπίστωσα ακόμη πως αυτό αποτελούσε διευρυμένη αντίληψη εντός της δομής και μεταξύ πολλών εργαζομένων και πιο συγκεκριμένα μίας εργαζόμενης ψυχολόγου η οποία ύστερα από ένα περιστατικό αυτοτραυματισμού μου δήλωσε μεταξύ άλλων πως:

Δεν φοβάμαι τόσο για τον ίδιο όσο για τα υπόλοιπα παιδιά. Αυτός τα ξέρει τα όρια και τα δικά του και τα δικά μας τόσες φορές που το έχει κάνει, για τα άλλα παιδιά είναι που ανησυχώ, αυτά που δεν έχουν και τόσα ψυχολογικά. Γιατί όσο τα παιδιά βλέπουν κάποιο άλλο παιδί να αυτοτραυματίζεται και να μη γίνεται τίποτα, δεν απέχει και πολύ η υιοθέτηση της αυτοτραυματιστικής συμπεριφοράς και από αυτά όποτε θέλουν να διεκδικήσουν κάτι ή να μας χειραγωγήσουν με χειριστικό τρόπο.

¹⁴ Είτε από δημόσιο και κρατικό φορέα υγείας είτε από άλλες διεθνείς οργανώσεις - Μ. Κ. Ο. με ιατρικό προσωπικό που εντοπίζονται κυρίως στα ελληνικά νησιά από τα οποία συνήθως γίνεται η «υποδοχή» και «καταγραφή» των προσφύγων.

¹⁵ Η θέαση των σημαδιών αρκετά συχνά δημιουργούσε συναισθήματα φόβου, απορίας και «επιθυμίας» για ανθρωπιστική παρέμβαση από τη μεριά των εξειδικευμένων εργαζομένων υποκειμένων. Αυτό αναπαράγεται συχνά σε συζητήσεις μεταξύ τους αλλά και στις λεκτικές και συμβουλευτικές παρεμβάσεις στους ίδιους τους ανήλικους πρόσφυγες που επιτελούν τις συγκεκριμένες πρακτικές αυτοτραυματισμού.

Μη νομίζεις. Και αυτός κυρίως για να μας τραβήξει την προσοχή το κάνει, ξέρει ότι τον παίρνει και τα κάνει, αλλού θα τον είχαν κλείσει ήδη μέσα σε ψυχιατρείο. Τυχερός είναι στην τελική που δε τον διαγράφουν μ' αυτά που κάνει, θα μας πάει πίσω ό,τι βελτίωση έχουμε κάνει με όλα τα υπόλοιπα παιδιά άμα το συνεχίσει έτσι. Όλα προβλήματα έχουν δεν είναι ο μόνος που έχει για να ασχολούμαστε συνέχεια μαζί του, αυτό θέλει να ξέρεις, να ασχολούμαστε μαζί του και να ναι το επίκεντρο της προσοχής συνέχεια¹⁶.

Ανακαλώντας στη μνήμη μου τη συγκεκριμένη δήλωση της εργαζόμενης ψυχολόγου, θυμάμαι πως μου γεννήθηκαν ερωτήματα για τα αίτια της τόσο «επιθετικής» και άμεσα παρεμβατικής ψυχοπαθολογικής ερμηνείας και απόδοσης για το συμβάν του επαναλαμβανόμενου αυτοτραυματισμού εκείνου του ωφελούμενου της δομής. Αναρωτήθηκα σχετικά με την διαπεραστικότητα της εξουσίας επί του σώματος του «ξένου» υποκειμένου πάνω στο οποίο η ίδια «επιθυμούσε» να είχε την κατοχή του δικαιώματος της εξουσίας. Μιας εξουσίας που θα της επέτρεπε να επιβάλει την απόφαση για τη διαγραφή του από τη δομή ή τον ακούσιο εγκλεισμό του σε ψυχιατρείο ως πιθανές «επιτυχίες» και «αποτελεσματικές» βιοπολιτικές πρακτικές αντιμετώπισης προς όφελος της «ασφάλειας» του συνόλου των υπόλοιπων ωφελούμενων του προσφυγικού πληθυσμού της δομής. Κατά την ίδια, όπως διακρίνεται από το λόγο της - μέσω της αυθεντίας που αποδίδει στον εαυτό της λόγω της επαγγελματικής της ιδιότητας- ήταν ικανή να ερμηνεύσει τα «αίτια» που προκαλούν την αυτοτραυματιστική πρακτική που ο συγκεκριμένος ωφελούμενος είχε επανειλημμένα επιτελέσει στο σώμα του και τους οποίους αποδίδει σε «χειρισμό» για αναζήτηση «προσοχής». Είναι εμφανές -πως η ίδια ως εργαζόμενη του συγκεκριμένου πλαισίου ανθρωπιστικής διακυβέρνησης- διακατέχεται από έντονα συναισθήματα φόβου και ανησυχίας για την πιθανή μιμητική «αντιγραφή» της αυτοτραυματιστικής πρακτικής από τους υπόλοιπους ωφελούμενους, με ενδεχόμενο αυτή η πρακτική να αποτελέσει μία μορφή «διαμαρτυρίας».

Ταυτοχρόνως, όπως ακριβώς και στην προαναφερθείσα δήλωση της δικηγόρου για την ευαλωτότητα και τη σύνδεσή της με την διαδικασία ασύλου, στο λόγο της ψυχολόγου διακρίνεται εμφανώς η κατηγοριοποίηση και ο συμβολικός και κοινωνικός εκτοπισμός του ευάλωτου και αυτοτραυματισμένου σώματος του συγκεκριμένου ανήλικου. Η εξουσιαστική και προνομιακή της θέση την οδηγεί στο να τον τοποθετήσει σε ένα καθεστώς «προστασίας» της ευαλωτότητας από τον ίδιο του τον εαυτό με τη χρήση του ανθρωπιστικού επικαλύμματος της «ασφάλειας» του ίδιου

¹⁶ Το παρόν απόσπασμα αποτελεί μέρος από τις σημειώσεις πεδίου τον Μάρτιο του 2022.

και των υπολοίπων ωφελούμενων από τον ίδιο. Επιτελείται έτσι μία ιεραρχική ταξινόμηση επί των ενσώματων ανήλικων προσφύγων που διαμένουν στο χώρο της δομής. Με αυτόν τον τρόπο «προστατεύονται» η εύρυθμη λειτουργία και οι πειθαρχικοί κανόνες διαχείρισης σε περίπτωση ενσώματων διαμαρτυριών από τους υπόλοιπους ωφελούμενους για ζητήματα που αφορούν στη διαβίωση και στις γραφειοκρατικές διαδικασίες για την απόκτηση ασύλου ή την ένταξη στο πρόγραμμα οικογενειακής επανένωσης σε χώρες της Ευρώπης.

Η «ιατρικοποίηση» του σώματος και η ψυχοπαθολογικοποίηση που παρατήρησα να πραγματοποιείται και να λαμβάνει χώρα στην προκειμένη περίπτωση με τον συγκεκριμένο ασυνόδευτο ανήλικο, επιτελείται και μέσω της οπτικοποίησης και του βλέμματος επί των ευάλωτων υποκειμένων που εκφράζουν σε σημαντικό βαθμό την σωματική «οδύνη». Στην περίπτωση του αυτοτραυματισμού η εξουσία σωματοποιείται και ενσωματώνεται από τα άτομα και δεν μπορεί να διαχωριστεί από την «δομική βία» που υφίστανται από τον βίαιο κοινωνικό και πολιτικό εκτοπισμό, τις θεσμικές ανισότητες και το ψυχικό και ενσώματο τραύμα που φέρουν μαζί τους οι ανήλικοι πρόσφυγες τις συνθήκες που τους ώθησαν βίαια στην «αναγκαστική μετανάστευση». Αυτό έχει ως κύριο αποτέλεσμα την αποπολιτικοποίηση των ενσώματων και έμφυλα προσδιορισμένων προσφυγικών υποκειμένων και των προβλημάτων που εντοπίζονται ενσώματα από τους υφιστάμενους αποκλεισμούς στις μετανεωτερικές κοινωνίες «υποδοχής» (Lock, 2011, σ. 98 – 99). Αξίζει να σημειωθεί συνολικότερα πως η ανθρωπιστική παρέμβαση και δράση δεν αποιστοριοποιεί και αποπολιτικοποιεί τους προσφυγικούς πληθυσμούς που καλείται να διαχειριστεί αυθύπαρκτα και «από μονή της». Όπως αναφέρει η L. H. Malkki (1996),

Μέσω των κυρίαρχων αναπαραστάσεων σχέση μεταξύ εικόνας και αφήγησης, θεάματος και αυτοαναπαράστασης, είναι ότι οι φωτογραφίες και άλλες οπτικές αναπαραστάσεις των προσφύγων είναι πολύ πιο συνηθισμένες από την αναπαραγωγή σε έντυπη μορφή όσων έχουν πει συγκεκριμένοι πρόσφυγες. Υπάρχουν πιο καθιερωμένα θεσμικά πλαίσια, χρήσεις και συμβάσεις για τις φωτογραφίες των προσφύγων απ' ό,τι για τις αφηγηματικές αφηγήσεις των ίδιων των ατόμων για την εξορία. Πράγματι, ορισμένες από αυτές τις οπτικές συμβάσεις φαίνεται να επιταχύνουν την εξάτμιση της ιστορίας και της αφηγηματικότητας (Malkki, L. H., 1996, σ. 386 – 387).

Ο αυτοτραυματισμός, σύμφωνα με το λόγο της εργαζόμενης ψυχολόγου - καθώς και άλλων μελών του επιστημονικά υπεύθυνου προσωπικού και των φροντιστών

και φροντιστριών- δεν μπορεί παρά να ερμηνευτεί σύμφωνα με την ίδια ως μία ψυχοπαθολογική έννοια που οφείλεται και αποσκοπεί στην αναζήτηση «προσοχής» και «χειρισμού» για την ικανοποίηση οποιουδήποτε αιτήματος τους ωφελούμενου. Μάλιστα, δεν συνυπολογίζεται στην «αιτιολόγηση» και νοηματοδότησή της η πιθανή παρελθοντική και παρούσα τραυματική εμπειρία στην οποία υπόκειται ο ανήλικος πρόσφυγας που προβαίνει σε αυτοτραυματισμό, με αποτέλεσμα το ασυνόδευτο υποκείμενο να αποϊστοριοποιείται και να αποπολιτικοποιείται. Με αυτόν τον τρόπο, όπως θα παρατηρήσουμε και παρακάτω, ο αυτοτραυματισμός δεν αναγνωρίζεται ως μορφή «επικοινωνίας», «γλώσσας» ή και «ενσώματης» γλωσσικής πρακτικής καθώς δεν εγγράφεται στην επίσημη θέση και στον κυρίαρχο λόγο του ανθρωπιστικού πλαισίου διακυβέρνησης στο οποίο υπόκειται ο ωφελούμενος. Ταυτοχρόνως δεν ερμηνεύεται ως δομικό στοιχείο της ασφαλειοποιημένης συνθήκης στέγασης-ιδρυματοποίησης, εγκλεισμού, ενσώματης επιτήρησης, πειθάρχησης- και της πολιτικής της φροντίδας στην οποία εντοπίζεται η οικονομία διαχείρισης του ανήλικου προσφυγικού πληθυσμού που διαμένει στο συγκεκριμένο καθεστώς προστασίας.

2Γ. Σωματοποίηση ανθρωπιστικής και βιοπολιτικής εξουσίας

Συχνά αντιμέτωπη με κυρίαρχους λόγους επιφορτισμένους με «ηθικό πανικό» από το διεθνή πολιτικό και μιντιακό πλαίσιο εξουσίας και ενημέρωσης η διεθνής κινητικότητα των νεαρών ατόμων εντάσσεται στην έρευνα και τη θεωρητική συζήτηση σχετικά με τη διεθνικοποίηση της κοινωνίας. «Εντοπίζεται» στο μεταίχμιο της «αναμέτρησης» μεταξύ των κυρίαρχων νοηματοδοτήσεων και κανονικοτήτων σχετικά με την κινητικότητα και την «αμετακινήσια» στο πλαίσιο ανάλυσης της σύγχρονης, πολυτοπικής, ακούσιας ή εκούσιας, οικονομικής και παγκοσμιοποιημένης μετανάστευσης του ανήλικου πληθυσμού (Μακρυνιώτη, 2019). Στο προσφυγικό πεδίο εντός του ανθρωπιστικού πλαισίου προστασίας, ο προσδιορισμός της ηλικίας αποτελεί ουσιαστικό σημείο της καταγραφής και της ταυτοποίησης των προσφύγων. Όπως επισημαίνουν στην έρευνά τους οι Καψάλη και Μεντίνης (2018) οι ψυχολόγοι μέσω εγχειριδίων και τεχνικών «εκμείευσης της ομολογίας της πραγματικής ηλικίας» εξετάζουν και ταυτοποιούν την ηλικία των προσφύγων στα κέντρα υποδοχής (Κ.Υ.Τ.) για τους οποίους υπάρχει καχυποψία «ότι δηλώνουν ανήλικοι (χωρίς να είναι) απλώς

για να απολαμβάνουν τα οφέλη της ανηλικότητας (στέγαση σε δομές φιλοξενίας, κτλ)» (Καψάλη & Μεντίνης, 2018, σ. 35 - 37).

Έτσι, εγείρονται πολύπλευρα και πολυπαραγοντικά ερωτήματα αναφορικά τόσο με τον «εκτοπισμό και την επαναδιαπραγμάτευση» της παιδικής ηλικίας ως ουσιαστικό και αναπόσπαστο στοιχείο της κοινωνικής και δομικής αναπαραγωγής όσο και με τα μέσα και τους τρόπους «θέασης» και «θέσης» της παιδικής ηλικίας στην «επικαιροποίηση» των «μετααποικιακών γεωγραφικών αφηγήσεων του διεθνικισμού» (Bailey, 2019, σ. 413 – 414). Όπως επισημαίνει η Μακρυνιώτη (2019),

Το παιδί άλλωστε μοιάζει να εκλαμβάνεται ως σύμβολο μιας διπλής ετερότητας: η μια απορρέει από βιολογικές παραμέτρους και σύμφωνα με αυτές κατατάσσεται στην κατηγορία της «όχι ακόμη» ανθρώπινης οντότητας και η άλλη αντλεί από τον κοινωνικό του περίγυρο και την καταγωγή του. Σε πείσμα δηλαδή της αθωότητας και της «φυσικής» του κατάστασης, το παιδί φέρει μαζί του ένα κοινωνικό φορτίο που δικαιωματικά άλλοτε το συμπεριλαμβάνει στις εκπολιτιστικές διαδικασίες και άλλοτε το εξαιρεί (Μακρυνιώτη, 2019, σ. 14).

Μέσω της μελέτης της μετακίνησης νεαρών ατόμων αναδεικνύονται οι σύγχρονες και πολυπαραγοντικές βιοπολιτικές, δομικές, κρατικές, γραφειοκρατικές, οικονομικές και πολιτικές ανισότητες και «δυνάμεις» που εξελίσσονται και μετασχηματίζονται έχοντας συχνά το «πρόσημο» της φροντίδας και της προστασίας. Συγχρόνως διακρίνονται οι κοινωνικοπολιτικές ανισότητες που ισχύουν σε παγκοσμιοποιημένο γεωγραφικό και γεωπολιτικό επίπεδο διακυβέρνησης σε σχέση με την διεθνή κρατική βία μέσω των ασφαλειοποιημένων και στρατιωτικοποιημένων μεταναστευτικών πολιτικών στα εδαφικά χωρικά σύνορα εκτοπισμού, οριοθέτησης, καταγραφής και περιορισμού, κυρίως των δυτικών νεοφιλελεύθερων κρατών «υποδοχής» και αφομοίωσης (Aitken & Swanson & Kennedy, 2019, σ. 438).

Όσον αφορά στις πολυποίκιλες και πολυδιάστατες διαδικασίες μετακίνησης, διαφυγής και αποεδαφικοποίησης που επιτελούνται από τα ασυνόδετα προσφυγικά υποκείμενα και στη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ του χωρικού πεδίου και του παιδιού - υποκειμένου, οι Deleuze και Guattari αναφέρονται στον «λείο και γραμμωτό χώρο». Σε αυτόν οποίο εντοπίζονται ιεραρχήσεις και οριοθετήσεις «με νόμους, πολιτικές και συγκεκριμένους στόχους» κατά το «πέρασμα» των οποίων τα υποκείμενα που μετακινούνται αλληλεπιδρούν μεταξύ των διαφοροποιήσεων των εσωτερικευμένων «επιθυμιών» τους και του πλέγματος εξουσίας με το οποίο έρχονται αντιμέτωπα και αναπροσαρμόζουν ή και αλλάζουν προορισμό συχνά με «απρόβλεπτο και δυνητικά μεταμορφωτικό» τρόπο. Την ίδια στιγμή, οι κυρίαρχοι «υπεύθυνοι» για

τη χάραξη και την «προστασία» των χώρων αυτών δρουν αποτελεσματικά στην διάχυτη και παγκοσμιοποιημένη διάδοση πολιτικών και κοινωνικά κατασκευασμένων ταυτοτήτων μέσω των μέσων ενημέρωσης και των πολιτικών συνδηλώσεων που αναπαράγονται. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι τα ίδια τα υποκείμενα να αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους ως «αλλοιωμένους από τις πολιτικές και τα μίντια (πολίτης, μετανάστης, Τσικάνο, αλλοδαπός)». (Aitken & Swanson & Kennedy, 2019, σ. 455). Αυτό συμβαίνει και στην περίπτωση των κοινωνικοπολιτικά και πολιτισμικά νοηματοδοτημένων -και επιφορτισμένων συχνά με οριενταλιστικά χαρακτηριστικά- κατασκευασμένων ταυτοτήτων «ανήλικων» και «ασυνόδευτων» προσφύγων και μεταναστών.

Σε πολλές περιπτώσεις, στα λόγια και στις λεκτικές πράξεις και συνδηλώσεις των ασυνόδευτων ανηλίκων σχετικά με την περιγραφική διάσταση της διαφυγής και της διάσχισης των συνοριακών ασφαλειοποιημένων χώρων επιτήρησης και ελέγχου διακρίνεται συχνά το συναίσθημα της «επιθυμίας» για την εύρεση ενός συγγενικού προσώπου, μίας εργασίας, ενός περισσότερο «ασφαλούς» χώρου από αυτόν που διέφυγαν. Διακρίνεται, επίσης, η έκφραση ενός συναισθήματος ψυχικού και σωματικού «πόνου» από τη «συνάντησή» τους με το διάχυτο και δικτυακό πλέγμα βιοπολιτικών εξουσιαστικών σχέσεων -μέσα στις οποίες εμπεριέχεται και η εξουσία της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης και του καθεστώτος της ευαλωτότητας- με το οποίο ήρθαν αντιμέτωπα και από το οποίο συχνά νιώθουν «ανήμποροι» να διαφύγουν.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα περιγραφικής ανάλυσης της διαδικασίας μετακίνησης στην οποία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους οι βιοπολιτικές δυνάμεις πειθάρχησης και οι ανθρωπιστικοί μηχανισμοί τις οποίες περιέγραφε με επικριτικό τρόπο ένας ασυνόδευτος ανήλικος από το Αφγανιστάν αποτελεί η δήλωση που μεταξύ άλλων ανέφερε:

Έφυγα από εκεί (από το Αφγανιστάν) γιατί εκεί θα σκοτωνόμουν από τους Ταλιμπάν και πήγα στο Ιράν από το οποίο έφυγα γιατί θα σκοτωνόμουν από τους ντόπιους που λόγω της καταγωγής μου με θεωρούσαν φίλο των Ταλιμπάν για να έρθω στην Ευρώπη και μόλις φτάσω η πρώτη λέξη που μαθαίνω είναι η λέξη “φύγε Ταλιμπάν” από δύο στρατιωτικούς, μερικούς αστυνομικούς και πολλούς ντόπιους πολίτες κατοίκους του νησιού στο οποίο έφτασα με 30 άτομα σε μία πολύ μικρή βάρκα αφού είχαμε ξεκινήσει με 35 άτομα από τα οποία τα 5, κάποια μικρότερα και από εμένα είδα μπροστά μου να πνίγονται στη θάλασσα και αφού μπω στην προστασία της πρώτης Μ.Κ.Ο. που υπήρχε στο camp του νησιού της Κω να μάθω από μία ψυχολόγο που με είδε και μου μίλησε για 20 λεπτά πως έχω κατάθλιψη και πρέπει να πάρω φάρμακα και πως αν δεν τα πάρω κινδυνεύω να

διωχτώ από το ίδιο το camp που με “προστατεύει” από ό,τι πέρασα για να έρθω εδώ¹⁷.

Ο επικριτικός, σαρκαστικός, ειρωνικός και ταυτόχρονα γεμάτος «επιθυμία» για διαφυγή και ριζική θέληση για δράση και «αλλαγή» επιφορτισμένος λόγος του συγκεκριμένου ανηλικού αναφορικά με την «προσομοίωση» της συνολικής διασυνοριακής μετακίνησης στην οποία έχει βίαια υποβληθεί αναδεικνύει σε μεγάλο βαθμό την «απορία» και το «παράπονό» του για το πώς ο ίδιος ως υποκείμενο κρίνεται και αντιμετωπίζεται από το καθεστώς της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης. Η «φροντίδα» και η προσφορά ενός χωρικού βιοπολιτικού πεδίου «προστασίας» ενός στρατοπέδου στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης τον ψυχοπαθολογικοποιεί μέσω του ιατρικού βλέμματος. Παράλληλα, τον ιεραρχεί καθιστώντας τον «ευάλωτο» σώμα που «έχει ανάγκη» να του γίνει παρέμβαση βιοχημικής ίασης ώστε να γίνει «παθητικό» και θυματοποιημένο υποκείμενο. Έτσι, κατ’ αυτόν τον τρόπο «μορφοποιείται», «προσαρμόζεται» και «εναρμονίζεται» ο διαφορούμενος ρόλος που καλείται να επιτελέσει ως προσφυγικό υποκείμενο και υποταγμένο σώμα που λαμβάνει τις ιατρικές και ψυχολογικές υπηρεσίες της ανθρωπιστικής βοήθειας και του «ψυχοπολιτικού» ελέγχου, ενώ ταυτόχρονα δηλώνεται η «παρουσία» του. Όπως αναφέρει η J. Butler (2016) αναφορικά με την «παρουσία» και τη σύνδεσή ή το διαχωρισμό της με την «ταυτότητα του εαυτού» στο πλαίσιο του εντοπισμού σε ένα σημείο ελέγχου,

Μου φαίνεται ότι μια έννοια παρουσίας ενυπάρχει στην ιδέα της σωματικής έκθεσης, η οποία μπορεί να γίνει αντικείμενο καθυπόταξης ή αναγνώρισης [...] όταν στο σημείο ελέγχου συμβαίνουν πράξεις αντίστασης, όταν σώματα εμφανίζονται ή κινούνται τριγύρω με τρόπους που δεν επιτρέπονται, ή όταν στη μία ή την άλλη πλευρά σχηματίζονται κοινότητες για να περιορίσουν και να αντιπαλέψουν τις στρατιωτικές πρακτικές, προκύπτει ένα είδος παρουσίας (Butler, 2016, σ. 30 – 31).

Επανερχόμενοι στην «παρουσία» και τη διασυνοριακή κίνηση του ανήλικου πρόσφυγα στο δημόσιο βίο είναι σαφές πως του επιβάλλεται βίαια η ταυτότητα της «γυμνής ζωής», αφού τον κατηγοριοποιεί ως ευάλωτο ανήλικο θύμα «αποδέκτη» της «πολιτικής της ζωής». Ταυτόχρονα, στον χωροχρόνο αυτό επαναπροσδιορίζεται η πολιτική των δικαιωμάτων του υποκειμένου καθώς το υποκείμενο πολιτικοποιείται από το ίδιο το «πολιτικό» που το έχει παράξει και συνεχίζει καθημερινά να το παράγει (Fassin, 2011).

¹⁷ Το παρόν απόσπασμα αποτελεί μέρος από τις σημειώσεις πεδίου τον Ιανουάριο του 2022.

Στην προαναφερθείσα δήλωση του ανήλικου πρόσφυγα διακρίνεται η επιβλητική συνάντηση και ο εντοπισμός του συμπλέγματος της αστυνομικής, στρατιωτικής και ρατσιστικής εξουσίας που μέσω του λόγου και των πρακτικών εκτοπισμού και περιορισμού ενσωματώνεται και διαπερνά το υποκείμενο κατά την επιτέλεση της «διάσχισης» των βιοπολιτικών συνόρων. Έτσι ο πρόσφυγας καθίσταται το «κατάλληλο» υποκείμενο ανθρωπιστικής παρέμβασης και «ψυχοκοινωνικής επέμβασης» του κυρίαρχου βΐοιατρικού μοντέλου που λειτουργεί μέσω της «συναισθηματικής ρύθμισης» και της «παθολογικοποίησης του τραύματος». Δομικά, βασίζεται κυρίως στην «ομογενοποίηση της ψυχικής οδύνης σε κάθε προσφυγική φιγούρα» και του τραύματος που «φέρει» μαζί της από την πολεμική και την διασυνοριακή «κινητική» εμπειρία διαφυγής την οποία έχει υποστεί συνήθως βίαια με ποικιλόμορφες δυνάμεις επιβολής ενσώματης βιοπολιτικής εξουσίας και «διάγνωση» της οποίας συνήθως δε λαμβάνεται υπ' όψη το πολιτισμικό συγκείμενο του υποκειμένου (Χριστινάκη, 2020, σ. 39).

Εξηγώντας τους ενσώματους και ρυθμιστικούς πολύτεχνους τρόπους μέσω των οποίων η «πολιτική της ζωής» εφάπτεται στα «ευάλωτα» και προσφυγικά σώματα ο Fassin¹⁸(2011) αναδεικνύει την κατασκευή του βιοπολιτικού υποκειμένου που βρίσκεται σε «κατ' επείγουσα ανάγκη» για βοήθεια και ανθρωπιστική παρέμβαση. Το ευρύτερο πλαίσιο που περικλείει και σε μεγάλο βαθμό χαρακτηρίζει περιγραφικά την ανθρωπιστική διακυβέρνηση και τις πολυσχιδείς τροπικότητες βάσει των οποίων εφαρμόζεται σε διεθνές επίπεδο ως «πολιτική της ζωής» εδράζεται στην αλληλεπίδραση μεταξύ των υποκειμένων σε «κρίση» και σε «ανάγκη» και των υποκειμένων που εργάζονται στο ανθρωπιστικό βιοπολιτικό καθεστώς διακυβέρνησης. Έτσι, η ανθρωπιστική παρέμβαση ορίζεται ως βιοπολιτική αλλά και ταυτόχρονα επιδεικνύονται τα αναλυτικά σημεία βάσει των οποίων ορίζεται και ως «πολιτική της ζωής¹⁹» (Fassin, 2011).

¹⁸ Ο Fassin αναγνωρίζει και εντοπίζει τον πλήρη διαχωρισμό και την ιεράρχηση που επιτελείται διαλεκτικά «μεταξύ των ζωνών που πρέπει να σωθούν και τις ζώνες που πρέπει να εκτεθούν σε κίνδυνο» επιβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο την απόδοση συγκεκριμένου νοήματος και αξίας στην ίδια την «ανθρώπινη ζωή», διαχωρίζοντας την ανθρωπιστική διακυβέρνηση από την βιοπολιτική αναφορικά με τον πληθυσμό στο βαθμό που η ανθρωπιστική παρέμβαση μέσω των ενσώματων και γραφειοκρατικών πολιτικών μηχανισμών της προχωρά στην «αποτίμηση» του νοήματος και της αξίας των ζωνών που «καλούνται» να σωθούν και να προστατευτούν (Fassin, 2011, σ. 645 – 646).

¹⁹ Ως «πολιτική της ζωής» η ανθρωπιστική παρέμβαση επαφίεται στις πολυσχιδείς πρακτικές «σωτηρίας» μεμονωμένων -και ευάλωτων- υποκειμένων στην οποία συμπεριλαμβάνεται η ταυτόχρονη «διακινδύνευση» άλλων υποκειμένων -των εργαζόμενων υποκειμένων της ανθρωπιστικής

Ως «βιοπολιτική» ο Fassin οριοθετεί την ανθρωπιστική παρέμβαση στις πρακτικές διαχείρισης πληθυσμού -όπως συμβαίνει με την ίδρυση των στρατοπέδων συγκέντρωσης και «φιλοξενίας» για τα προσφυγικά υποκείμενα- στη δημιουργία χωρικών εκτάσεων «προστασίας» για τον ευάλωτο πληθυσμό, στην εφαρμογή και χρήση στατιστικών μεθόδων και «εργαλείων καταμέτρησης υποσιτισμού» και στους τρόπους με τους οποίους επιτελείται η διαδικασία καταγραφής των μαρτυριών των θυμάτων του πληθυσμού που διαχειρίζονται με σύγχρονα μέσα επικοινωνίας. (Fassin, 2011· 2001). Συγκεντρωτικά, παρά τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο προσεγγίσεων και εννοιολογήσεων της ανθρωπιστικής παρέμβασης ως «βιοπολιτική» και ως «πολιτική της ζωής» το ερώτημα που τίθεται από τον Fassin²⁰ εντοπίζεται στην εύρεση και ανάλυση των χαρακτηριστικών της ζωής που «λαμβάνεται υπ' όψη στο πολιτικό έργο της ανθρωπιστικής παρέμβασης» (Fassin, 2011, σ. 646).

Τα προσφυγικά υποκείμενα που διαμένουν στους μεθοριακούς και βιοπολιτικούς χώρους του καθεστώτος ανθρωπιστικής διακυβέρνησης των «μετακινούμενων κυριαρχιών» των ανθρωπιστικών οργανώσεων όπως των Μ.Κ.Ο. υπόκεινται στην «πολιτική του ζην», δηλαδή την εμπειρία της ζωής μέσα στα πλαίσια της παρατεταμένης συνθήκης της «ανάγκης». Ενσωματώνουν έτσι την εμπειρία του να ζουν στην παρατεταμένη συνθήκη της ανάγκης για βοήθεια, παρέμβαση και «σωτηρία» υπό ένα ιδιότυπο χωρο-χρονικό καθεστώς παρατεταμένης διαμονής και «μόνιμης προσωρινότητας». Σε αυτό το καθεστώς ο χρόνος επιτελείται, λειτουργεί και επιβάλλεται ως τεχνική της βιοπολιτικής εξουσίας και των πειθαρχικών μηχανισμών επιτήρησης. Αυτοί εντοπίζονται στους ασφαλειοποιημένους -τεχνολογικά, οικονομικά και «σωματομετρικά»- χώρους ανθρωπιστικής παρέμβασης όπως τα στρατόπεδα -camp και οι δομές φιλοξενίας μεταξύ των οποίων τα πορώδη όρια βιοπολιτικής εξουσίας και ανθρωπισμού σε πολλές περιστάσεις τείνουν να συγκλίνουν αναφορικά με τη διαχείριση, την επιτήρηση και τον έλεγχο του προσφυγικού πληθυσμού που

διακυβέρνησης- και ενέχει στην «πολιτική» της τη διεκδίκηση της υπεράσπιση συγκεκριμένων κοινωνικοπολιτικών σκοπών, θέτοντας υπό ερώτηση το ποιες ανθρώπινες υπάρξεις είναι δυνατόν να διασωθούν και να μετατραπούν σε «αντικείμενο» της ανθρωπιστικής παρέμβασης και της στοχοθεσίας που θέτει σε διεθνές και τοπικό επίπεδο δράσης (Fassin, 2011).

²⁰ Με την διευρυμένη και διάχυτη εισχώρηση του ανθρωπιστικού πλαισίου στους φορείς της δημόσιας υγείας και της κοινωνικής πολιτικής και της εισχώρησης του πολιτικού στο ανθρωπιστικό πλαίσιο διακυβέρνησης -και κατ' επέκταση στις ανθρωπιστικές οργανώσεις όπως οι Μ.Κ.Ο. και παρόμοιοι φορείς ανθρωπιστικής παρέμβασης και δράσης- επιτελείται κατά τον Fassin η ευρύτερα διευρυμένη μετατροπή της διαχείρισης των διεθνών κρίσεων σε ανθρωπιστικό ζήτημα διαχείρισης και στην ταυτόχρονη πολιτικοποίηση του πεδίου δράσης των μη κυβερνητικών ανθρωπιστικών οργανώσεων και των φορέων που εντάσσονται σε αυτές οδηγώντας στη σύζευξη και «συγχώνευση» του πολιτικού με το ανθρωπιστικό (Fassin, 2011).

τοποθετείται βίαια ύστερα από τη διασυννοριακή του κίνηση στην «ανάγκη» για ανθρωπιστική παρέμβαση (Fassin, 2011). Όπως επισημαίνει η Κ. Rozakou (2012) στην εθνογραφική της έρευνα μεταξύ 2002 και 2004 για τους αιτούντες άσυλο σε κέντρα υποδοχής, camps στην Ελλάδα και την αλληλεπίδρασή τους με τους εθελοντές που δραστηριοποιούνταν σε αυτά, ο χώρος των camp εμφανίζεται ως χώρος στον οποίον η οι αιτούντες άσυλο τοποθετούνται μεταξύ «βιολογικής ύπαρξης» και «κοινωνικής και πολιτικής ζωής», εντοπίζονται και νοηματοδοτούνται ως «αποδέκτες της ανθρωπιστικής γενναιοδωρίας, ως κάτοχοι περιορισμένης εμπρόθετης δράσης» (Rozakou, 2012, σ. 563).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ανθρωπιστική διακυβέρνηση και πρακτικές αυτοτραυματισμού

Τα ερωτήματα που μου δημιουργήθηκαν σχετικά με τις πρακτικές και αμφίσημες πολιτικές της «φροντίδας» και της προστασίας που καλούμεν και εγώ ως φροντιστής²¹ να εφαρμόσω και να επιτελέσω ερχόντουσαν σε αντίθεση με τις πειθαρχικές δυναμικές που διέπουν και δομούν το σύνολο των πειθαρχικών και συμμορφωτικών κανόνων λειτουργίας της δομής φιλοξενίας· κανόνων οι οποίοι οφείλουν να τηρούνται από τους φιλοξενούμενους, και να επιτηρούνται από τους εργαζόμενους. Κατά κύριο λόγο από τους φροντιστές και τις φροντίστριες που έχουν πιο άμεση επαφή και αλληλεπίδραση με τους ωφελούμενους.

Σε καθημερινό επίπεδο δίνονταν συχνά οδηγίες προς τους φροντιστές από την ψυχοκοινωνική επιστημονική ομάδα της δομής, στις οποίες μεταξύ άλλων αναφέρονταν στον «κίνδυνο» της μη οριοθέτησης μεταξύ του προσωπικού και των ωφελούμενων καθώς αυτό δημιουργούσε θέματα στην μη τήρηση των πειθαρχικών κανόνων λειτουργίας της δομής οι οποίοι όφειλαν να τηρούνται αυστηρά από τους φιλοξενούμενους ανηλίκους.

²¹Συγκεκριμένα, διέκρινα από την πρώτη βδομάδα εργασίας μου πως αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στην αυστηρή τήρηση των κανόνων που έχουν να κάνουν με το συγκεκριμένο ωράριο φαγητού, με τη συγκεκριμένη ώρα επιστροφής στην δομή, με την αυστηρή τήρηση του ωραρίου λειτουργίας των κοινόχρηστων πλυντηρίων, με τον σεβασμό των ωρών κοινής ησυχίας, με τον αναγκαστικό έλεγχο όσων είχε στις τσέπες του ο κάθε ωφελούμενος όταν εισέρχεται και όταν εξέρχεται από τη δομή από το φροντιστή βάρδιας και με τη σαφή και αυστηρή οριοθέτηση των συμπεριφορών μεταξύ των ωφελούμενων και του εργαζόμενου προσωπικού.

Μερικές από τις πιο συνηθισμένες οδηγίες ή συμβουλευτικές παροτρύνσεις προς τους φροντιστές και τις φροντίστριες για τους ορθούς τρόπους οριοθέτησης και τήρησης των κανόνων λειτουργίας περιορίζονται σε κατευθύνσεις συμπεριφοράς:

Να κάνετε σαφή τα όριά σας με τα παιδιά, δεν είστε φίλοι και πρέπει να το καταλάβουν αυτό, προσέξτε μη σας καβαλήσουν τα παιδιά, μετά δε θα ακούνε ούτε και εμάς, άμα κάνουν ό,τι θέλουν τους φροντιστές μετά θα μας παίρνει η μπάλα όλους, να είστε αυστηροί, μη φοβάστε να υψώσετε φωνή, δε θα σας παρεξηγήσουν τα παιδιά, να τους υπενθυμίζετε πως εδώ δεν είναι ξενοδοχείο και δε μπορούν να κάνουν ό,τι θέλουν, να τους επιβάλλετε να είναι ευγενικοί μαζί σας, ειδικά με τις γυναίκες, αυτοί δεν το έχουν και τόσο στην κουλτούρα τους το σεβασμό στο γυναικείο φύλο, άμα σας δυσκολεύουν και δεν ακούνε, να τους λέτε πως έχουν υπογράψει τους κανόνες όταν ήρθαν εδώ και άμα δε τους αρέσει να φύγουν, τόσα παιδιά περιμένουν από camp να μουν σε δομή, θα πρέπει να είναι ευγνώμονες κανονικά, άμα ξεφεύγει η κατάσταση και τσακώνονται να καλείτε αστυνομία, άμα κρατήσουν κανένα μπορεί και να παραδειγματιστούν οι υπόλοιποι, ειδικά εσείς τα κορίτσια να προσέχετε πώς ντύνεστε, μη ξεχνάτε ότι είναι ανήλικα αγόρια στην εφηβεία²².

Οι συγκεκριμένες οδηγίες, μεταξύ άλλων αμέσως μου δημιούργησαν ερωτήματα αναφορικά με τον «ρόλο» που καλούμαι να επιτελέσω ως φροντιστής απέναντι στους ανήλικους ωφελούμενους. Μέσα στους τρεις πρώτους μήνες εργασίας μου ως φροντιστής της δομής συνειδητοποίησα πως μου έχει αποδοθεί ένας διαφορούμενος ρόλος που συχνά έρχεται αντιμέτωπος με δίπολο μεταξύ της «φροντίδας» και της «πειθαρχίας». Και αυτό γιατί μέσω της «εισχώρησής» μου στον ιδιωτικό τους χώρο (το «hotel» όπως πολύ συχνά αποκαλούν οι ωφελούμενοι τη δομή), των δραστηριοτήτων και των συζητήσεων που πραγματοποιούσαμε στην οποία αποτελούσα βασικό μέλος στην καθημερινότητά τους. Όπως διακρίνεται στην αναφορά για τις γυναίκες φροντίστριες για τις οποίες οι ωφελούμενοι λόγω καταγωγής και «κουλτούρας» υπονοείται πως δεν έχουν τόσο σεβασμό, είναι σαφής ο έμφυλος διμορφισμός και προσδιορισμός, επιφορτισμένος με οριενταλιστικά χαρακτηριστικά «οπισθοδρόμησης» στις αντιλήψεις των ωφελούμενων επειδή είναι μουσουλμάνοι και προέρχονται από χώρες της Μέσης Ανατολής. Ακόμη, στην έκφραση «θα έπρεπε να είναι ευγνώμονες» για το γεγονός ότι βρίσκονται σε δομή και όχι σε camp (παρ' όλο που οι περισσότεροι προέρχονται από camp προσφύγων) φαίνεται πως η δομική συνθήκη της δομής τίθεται ιεραρχικά ως βέλτιστη λύση και συνολικά ωφέλιμη για τον πληθυσμό που φιλοξενείται σε αυτήν, υπονοώντας την εκτίμηση που οφείλουν να έχουν οι πρόσφυγες στο καθεστώς διαμονής, στους μηχανισμούς και στο προσωπικό

²²Τα συγκεκριμένα αποσπάσματα- σχόλια αποτελούν μέρος από τις σημειώσεις πεδίου κατά τη διάρκεια των μηνών μεταξύ Ιανουαρίου και Απριλίου του 2022 στο οποίο πραγματοποιήθηκε η έρευνα πεδίου.

που το στελεχώνει. Ο έμφυλος διαχωρισμός και η «έμφαση» που αποδίδεται στις γυναίκες φροντίστριες αναφορικά με την «προσοχή» που πρέπει να έχουν, εκτός από τον ετεροκανονικό λόγο που αναπαράγει, διακινεί ευρύτερα, όπως συνειδητοποίησα, το «πνεύμα» πειθάρχησης και το συναίσθημα του φόβου μεταξύ και των εργαζομένων -και όχι μόνο των ωφελούμενων. Το ίδιο το ανθρωπιστικό πεδίο λοιπόν, και πιο συγκεκριμένα οι πειθαρχικές λειτουργίες, η δομική συνθήκη και τα δομικά χαρακτηριστικά που το απαρτίζουν, ενισχύει με αμφίσημο και πολύπλευρο τρόπο τη διακίνηση του συναίσθηματος και της πολιτικής του φόβου αλλά και της ευθύνης στα εργαζόμενα υποκείμενα, απέναντι στον πληθυσμό που καλούνται να διαχειριστούν και να φροντίσουν. Σε αρκετές περιπτώσεις, όπως θα παρατηρηθεί στη συνέχεια, αυτό έχει ως αποτέλεσμα την επικράτηση πολιτικών της αδιαφορίας και της αποφυγής φροντίδας από τα ίδια τα εργαζόμενα άτομα λόγω της «αδυναμίας» τους να προσαρμοστούν και να εναρμονιστούν με τους δομικούς παράγοντες που καθιστούν την ανθρωπιστική βοήθεια αδύνατη στην υλοποίησή της, καθώς μέσα από ποικίλους τρόπους -όπως οι ανωτέρω- μετατρέπεται σε μηχανισμό ελέγχου και καταστολής των ατόμων που καλείται να βοηθήσει. Οι αντινομίες και οι αντιφάσεις των δομικών στοιχείων του συνολικού πεδίου διαμονής και φροντίδας του ασυνόδευτου πληθυσμού που εντόπιζα και παρατηρούσα με το πέρασμα του χρόνου, με έκανε σε πολλές περιστάσεις να το στοχαστώ διαλεκτικά ως ένα πλαίσιο λειτουργίας το οποίο αν και σε αρκετές περιστάσεις «υπολειτουργεί», είναι από την αρχή της συγκρότησής του «προγραμματισμένο» να αποτύχει από τα ίδια τα λειτουργικά χαρακτηριστικά που το απαρτίζουν και το στελεχώνουν.

Παρατηρώντας όλα τα παραπάνω, άρχισα να αναστοχάζομαι και να προσεγγίζω κριτικά τις πολιτικές της φροντίδας²³ που καλούμαι να επιτελέσω και την αλληλεπίδραση και σχέση τους με την έμφυλη υποκειμενοποίηση στο βιοπολιτικό και νεοφιλελεύθερο πανδημικό παρόν. Ένα παρόν στον δημόσιο λόγο του οποίου γίνεται έντονη αναφορά και επίκληση από τις κυβερνήσεις των καπιταλιστικών κρατών με αφορμή την πανδημία του Covid- 19 στην έννοια της «φροντίδας». Από την άλλη

²³ Λαμβάνοντας υπ' όψη την αλληλεξαρτώμενη σχέση που διέπει τις αμφίσημες πολιτικές της φροντίδας μεταξύ των «ευάλωτων» πληθυσμών που τη λαμβάνουν και των υποκειμένων που την αποδίδουν, είναι σημαντικό να αναγνωρίζεται πως μέσω των συγκεκριμένων πολιτικών δημιουργείται στα υποκείμενα που φροντίζουν «αμφιθυμία και άγχος» από την ίδια την επισφαλή εργασία της απόδοσης φροντίδας, η οποία θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνει στα δομικά της χαρακτηριστικά της αλληλεξάρτηση μεταξύ των φροντιστών και των «εξαρτώμενων» ατόμων στην εκ νέου «εφεύρεση μίας αυθεντικής πολιτικής του φροντίζεин» (Αθανασίου, 2022, σ. 53 – 54).

πλευρά, όμως, την ίδια στιγμή υποβαθμίζονται, περιορίζονται και αποδεκατίζονται οι δομές φροντίδας και υγείας οι οποίες σε μεγάλο βαθμό χαρακτηρίζονται από άνισες εργασιακές συνθήκες και έντονη επισφάλεια (Αθανασίου, 2022, σ. xx - xxi).

Αντιλήφθηκα σχετικά γρήγορα πως και εγώ ο ίδιος ως εργαζόμενος φροντιστής²⁴ βρίσκομαι στο επίκεντρο της επιβολής πολιτικών ελέγχου και πειθαρχίας που ενυπάρχει στους κυρίαρχους βιοπολιτικούς τρόπους διαχείρισης και διακυβέρνησης του προσφυγικού πληθυσμού στα σύγχρονα νεοφιλελεύθερα καπιταλιστικά δυτικά κράτη, όπως το ελληνικό. Οι πρακτικές που διέπουν το δομικό χαρακτήρα των κανόνων φιλοξενίας της δομής εμπεριέχουν χαρακτηριστικά πειθάρχησης και κατασκευής «υπάκουων» υποκειμένων και «πειθήνιων» σωμάτων που καλούνται διαρκώς να επαναδιαπραγματευτούν τις συνθήκες ύπαρξής τους στους μεθωριακούς χώρους και στις ζώνες ανάσχεσης από τις οποίες μετακινούνται και έρχονται αντιμέτωπα με το σύμπλεγμα εξουσιών της βιοπολιτικής διαχείρισης και της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης με μύχια και ενσώματα χαρακτηριστικά ιεράρχησης και ταξινόμησης.

Μέσω της διαρκούς αναπαραγωγής εξαιρέσεων από το σύγχρονο βιοπολιτικό καθεστώς διακυβέρνησης και διαχείρισης επιτελείται ο ενσώματος αποκλεισμός και εκτοπισμός τους ενώ ταυτοχρόνως από την αλληλεπίδραση με το πλήθος των μηχανισμών διαχείρισης και δομικής βίας συγκροτούνται ως ενεργά υποκείμενα. Η διαλεκτική και πρακτική σύζευξη μεταξύ ανθρωπισμού και ασφαλειοποίησης σε σημαντικό βαθμό μετασχηματίζεται από το καλοκαίρι της «μαζικής μετανάστευσης του 2015» σε μία «ανθρωπιστική κατεύθυνση». Αυτό υλοποιείται σε μεγάλο βαθμό μέσω της εργαλειοποίησης της προσφυγικής και ανθρωπιστικής «κρίσης» από το κυρίαρχο «συνοριακό καθεστώς» - που διαχωρίζεται από τη «στατικότητα» της έννοιας του συνόρου και αναφέρεται σε έναν διαρκώς μεταβαλλόμενο χώρο- που ενισχύει ακόμη περαιτέρω την θυματοποίησή τους μέσα από την αναπαράστασή τους ως «τραγικές» και «καταπονημένες» μορφές ζωής που χρήζουν ανθρωπιστικής βοήθειας και παρέμβασης (Σούζας & Μέρμηγκα & Διακουμάκου, 2022, σ. 44 – 45).

²⁴ Αρκετά γρήγορα, λοιπόν, συνειδητοποίησα πως ο ρόλος μου ως φροντιστής είναι πολυποίκιλος και πολυδιάστατος μέσω πολυδιάστατων και «ευρέων» μορφών των πολιτικών της φροντίδας που καλούμαι να επιτελέσω σε καθημερινό επίπεδο (Χατζηδάκης, 2022, σ. 4 - 5). Δεν περιορίζεται μόνο στη συνοδεία των ωφελούμενων σε δομές υγείας και θεσμικούς φορείς, στην διανομή του φαγητού και των φαρμακευτικών αγωγών και στη συμμετοχή στις δραστηριότητες των ανηλίκων. Αφορά επίσης και στη μέριμνα για την υγεία και την ασφάλεια των ανηλίκων προσφύγων σχετικά με οτιδήποτε «απρόβλεπτο» συνέβαινε κατά τη διάρκεια της βάρδιας στη δομή.

3Α. Αυτοτραυματισμός και φροντίδα

Ενώ εργαζόμουν ήδη για χρονικό διάστημα τριών μηνών στη δομή, με το πέρασμα του χρόνου αντιλήφθηκα πως μεταξύ της πλειονότητας των εργαζομένων εντοπίζεται διάχυτα το συναίσθημα του «φόβου» σχετικά με τον «ορθό» τρόπο προσέγγισης, αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας με τους ωφελούμενους που προβαίνουν σε αυτοτραυματισμό.

Η συνάντηση του φόβου με τα «ξένα» και «χαραγμένα» σώματα και ο διαχωρισμός που επιτελείται μεταξύ των σωμάτων από το συγκεκριμένο συναίσθημα με έκανε να αναστοχαστώ κριτικά τους τρόπους με τους οποίους το συναίσθημα του φόβου «κυκλοφορεί» και αναπαράγεται στα πλαίσια της στέγασης και τη φροντίδας και διαχέεται στα εργαζόμενα υποκείμενα. Επιπροσθέτως παρατηρώντας στο λόγο των συνομιλητριών μου την εισχώρηση των μύχων μέσω των οποίων ανανοηματοδοτούνται τα αίτια του αυτοτραυματισμού λόγω του συναισθήματος του φόβου σε σχέση με την απόδοση φροντίδας και την οικονομία διαχείρισης του ανήλικου προσφυγικού πληθυσμού. Σε αρκετές περιστάσεις διέκρινα πως οι εργαζόμενοι εστιάζουν στην προσπάθεια για αποφυγή δημιουργίας επιπρόσθετων προβλημάτων και την άρνηση για φροντίδα του συγκεκριμένου σώματος που «πονά» -λόγω του αυτοτραυματισμού (Αμεντ, 2018, σ. 144 – 145).

Άρχισα να αναστοχάζομαι τους τρόπους αποτύπωσης του συναισθήματος του φόβου που «κυκλοφορεί» μεταξύ πολυάριθμων εργαζομένων αναφορικά με τους ασυνόδευτους πρόσφυγες και τις επιτελέσεις του αυτοτραυματισμού στα σώματά τους. Παρατήρησα πως πέρα από την λεκτική αναπαραγωγή των καθημερινών ζητημάτων που τους προβλημάτιζαν, ο φόβος διαχέεται μεταξύ όλων των σωμάτων μέσω της απουσίας και της απομάκρυνσης που πραγματοποιείται από εργαζόμενους όποτε επιτελεστεί ένα «συμβάν» -ή και «γεγονός» αυτοτραυματισμού, όπως συχνά αναφέρεται μεταξύ τους. Έτσι διατηρούνται και επεκτείνονται τα σύνορα μεταξύ «του εαυτού και του άλλου», μεταξύ εργαζόμενου και ωφελούμενου, μεταξύ άτρωτου και τρωτού, μεταξύ «ικανού» και ευάλωτου σώματος, μεταξύ ντόπιου και ξένου πληθυσμού (Αμεντ, 2018, σ. 146 – 147).

Η χρονική στιγμή κατά την οποία μου έγινε σαφής και διακριτή η «απουσία» και η «απομάκρυνση» της φροντίδας λόγω του φόβου αφορά σε ένα «συμβάν» αυτοτραυματισμού. Αυτό πραγματοποιήθηκε το Φεβρουάριο του 2021 από ένα

14χρονο ωφελούμενο από τη Συρία, πιο συγκεκριμένα, στις δεκαέξι Φεβρουαρίου. Η συγκεκριμένη μέρα είχε σημασία καθώς διαπιστώθηκε πως ακριβώς πριν δύο χρόνια είχε χάσει τους γονείς του μπροστά του από ρίψη ρουκέτας στο σπίτι που διέμεναν. Αφού χάραξε στο δεξί του χέρι με τη χρήση ενός μικρού μαχαιριού την ημερομηνία και -στα αραβικά- τις λέξεις «επέτειος αποχωρισμού» ο ανήλικος κάλεσε στο κινητό της δομής εμφανώς φοβισμένος και ζητούσε να πάμε στο δωμάτιό του. Αμέσως η ψυχολόγος και η κοινωνική λειτουργός που βρίσκονταν στη δομή με βρήκαν και μου ανακοίνωσαν τα παραπάνω. Εκείνη τη στιγμή βρισκόμουν στο ισόγειο μοιράζοντας φαγητά στους υπόλοιπους ωφελούμενους, καθώς ήταν η ώρα του μεσημεριανού. Αφού ρώτησαν αν είναι καλή η σχέση μου με το συγκεκριμένο ανήλικο, μου ανέφεραν:

Έχει αυτοτραυματιστεί και δε μας δείχνει τα σημάδια, πήγαινε εσύ, είσαι άντρας και θα σου δείξει, σε εμάς ντρέπεται. Έχει φοβηθεί πολύ γιατί δεν το 'χει ξανακάνει. Έχει μπει κάτω από τα σκεπάσματα στο κρεβάτι του και έχουμε ειδοποιήσει το E.K.A.B. αλλά δεν μπορέσαμε να δούμε πόσο βαθύ είναι το τραύμα για να τους το πούμε. Πήγαινε κάτσε μαζί του μέχρι να έρθει το ασθενοφόρο και αν σε αφήσει δες τα σημάδια και πες μας αν είναι σοβαρά, θα είμαστε στο γραφείο.

Πηγαίνοντας στο δωμάτιό του που βρισκόταν στον 3^ο όροφο και προσπαθώντας να μην απαντήσω στους υπόλοιπους ωφελούμενους, οι οποίοι φοβισμένοι και απορημένοι ρωτούσαν για το τί έχει συμβεί με τον συγκεκριμένο ανήλικο, διέκρινα πως όλοι οι εργαζόμενοι είχαν μαζευτεί στο γραφείο της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας. Φαίνονταν εμφανώς φοβισμένοι και φοβισμένες, γεγονός το οποίο αυτόματα με προβλημάτισε, καθώς πίστευα πως ακριβώς στην τέλεση ενός τέτοιου «συμβάντος» δεν θα υπήρχε απομάκρυνση λόγω του φόβου, αλλά πλαισίωση και φροντίδα. Όταν έφθασα στο δωμάτιο, μπήκα και κάθισα σε μία καρέκλα δίπλα από το κρεβάτι στο οποίο πράγματι ήταν σκεπασμένο όλο το σώμα του ανηλίκου. Αφού τον ενημέρωσα²⁵ ήρεμα πως βρίσκομαι στο χώρο, τον ρώτησα αν μπορώ να κάνω κάτι το οποίο θα τον βοηθούσε. Μου απάντησε πως είναι καλά, δε χρειάζεται κάτι αλλά θέλει να πάει στο νοσοκομείο. Τον ενημέρωσα πως αυτό θα γίνει πολύ σύντομα καθώς το ασθενοφόρο δε θα αργήσει να έρθει αλλά του είπα με ήρεμο τόνο πως, αν ήθελε, θα ήταν πολύ βοηθητικό να μου δείξει τα σημάδια ώστε να τα φροντίσω αν μπορώ μέχρι να έρθουν οι τραυματιοφορείς. Επίσης, να μου δώσει το αντικείμενο με το οποίο τα

²⁵ Όλη η συζήτηση πραγματοποιούνταν σε «σπαστά» αγγλικά και ελληνικά καθώς ο συγκεκριμένος ωφελούμενος βρισκόταν μόνο 6 μήνες στην Ελλάδα και 4 μήνες στη δομή στην οποία εισήλθε μετά από δύο μήνες που βρισκόταν σε camp προσφύγων στις Σέρρες όπως μου είχε πει σε προηγούμενη συζήτηση που είχαμε μόλις άρχισα να εργάζομαι στη δομή.

έκανε ώστε να φροντίσω να μην ξαναγίνει κάτι τέτοιο μέχρι να πάει στο νοσοκομείο. Αμέσως συμφώνησε, μου έδειξε τα σημάδια τα οποία ήταν επιφανειακά ενώ τα χέρια του έτρεμαν όπως και η φωνή του, μου έδωσε ένα μικρό μαχαίρι το οποίο πήρα για να το απομακρύνω από το χώρο και την κατοχή του και βγαίνοντας από το δωμάτιο το έδωσα στους συναδέλφους της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας

Αφού με ρώτησαν πώς είναι και «πώς τον είδα» και τις ενημέρωσα σχετικά με την κατάστασή του, άρχισαν να διαφωνούν για το ποιος θα τον συνοδέψει στο νοσοκομείο καθώς ήταν η ώρα την οποία σχόλαγαν και φοβόντουσαν να πάνε μαζί του «μήπως κάνει πάλι τίποτα τέτοιο». Πήρα γρήγορα την απόφαση να πω πως θα τον συνοδέψω εγώ καθώς ήθελα γρήγορα να επιστρέψω στο δωμάτιό του ώστε να μην είναι μόνος του για πολλή ώρα. Και αυτό γιατί υπήρχε έντονα στην ατμόσφαιρα ένα διάχυτο αίσθημα φόβου και αποφυγής οπτικής, λεκτικής και σωματικής επαφής και επικοινωνίας από τους υπόλοιπους εργαζομένους προς τον ανήλικο από τη στιγμή που επιτελέστηκε ο αυτοτραυματισμός και ύστερα. Το Ε.Κ.Α.Β. ήρθε ευτυχώς σύντομα και ενώ βρισκόμουν μαζί του στο ασθενοφόρο ο ανήλικος άρχισε να με ρωτάει γιατί δεν είναι μαζί κάποια εργαζόμενη από την ψυχοκοινωνική υπηρεσία λέγοντας ειρωνικά: «Δεν τους νοιάζει καθόλου, λένε ότι μ' αγαπάνε μόνο όταν είμαι καλά και όταν δεν είμαι φεύγουν».

Παρ' ότι αυτόματα προσπάθησα να του εξηγήσω πως δεν είναι έτσι η κατάσταση και υποστηρίζοντας τις συναδέλφισσές μου επιχείρησα να του επισημάνω πως τον νοιάζονται και τον αγαπάνε όποια και αν είναι η ψυχολογική του κατάσταση, αμέσως άρχισα να σκέφτομαι πως στη συγκεκριμένη περίπτωση -όπως και σε άλλες περιπτώσεις αυτοτραυματισμού- υπάρχει έντονα το συναίσθημα του φόβου που κατακλύζει το σύνολο των υπολοίπων εργαζομένων, οι οποίοι που ξαφνικά αντιμετωπίζουν ως «ξένο» και «απειλητικό» (για τον ίδιο και για τους γύρω του) έναν ωφελούμενο από τη στιγμή που αυτοτραυματίζεται και ύστερα. Την ίδια στιγμή, με λεκτικά, ενσώματα, διαπεραστικά και μύχια μέσα βιοπολιτικής σωματοποιημένης εξουσίας και πειθάρχησης του επιβάλλεται η ταυτότητα «αυτού που αυτοτραυματίζεται». Αυτό το γεγονός τον κατηγοριοποιεί σε «αντικείμενο φόβου» από το οποίο επιχειρούν να απομακρυνθούν διατηρώντας σαφή και διακριτά τα οριοθετημένα σύνορα μεταξύ τους, ενώ ταυτόχρονα τα επεκτείνουν και τα μεγεθύνουν στο χώρο μέσω αυτού που η Σάρα Άχμεντ ονομάζει «οικονομία του φόβου» (ό.π., 2018, σ. 152 – 153).

Ο αυτοτραυματισμός στην προκειμένη περίπτωση διακρίνεται από σημεία σωματικής επικοινωνίας και σύνδεσης του παρελθοντικού με το παροντικό τραύμα μέσω της ενσώματης χάραξης της ημερομηνίας στην οποία έχασε τους γονείς του και τον «αποχωρισμό» που επιτελέστηκε μέσω της θανάτωσής τους εκείνη τη μέρα στην οποία υπήρξε μάρτυρας. Παρ' όλα αυτά, δεν αντιμετωπίζεται ως δομικό στοιχείο που επηρεάζεται και από το καθεστώς της προστασίας και της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης του συνοριακού καθεστώτος στο οποίο υπόκειται ο ανήλικος. Αντιθέτως, όπως θα παρατηρηθεί παρακάτω μέσω των συνεντεύξεων από τα εργαζόμενα υποκείμενα η προσέγγισή τους για τα αίτια και τις αφορμές της επιτέλεσης αυτοτραυματισμού από τον ανήλικο πληθυσμό περιορίζεται κυρίως στην απόδοση ερμηνειών σχετικά με «χειριστικές συμπεριφορές» και «επιζήτηση προσοχής» από τη μεριά των ωφελούμενων.

3B. Φροντίδα και βιοπολιτική κατασκευή των ασυνόδευτων υποκειμένων

Επιχειρώντας την εξέταση των αντικρουόμενων αντιφάσεων σχετικά με τις πρακτικές της φροντίδας, των νοσηματοδοτήσεων και των ερμηνειών σχετικά με τις πρακτικές επιτέλεσης του αυτοτραυματισμού μέσω των ημιδομημένων συνεντεύξεων από τις συνεντευξιαζόμενες εργαζόμενες - μέλη της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας και του επιστημονικού προσωπικού του ξενώνα φιλοξενίας, προσπάθησα να αφήσω ελεύθερη τη ροή του λόγου τους. Και αυτό για να αναδείξω την οπτική τους αναφορικά με όσα εκείνες -από την εργασιακή θέση που κατέχουν ως ψυχολόγοι και κοινωνικοί λειτουργοί- βιώνουν και ενσωματώνουν από την αλληλεπίδρασή τους με ωφελούμενους που αυτοτραυματίζονται. Είναι ουσιώδες να αναφερθεί πως στο πλαίσιο λειτουργίας της συγκεκριμένης δομής δεν πραγματοποιείται επιστημονική εποπτεία και δεν είναι συχνή η οργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων αναφορικά με πολιτισμικά και διαχειριστικά ζητήματα που αφορούν τον ωφελούμενο πληθυσμό γεγονός που δυσκολεύει ακόμη περισσότερο την «επικοινωνία» και την κατανόηση μεταξύ του εργαζόμενου προσωπικού -και ειδικότερα της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας- και των ανηλίκων.

Επιπλέον, η συζήτηση επικεντρώθηκε και στα διαθέσιμα μέσα ψυχοκοινωνικής στήριξης που διαθέτουν από το πλαίσιο της Μ.Κ.Ο. στην οποία εργαζόμαστε, καθώς και στην κριτική ανασκόπηση των πολιτικών της

ιδρυματοποίησης των ανήλικων προσφύγων και στην πιθανή διασύνδεσή της με τις επιτελέσεις αυτοτραυματισμού στα σώματα των ωφελούμενων της δομής. Συνοψίζοντας, μέρος των συνεντεύξεων αποτέλεσε το πλαίσιο αυστηροποίησης και ασφαλειοποίησης των μεταναστευτικών πολιτικών και βιοπολιτικών στο πανδημικό παρόν. Επιπλέον, κεντρικό σημείο των συνεντεύξεων αποτελεί η σύνδεση του ανωτέρου πλαισίου με τις πειθαρχικές επιτελέσεις που καλούνται ως εργαζόμενες να ακολουθήσουν στις ψυχοκοινωνικές και συμβουλευτικές «παρεμβάσεις» που κάνουν στους ωφελούμενους σε καθημερινό επίπεδο, όταν αυτοί δε συμμορφώνονται με τους κανόνες λειτουργίας της δομής. Έννοιες όπως ο φόβος, η απώλεια, η μοναξιά, ο «χειρισμός», η «προστασία», η ασφάλεια και η φροντίδα ήταν σε μεγάλο βαθμό κοινές στα βιώματα και στις ερμηνείες των εργαζομένων γύρω από την εμπειρία και την αλληλεπίδρασή τους με τους ωφελούμενους και, ειδικότερα, με αυτούς που έχουν συχνά ή μεμονωμένα προβεί σε πρακτικές αυτοτραυματισμού.

Συνομιλώντας με την Καλλιόπη, η οποία εργάζεται 1,5 χρόνο ως ψυχολόγος της δομής, εκπαιδύεται στη συστημική θεραπεία και η συγκεκριμένη εργασία αποτελεί την πρώτη της εργασιακή εμπειρία ως ψυχολόγος, γρήγορα αντιλήφθηκα πως το συναίσθημα του φόβου ήταν κύριο και αναπόσπαστο κομμάτι της περιγραφής της εμπειρίας της στην «συνάντησή» της με πρακτικές αυτοτραυματισμού από τους ανήλικους με τους οποίους ήρθε σε επαφή. Τόνιζε, μάλιστα, συχνά τον συμβουλευτικό και φροντιστικό ρόλο που καλούταν η ίδια να επιτελέσει, γεγονός που αρχικά τη δυσκόλευε αρκετά. Η ίδια μου ανέφερε:

Νομίζω πως το πιο δύσκολο κομμάτι που έχω να διαχειριστώ καθημερινά είναι οι εκρήξεις θυμού, οι αυτοτραυματισμοί και το ζήτημα της οριοθέτησης κάποιων ωφελούμενων. Δε θα σου κρύψω πως ειδικά από την πρώτη περίοδο που άρχισα να δουλεύω εδώ φοβόμουν αρκετά, ειδικότερα σε περιστατικά αυτοτραυματισμών και εκρήξεων θυμού, έπιανα συχνά τον εαυτό μου να φοβάται. Με τον καιρό, αυτό κάπως ξεπεράστηκε λόγω της εξοικείωσής μου πλέον με αυτές τις συμπεριφορές και πρακτικές. Δεν παύει όμως να αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στη δουλειά μου ως ψυχολόγος. Έρχεσαι πολύ συχνά σε αδιέξοδο όταν δεν βλέπεις κάποια εξέλιξη στον ωφελούμενο που έχεις αναλάβει, όταν βλέπεις να επαναλαμβάνει τις ίδιες χειριστικές συμπεριφορές και σίγουρα το πλαίσιο δεν βοηθάει και πολύ σε αυτό και εγώ ως ψυχολόγος δεν διαθέτω πολλά μέσα οριοθέτησης και ελέγχου. Εκεί σε πολλές περιστάσεις έχει χρειαστεί να συνεργαστούμε με ψυχιατρικές δομές για την αποτελεσματικότερη παρέμβαση στη ψυχική υγεία του παιδιού μέσω του κλειστού πλαισίου και της ενισχυμένης φαρμακευτικής αγωγής που πιθανά θ' αρχίσει να λαμβάνει.

Στον λόγο της Καλλιόπης διακρίνονται -πέρα από τα φοβικά συναισθήματα που η ίδια περιγράφει ως βιώματα- στοιχεία κανονικοποίησης και πολιτικής του

ελέγχου επί των ευάλωτων σωμάτων, ειδικότερα αυτών που «δεν οριοθετούνται» και «παρεκκλίνουν» από τον ορθό τρόπο συμπεριφοράς. Έτσι, όμως, δεν δίνεται βάση στη δομική συνθήκη της ιδρυματοποίησης και του εγκλεισμού που σε μεγάλο βαθμό χαρακτηρίζει τη δομή φιλοξενίας στην οποία διαμένουν οι ωφελούμενοι. Πρόκειται για μια σημαντική παράμετρο, καθώς οι περισσότεροι από αυτούς έχουν ήδη βιώσει την στρατιωτικοποιημένη και βιοπολιτική διαβίωση ως «γυμνές ζωές» στα στρατόπεδα των μεθοριακών χώρων των νησιών της Μεσογείου στα ελληνικά ασφαλειοποιημένα σύνορα πειθαρχικού ελέγχου και επιτήρησης (Καψάλη & Μεντίνης, 2018).

Αναφορικά με τον αυτοτραυματισμό -αλλά και τις εκδηλώσεις εκρήξεων θυμού- η ερμηνεία της Καλλιόπης περιορίζεται στην αιτιολόγηση σε «ατομικό» επίπεδο λόγω της μοναξιάς που βιώνει ο ωφελούμενος μακριά από το δεσμό της οικογένειας και εξ' αιτίας χειριστικής συμπεριφοράς για την διεκδίκηση μίας «χάρης» ή μίας ευνοϊκότερης μεταχείρισης στο καθημερινό επίπεδο των πειθαρχικών λειτουργικών κανόνων διαβίωσης στη δομή. Μεταφέροντας την εμπειρία τους από τα λεγόμενα των ωφελούμενων σχετικά με τους λόγους επιτέλεσης αυτοτραυματιστικών πρακτικών στα σώματά τους, συνειδητοποίησα πως η Καλλιόπη, όπως και η Ζωή και η Ρόζα είχαν κάποια κοινά βιώματα αναφορικά με τις ερμηνείες των ίδιων των ανήλικων προσφύγων για τον αυτοτραυματισμό σε συνεδρίες που πραγματοποιούσαν μαζί τους. Η Ρόζα μου ανέφερε για το συγκεκριμένο ζήτημα πως:

Ο ίδιος ο ωφελούμενος μου είπε πως μόνο έτσι ηρεμεί από όλο αυτό που βιώνει. Δηλαδή και από αυτό που κουβαλάει από τη χώρα του και από αυτό που ζει εδώ. Βέβαια μέσα σ' όλα είχε δείγματα χειρισμού καθώς όποτε του έκανα παρέμβαση για τη σημασία της τήρησης των κανόνων λειτουργίας της δομής μου έλεγε πως θα κοπεί για να σταματήσει να δέχεται παρατηρήσεις.

Αντίστοιχα είναι και τα λεγόμενα της Ζωής για το συγκεκριμένο ζήτημα:

Έχει τύχει ωφελούμενος να μου πει πως κόπηκε για να εκτονωθεί και να αποφορτιστεί από την ένταση που είχε επειδή ήταν στεναχωρημένος. Και εγώ καταλαβαίνω πως περνάει δύσκολα αλλά πολύ καλύτερα είναι εδώ στη δομή απ' ότι να ήταν σε camp οπότε πιστεύω και πάλι για χειρισμό κυρίως το έκανε.

Και στις τρεις νοηματοδοτήσεις για το ζήτημα της επιτέλεσης του αυτοτραυματισμού διακρίνεται η απουσία αναγνώρισης του αυτοτραυματισμού ως τρόπος ενσώματης επικοινωνίας ή διαμαρτυρίας. Αντιθέτως παρατηρείται ο περιορισμός του σε ψυχοπαθολογικούς όρους κανονικοποίησης της ορθής συμπεριφοράς του ωφελούμενου που δέχεται ως παθητικός δέκτης τη βοήθεια από το ανθρωπιστικό πλαίσιο διακυβέρνησης και δεν αναγνωρίζει τη σημασία της πίστης

ακολουθίας των πειθαρχικών κανόνων της δομής που φιλοξενείται. Έτσι καθίσταται «προβληματικός» και «δύσκολα οριοθετημένος», γεγονός που τον κατηγοριοποιεί ως περισσότερο ευάλωτο και διευρυμένα κοινωνικά εκτοπισμένο υποκείμενο, το οποίο όμως φέρει μαζί του την παθητική αποδοχή της βιοπολιτικής και ανθρωπιστικής εξουσίας. Αναγνωρίζεται έτσι ως φορέας εμπρόθετης δράσης που ενσώματα «φέρει» το τραύμα της διασυννοριακής μετακίνησης και της πολεμικής εμπειρίας από τη χώρα προέλευσής του. Όπως αναφέρει η J. Butler (2006)

Το ότι το σώμα συνιστά μια σειρά δυνατοτήτων σημαίνει α) ότι η παρουσία του μέσα στον κόσμο, ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτό, δεν προκαθορίζεται από ένα είδος εσωτερικής ουσίας, και β) ότι η έκφρασή του μέσα στον κόσμο πρέπει να εννοηθεί ως ανάληψη και συγκεκριμενοποίηση μιας σειράς ιστορικών δυνατοτήτων. Κατά συνέπεια, υπάρχει μια εμπρόθετη δράση που δεν είναι άλλη από την ίδια τη διαδικασία που συγκεκριμενοποιεί τις δυνατότητες. Οι δυνατότητες αυτές περιορίζονται αναγκαστικά από τις υπάρχουσες ιστορικές συμβάσεις» (Butler, 2006, σ. 385).

Η λεκτική συνδήλωση του αυτοτραυματισμού συχνά δεν αναγνωρίζεται ως αποδεκτή γλώσσα επικοινωνίας του χρονικά παρελθοντικού και παροντικού τραύματος από τα εργαζόμενα υποκείμενα του ανθρωπιστικού καθεστώτος διακυβέρνησης. Συχνά ερμηνεύουν τον αυτοτραυματισμό μόνο με ψυχοπαθολογικούς όρους ώστε να εξηγήσουν τη συγκεκριμένη «χειριστική» πρακτική. Παράλληλα, δεν λαμβάνονται υπόψη τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά που «φέρουν» μαζί τους από τη χώρα προέλευσης και την πολεμική κατάσταση από την οποία διέφυγαν στην ασφαλειοποιημένη χώρα «υποδοχής» όπου αντιμετωπίζονται ως «αντικείμενα φόβου» και σεσημασμένα σώματα χωρίς πολιτική υπόσταση. Αυτό από-ιστορικοποιεί και από-πολιτικοποιεί τους ανήλικους πρόσφυγες, ενώ προβάλλονται και πάνω τους οριενταλιστικά χαρακτηριστικά.

Από τον λόγο της Ρόζας γίνεται ξεκάθαρο πως η μη τήρηση και ακολουθία των πειθαρχικών κανόνων λειτουργίας της δομής από τους ανήλικους πρόσφυγες συνεπάγεται αυτόματα τον εσωτερικό κοινωνικό εκτοπισμό και την κατηγοριοποίησή τους ως «προβληματικών» και ως ατόμων που χρήζουν «ενισχυμένης φροντίδας και ελέγχου» με στόχο την «ασφάλεια» και προστασία τους. Ταυτόχρονα, μέσα από το λόγο της Καλλιόπης διακρίνεται η ιεράρχηση των αυτοτραυματισμένων σωμάτων σε περισσότερο ευάλωτα από τα υπόλοιπα, για τα οποία απαιτείται άμεση παρέμβαση στις πρακτικές της οποίας συμπεριλαμβάνεται ο σωματικός εγκλεισμός σε ψυχιατρικό ίδρυμα με στόχο την «ενισχυμένη» βοήθεια που δεν μπορεί η ίδια και το πλαίσιο προστασίας να αποδώσει στους συγκεκριμένους ανήλικους. Από παρόμοιες αντιλήψεις

και προσεγγίσεις χαρακτηρίζεται συχνά και η νοηματοδότηση των φροντιστών και φροντιστριών. Πολλοί από τους φροντιστές μου εκμυστηρεύονταν, από τις πρώτες μέρες εργασίας μου στη δομή, πως δυσκολεύονταν να αντιμετωπίσουν τους συγκεκριμένους ωφελούμενους αναφορικά με τους κανόνες λειτουργίας καθώς φοβόντουσαν πιθανές αντιδράσεις τους. Πιο συγκεκριμένα, ανακαλώ στη μνήμη μου αναστοχαστικά τα λεγόμενα μίας εργαζόμενης φροντίστριας -με πολύχρονη εργασιακή εμπειρία ως φροντίστρια σε δομές με ανήλικους πρόσφυγες- η οποία μου είχε αναφέρει τα παρακάτω σε συζήτηση σχετικά με τους ωφελούμενους που λαμβάνουν φαρμακευτική αγωγή για την αντιμετώπιση ψυχοπαθολογικών θεμάτων υγείας:

Εγώ δε θα πω και πολλά όχι σε παιδί που αυτοτραυματίζεται, άσε μη κάνει πάλι τα ίδια, φοβάμαι, δεν είμαστε τώρα για τέτοια στη βάρδια μου. Καλύτερα να του κάνω το χατίρι και να του δώσω φαγητό ό,τι ώρα θέλει μην έχουμε άλλα και μπλέξω βραδιάτικα. Αυτοί να τους προσέξουμε θέλουν, γι' αυτό τα κάνουν αυτά, άμα τους κάνεις αυτό που θέλουν δε θα έχεις πρόβλημα και δε θα στα κάνουν και πολύ αυτά τα χειριστικά τους. Τα κάνουν εκεί που τους παίρνει κι αυτοί για να έχουν καλύτερη μεταχείριση.

Οι πολιτικές της φροντίδας βλέπουμε να περιορίζονται σε πολιτικές μη φροντίδας, αποφυγής, αποστέρησης και απώλειας απέναντι στα ανήλικα προσφυγικά υποκείμενα. Αυτό έρχεται σε άμεση σύνδεση και διαλεκτική με τη δομικής συνθήκη που συνθέτει το καθεστώς λειτουργίας και διαμονής στο μεθοριακό χώρο της δομής φιλοξενίας. Έτσι, από τη στιγμή που θα προβούν σε πράξη αυτοτραυματισμού θα κατηγοριοποιηθούν ως «αυτοί που αυτοτραυματίζονται» και θα δεχθούν το σύνολο των πειθαρχικών ψυχοπολιτικών ελέγχου και εκτεταμένης παρέμβασης. Διακρίνεται, λοιπόν, ότι το σύνολο των πολιτικών πειθαρχησης και ελέγχου των σωμάτων δεν περιορίζεται μόνο στο ανθρωπιστικό πλαίσιο διακυβέρνησης. Εντάσσεται στην ευρύτερη νεοφιλελεύθερη βιοπολιτική κανονικοποίηση και ομογενοποίηση του παθητικού και θυματοποιημένου «αποδέκτη» της ανθρωπιστικής βοήθειας της «κοσμικής» Δύσης έναντι της «φονταμεταλιστικής» Ανατολής μέσω οριενταλιστικών συχνά χαρακτηριστικών και μέσα από την εργαλειοποίηση «κρίσεων» για την επιβολή πολιτικών φόβου, επιτήρησης και «έκτακτης ανάγκης». Όπως αναφέρει στην έρευνά της η S. Sakshari (2014) αναφορικά με το καθεστώς ασύλου και την παθολογικοποίηση των προσφύγων στην Τουρκία ως πάσχοντες λόγω χρόνιας μεθωριακότητας επιτελείται μέσω ενός είδους χρονικού παγώματος του πληθυσμού στο γραμμικό χώρο ανάπτυξης και στο δίπολο που αναδύεται μεταξύ χώρου και χρόνου ξαναπροσδιορίζεται η πολιτική των δικαιωμάτων του υποκειμένου (Sakshari, 2014). Οι πολιτικές ασύλου αλληλοσυνδέονται πρακτικά, «ηθικοπολιτικά» και διαλεκτικά με

τις πολιτικές της φροντίδας καθώς αφορούν στο δομικό πλαίσιο της ανθρωπιστικής παρέμβασης που συχνά αποπολιτικοποιεί και αποιστορικοποιεί τα προσφυγικά υποκείμενα. Όπως επισημαίνει η Sakshari (2014), «οι υποθέσεις του «αμετάβλητου» του πρόσφυγα στους ουσιοκρατικούς νομικούς λόγους για το άσυλο παράγουν τον πρόσφυγα ως άτομο με μια σταθερή, διαχρονική και καθολικά ομοιογενή ταυτότητα» (Sakshari, 2014, σ. 1002).

Μέσω των πολιτικών του φόβου που επιβάλλονται από τη σύγχρονη νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση του βιοπολιτικού συνοριακού καθεστώτος διαχείρισης, επιτήρησης, ελέγχου, χωρικού εκτοπισμού και ενσώματης πειθάρχησης του προσφυγικού πληθυσμού, τα «αντικείμενα του φόβου» καθίστανται ύποπτα ως προς την εξωγενή διατάραξη της εγχώριας «ασφάλειας». Αυτό συντελεί στο να κανονικοποιηθεί και να νομιμοποιηθεί στο δημόσιο λόγο η επιβολή της εξουσιαστικής διαχείρισής τους, η «ανάγκη» για «προστασία» μέσω της εργαλειοποίησής της (προσφυγικής και ανθρωπιστικής) «κρίσης» που έχει επιτελεστεί (Άμεντ, 2018, σ. 154).

Με αφορμή το «ξέσπασμα» της προσφυγικής «κρίσης» και της ταχύτατης ανάδυσης πολυάριθμων Μ.Κ.Ο. στο ιστορικό παρόν της «άμεσης αναγκαιότητας» για παρέμβαση και διαχείριση, τα καθεστάτα εργοδοσίας των Μ.Κ.Ο. εστίασαν στις προσλήψεις πολλών κοινωνικών επιστημόνων. Ειδικότερα, προσλήφθηκαν πολυάριθμοι ψυχολόγοι οι οποίοι σε μεγάλο βαθμό καλούνται να διαχειριστούν με συμμορφωτική, κανονιστική και «καθεστωτική νοοτροπία» τον προσφυγικό πληθυσμό μέσω «θεραπείας» και «παρέμβασης» στις τεχνικές των οποίων εντοπίζονται και απαιτούνται ταχύρρυθμες και γρήγορες διαδικασίες ανταπόκρισης σε «επείγοντα» ζητήματα που προκύπτουν σε καθημερινό επίπεδο (Καψάλης & Μεντίνη, 2018, σ. 30 – 32).

Η διαρκής αναφορά και αναπαράσταση των αυτοτραυματισμένων εφήβων μεταξύ των εργαζομένων ως «ασθενείς», «ιδιαιτέρους» και με ψυχοπαθολογικούς όρους «προβληματικούς» επιτυγχάνεται και διαιωνίζεται και μέσω της ιατρικής γνωμάτευσης από δημόσια νοσοκομεία ή άλλες υπηρεσίες ψυχικής υγείας. Η ιατρική γνωμάτευση για την «ρήτρα» της ασθένειας ως δομικό στοιχείο της ανθρωπιστικής διάταξης, αποτελεί καταλυτικό ρόλο στις σύγχρονες μεταναστευτικές πολιτικές ασύλου, με τις οποίες τα προσφυγικά υποκείμενα έρχονται αντιμέτωπα στην ενσώματη

επιδίωξη της νομικής αναγνώρισής τους από τους βιοπολιτικούς και κρατικούς θεσμούς διαχείρισης του «ευάλωτου» πληθυσμού στον οποίο εντοπίζονται (Ticktin, 2006).

Σύμφωνα με τους Α. Καψάλη και Μ. Μεντίνη (2018) και την έρευνά τους σε Κ.Υ.Τ. και δομές φιλοξενίας σε ελληνικά νησιά, η «γλώσσα της ψυχολογίας» μεταδίδεται από τους ψυχολόγους στους μετανάστες και στους πρόσφυγες οι οποίοι με αυτόν τον τρόπο ενσωματώνουν «ψυχοτεχνικές επιβιώσεις» στους «ψυχοπολιτικούς χώρους» των Κ.Υ.Τ. και των δομών φιλοξενίας «καταπνίγοντας» το αίσθημα της αδικίας και της καταπίεσης για τις συνθήκες στις οποίες ζουν και επιβιώνουν ως «γυμνές ζωές» στερημένες κάθε δικαιώματος.

Με αυτόν τον μύχιο τρόπο ενσώματης επιβολής της βιοπολιτικής εξουσίας οι πρόσφυγες χειραγωγούνται και εναρμονίζονται ενσώματα και πρακτικά στην ιδέα πως μπορούν μόνο σε ένα κλειστό γραφείο ενός ψυχολόγου να εκφράσουν τον θυμό και την αγανάκτησή τους. Έτσι, οι ίδιοι καθίστανται «θυματοποιημένα» και απαθή και παθητικοποιημένα υποκείμενα που διαρκώς «αναμένουν» την παρέμβαση από την επιστημονική «αυθεντία» της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας ώστε να συνηθίσουν την παραμονή και τις συνθήκες διαβίωσης στους βιοπολιτικούς, ψυχοπολιτικούς και συχνά στρατιωτικοποιημένους και πειθαρχικούς μεθωριακούς χώρους αναμονής της «εξάιρεσης» των camp και των δομών φιλοξενίας και στέγασης. Μέσα σ' αυτούς τους χώρους οι ίδιοι ως υποκείμενα εντοπίζονται και υπάρχουν ως «γυμνές ζωές» και παθητικοί αποδέκτες της «ανθρωπιστικής βοήθειας», μίας βοήθειας ως «από τα πάνω διαδικασία» (Καψάλης & Μεντίνη, 2018).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Αυτοτραυματισμός, αντίσταση και διαφυγή

Σύμφωνα με την θεωρητική προσέγγιση της Kilby (2001), ο αυτοτραυματισμός αποτελεί πρωταρχικά μία «γυμνή έκκληση» κατά την επιτέλεση της οποίας το δέρμα μετατρέπεται σε μία «μαρτυρική» μορφή έκκλησης και έγκλισης με κύριο σκοπό την «κοινωνική αναγνώριση». Αυτό συντελείται διαμέσου της «φωνής» και της «κραυγής» που αναπαράγεται και διαδίδεται από το «αυτό-ακρωτηριασμένο δέρμα» ως ένα είδος «απάντησης» με έναν «λεπτό» και «διαφανή» τρόπο που καθιστά δύσκολο να εισακουστεί εύκολα από τους υπόλοιπους παρατηρητές καθώς η «απάντηση» μέσω της

δήλωσης δεν χαρακτηρίζεται από απλοϊκά λεκτικά και συμβολικά χαρακτηριστικά συνδήλωσης (Kilby, 2001, σ. 124).

Η Kilby επικεντρώνεται στον «κοινωνικά αποσιωπημένο» αυτοτραυματισμό ως έναν τρόπο διαλεκτικής επικοινωνίας και ενσώματης εκδήλωσης του παρελθοντικού και παροντικού τραύματος και του πόνου. Ταυτόχρονα τον προσεγγίζει και ως ένα γλωσσικό και επικοινωνιακό μέσο επαναληπτικής επιτέλεσης της παρελθοντικής τραυματικής εμπειρίας στο παρόν του πόνου. Τα δύο αυτά επίπεδα συνδέονται και αλληλεπιδρούν, καθώς ως «γλώσσα επικοινωνίας» ο αυτοτραυματισμός μετουσιώνει την «αλήθεια» του παρελθόντος μέσω της απόδειξης και ανάδειξης της ίδιας «αλήθειας» στο παρόν σε συνδυασμό με την επιτέλεση της επαναληπτικής διαδικασίας ανάδειξης του «παρελθοντικού τραύματος» που εντοπίζεται στην συγκεκριμένη πρακτική. Συνδέει δηλαδή με έναν τρόπο την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση του παρελθοντικού τραύματος με το τραύμα του παρόντος (Kilby, 2001, σ. 124).

Ο αυτοτραυματισμός προσεγγίζεται στη συγκεκριμένη ανάλυση ως γλώσσα επικοινωνίας που ενσωματώνει και σωματοποιεί τον πόνο και το τραύμα. Η «φωνή» που εκφράζεται και αναπαράγεται μέσω της αυτοτραυματιστικής πρακτικής «υποκαθιστά τη γλώσσα» καθώς μέσω του «σημαδεμένου» και «κομμένου» αυτοτραυματισμένου δέρματος εκφράζεται η «αδυναμία» της λεκτικής επικοινωνίας να εκφράσει επιτυχώς την τραυματική εμπειρία μόνο μέσω της γλώσσας. Μέσω του «βίαιου» και επικίνδυνου τρόπου για την υγεία τρόπο με τον οποίο πολλές φορές ο αυτοτραυματισμός επιτελείται, συχνά οι άνθρωποι που αυτοτραυματίζονται θεωρείται πως εντοπίζονται και «παίζουν» με την «ηθική» που ακροβατεί μεταξύ του δέρματος και του θανάτου. Αρκετά συχνά αντιμετωπίζονται λανθασμένα ως άτομα που απλά «αναζητούν προσοχή» ή (κλινικά με ψυχοπαθολογικούς όρους επαγγελματιών ψυχικής υγείας) πως ως άνθρωποι που επιχειρούν αποτυχημένες απόπειρες για αυτοκτονία (Kilby, 2001, σ. 124 – 126).

Συχνά, τείνει να αποσιωπάται το πλαίσιο επιτέλεσης του παρελθοντικού τραύματός του από τις κυρίαρχες ερμηνευτικές και θεωρητικές προσεγγίσεις που «αναιρούν» την «επιθυμία για ζωή» και εστιάζουν στην «επιθυμία για θάνατο» που αποκρύπτουν με αυτόν τον τρόπο τα χαρακτηριστικά και την ιστορικότητα της τραυματικής εμπειρίας που φέρει μαζί του το άτομο που αυτοτραυματίζεται. Η Kilby

αναφέρει πως σε αντίθεση με προσεγγίσεις που εστιάζουν κυρίως σε ψυχοπαθολογικά αίτια αντιμετώπισης και επεξήγησης του αυτοτραυματιστικού φαινομένου, στην περίπτωση που ο αυτοτραυματισμός αναγνωστεί και προσεγγιστεί με αναλυτικό και ουσιαστικό επίκεντρο στην «επιθυμία για επιβίωση του τραύματος και του πόνου», είναι δυνατό να αναγνωρισθεί η επιβολή μίας διαχωριστικής γραμμής μεταξύ του «εν ζωή θανάτου» και του «οριστικού θανάτου». Μεταξύ των δύο διαστάσεων ενυπάρχει το ενσώματο «σύνορο» που εντοπίζεται στα σημάδια που φέρουν μαζί τους όσοι προβαίνουν σε πρακτικές αυτοτραυματισμού. Τα σημάδια αυτά είναι άμεσα συνυφασμένα με τους κυρίαρχους κοινωνικούς και πολιτικούς λόγους οι οποίοι μέσα από την συγκεκριμένη διαδικασία διακρίνονται και «αναζωογονούνται» μέσω της άρθρωσης της «γραμμής» που διαχωρίζει τον «κοινωνικό» με τον «κυριολεκτικό θάνατο» του ατόμου που αυτοτραυματίζεται. Μέσω της επιτέλεσης του αυτοτραυματισμού «αυτό-αναπαράγεται» η «μαρτυρία» της επιβίωσης του ατόμου που την πραγματοποιεί δηλώνοντας ενσώματα και κάνοντας εμφανή με αυτόν τον τρόπο πως «κόβομαι, άρα υπάρχω», θέτοντας την ίδια τη βιολογική του ύπαρξη υπό ερώτηση από τις κυρίαρχες αφηγήσεις και νοηματοδοτήσεις για τον αυτοτραυματισμό (Kilby, 2001, σ. 127 – 128).

Παραθέτοντας μερικά από τα ουσιαστικά αναλυτικά στοιχεία της θεωρητικής προσέγγισης της Kilby (2001) για τον αυτοτραυματισμό ως «λεκτική επικοινωνία» και τη διαλεκτική του σχέση και σύζευξη με το παρελθοντικό τραύμα και την επαναληπτική μιμητική επιτέλεσή του στο χρονικό παρόν, ανακαλώ στη μνήμη μου τα λόγια ενός ωφελούμενου που συχνά είχε προβεί σε αυτοτραυματιστικές πρακτικές στα χέρια του στα οποία τα σημάδια ήταν διακριτά, εμφανή και έντονα με την πρώτη ματιά με την οποία τα αντίκριζε οποιοσδήποτε άνθρωπος ερχόταν σε οπτική και άμεση επαφή μαζί του και ο οποίος μεταξύ άλλων μου δήλωσε:

Όλοι απορούν γι' αυτά (υπονοώντας και δείχνοντας τα σημάδια αυτοτραυματισμού στους καρπούς των χεριών του) και ρωτάνε γιατί τα κάνω αφού όλοι εδώ (εννοώντας το εργαζόμενο προσωπικό της δομής φιλοξενίας) με αγαπάνε, με φροντίζουν και νοιάζονται για το καλό μου και απορούν πως κάποιος τόσο καλός και ικανός όπως εγώ “χαραμίζει έτσι τη ζωή και το μέλλον του”. Κανείς όμως από αυτούς δεν με ρωτάει για το παρελθόν που κουβαλώ μέχρι να έρθω και εδώ και να με αγαπήσουν. Αυτοί τελειώνουν τη δουλειά τους και γυρνάνε πίσω στις ζωές τους. Εμένα η ζωή μου και πριν και απ' όταν ήρθα εδώ είχε πάντα τον κίνδυνο να σκοτωθώ. Από Ταλιμπάν, από διακινητές, από τρελούς στα camp, από την αστυνομία των camp, από κλέφτες στην Ομόνοια, από ρατσιστές. Δεν θέλουν να ακούσουν πραγματικά, θέλουν απλά να μη πάθω τίποτα για να μην έχουν πρόβλημα στη δουλειά τους. Μόνο όταν κάνω αυτό (εννοώντας τον αυτοτραυματισμό- δείχνοντας ταυτόχρονα τα σημάδια του) ασχολούνται μαζί

μου και με τα προβλήματά μου. Εγώ με αυτό που κάνω (δηλαδή το «κόψιμο» των χεριών του) δεν κάνω κακό σε άλλον, μόνο σε μένα κάνω. Γιατί τους πειράζει τόσο; Εμένα αυτό είναι το φάρμακό μου, εγώ μόνο με αυτό ηρεμώ, και θα με κλείσουν σε ψυχιατρείο γι' αυτό δε με νοιάζει.

Η παραπάνω μαρτυρία του συγκεκριμένου ωφελούμενου από το Αφγανιστάν πραγματοποιήθηκε από τον ίδιο λίγες εβδομάδες προτού επιτελεστεί ο ακούσιος εγκλεισμός του για 2 εβδομάδες σε ψυχιατρικό νοσοκομείο. Ο ίδιος βρίσκεται στην Ελλάδα 3 χρόνια εκ των οποίων για 1,5 χρόνο διέμενε σε camp της Χίου, ενώ τον υπόλοιπο καιρό διαμένει στην δομή φιλοξενίας που εργάζομαι. Στη μαρτυρία του διακρίνεται η διαλεκτική σύνδεση με το θεώρημα της Kilby για τον εντοπισμό και την αποκρυστάλλωση του παρελθοντικού και ιστορικού τραύματος στο οποίο αναφέρεται ο ωφελούμενος.

Το παρελθοντικό του τραύμα συνδέεται από τον ίδιο με το χρονικό παρόν «δηλώνοντας» με αυτόν τον τρόπο εμμέσως στα υποκείμενα που καλούνται να τον φροντίσουν -μεταξύ των οποίων συγκαταλέγομαι και εγώ ο ίδιος ως εργαζόμενος φροντιστής της δομής που διαμένει- την αδυναμία κατανόησης των αιτιών που τον οδηγούν στην συχνή και επαναληπτική επιτέλεση των αυτοτραυματιστικών πρακτικών στο σώμα του. Εξετάζοντας την ενσώματη μαρτυρία και την πιθανή αμφισβήτησή της, το κυρίαρχο ανθρωπιστικό και βιοπολιτικό διακύβευμα περί «προστασίας της ζωής» θέτει ως πολιτικό επίδικο το σώμα «εξετάζοντας» και εκμαιεύοντας την αλήθεια από την επιφάνεια και το εσωτερικό του. Όπως αναφέρει η Αθανασίου (2011) το τραύμα εργαλειοποιείται και καθορίζεται από την «αλήθεια του σώματος» που πειθαρχεί και αυθεντικοποιεί το «ξένο σώμα» στις πολιτικές αίτησης και απόδοσης ασύλου ως «πιστοποίηση» (μέσω ιατρικής πράξης και εξέτασης) και κριτήριο τεκμηρίωσης στα πλαίσια αυστηροποίησης των μεταναστευτικών ευρωπαϊκών βιοπολιτικών διαχείρισης και κατηγοριοποίησης των «ξένων σωμάτων» του προσφυγικού πληθυσμού (Αθανασίου, 2011, σ. 61).

Από τον τρόπο επικοινωνίας και τα λεγόμενα του ωφελούμενου, διέκρινα πως πάνω στο ίδιο του το σώμα εντοπίζει τις τραυματικές εμπειρίες του παρελθόντος που αλληλοεξαρτώνται με τις παροντικές και είναι άμεσα συνδεδεμένες με τις κοινωνικοπολιτικές συγκυρίες που έχουν συμβάλει στην ιστορία του πόνου. Ενός πόνου που έχει βιώσει κατά τη διάρκεια της ζωής του στη χώρα προέλευσης, στη διασυνοριακή μετακίνηση στην οποία βίαια υποβλήθηκε και στη ζωή του στη χώρα «υποδοχής» και στο ανθρωπιστικό καθεστώς της ευαλωτότητας που έχει πλέον

ενσώματα ενταχθεί, ιεραρχικοποιηθεί και κατηγοριοποιηθεί ως ευάλωτο υποκείμενο που «χρηρίζει» αυξημένης φροντίδας λόγω των ενσώματων αυτοτραυματισμών που έχει επιτελέσει.

Στο λόγο του συγκεκριμένου ανηλικού διακρίνεται η αίσθηση της πιθανότητας του βιοφυσικού και βιολογικού θανάτου με το οποίο έρχεται κοντά διαπερνώντας τα «όριά» του μέσα από την έκθεσή του στη βία λόγω της προσφυγική ιδιότητας κατά τη διάρκεια της διασυνοριακής του μετακίνησης («από τους διακινητές») και στη χώρα υποδοχής από θεσμικούς παράγοντες του αστυνομικού, λιμενικού και στρατιωτικού σώματος και πιθανά ακροδεξιά και ρατσιστικά στοιχεία της κοινωνίας υποδοχής. Την ίδια στιγμή διακρίνεται στο λόγο, στον τόνο και στο ύφος της φωνής που «τρεμοπαίζει» ο φόβος του για πιθανό εγκλεισμό του σε «ψυχιατρείο». Αυτό, έχει ως αποτέλεσμα την ευρύτερη και ενσώματη ιδρυματοποίηση και ασυλοποίησή του μέσω του ψυχοπολιτικού ελέγχου και του πειθαρχικού εγκλεισμού που χαρακτηρίζει σε πολλές περιστάσεις τον εξουσιαστικό τρόπο άσκησης και επιβολής ενσώματων πειθαρχιών πρακτικών εγκλεισμού και εκτοπισμού από το καθεστώς της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης, και πιο συγκεκριμένα των Μ.Κ.Ο. (Καψάλη, Α. & Μεντίνης, Μ., 2018). Όπως επισημαίνει η Ανταμορούλου (2022) στην εθνογραφική έρευνά της για τους πρόσφυγες αιτούντες άσυλο και την αλληλεπίδραση με τους εργαζόμενους υπεύθυνους των ανθρωπιστικών οργανώσεων στη Λέρο,

σε ένα φιλελεύθερο, καπιταλιστικό σύστημα που διοικεί αναλώσιμα σώματα και πληθυσμούς, όπως και σε κάθε προσπάθεια κατανόησης της αντίστασης ως πρακτικής και απλής τεχνικής απόκτησης δράσης και φωνής, θα πρέπει πρώτα να εξεταστούν οι συνθήκες αιχμαλωσίας, περίφραξης και ανελευθερίας που κάθε αίτημα για ελευθερία αποκρύπτει (Ανταμορούλου, 2022, σ. 218).

Εξετάζοντας λοιπόν τις δομικές συνθήκες και τα χαρακτηριστικά ιδρυματοποίησης του μεθοριακού χώρου της δομής φιλοξενίας στην οποία εντοπίζονται τα ασυνόδευτα προσφυγικά υποκείμενα προκύπτει πως το σύνολο των πειθαρχικών κανόνων και οι γραφειοκρατικές διαδικασίες απόδοσης ασύλου ή έγκρισης για την διεκδίκηση οικογενειακής επανένωσης αλληλεπιδρούν ουσιαστικά με τα υποκείμενα που εντοπίζονται ως «παθητικοί» αποδέκτες της ανθρωπιστικής βοήθειας και βρίσκονται διαρκώς σε χωροχρονικό καθεστώς «αναμονής» Η «αυθεντικοποίηση της μαρτυρίας» και η «θεαματοποίηση του τραύματος» μετασχηματίζονται και καθορίζονται σε σημαντικό βαθμό από τους μηχανισμούς των φορέων και των οργανώσεων της ανθρωπιστικής παρέμβασης. Σε συνθήκες «έκτακτης

ανάγκης» επαναπροσδιορίζεται και αναπαράγεται σύμφωνα με την Αθανασίου (2011) η ταυτότητα του «θύτη», του «φορέα ανθρωπιστικής βοήθειας» και του «παραλήπτη ανθρωπιστικής βοήθειας» (Αθανασίου, 2011, σ. 60).

4Α. Σώμα και πρακτικές αυτοτραυματισμού

Στη συγκεκριμένη υπό μελέτη περίπτωση που παρατήρησα, η ενσώματη «μαρτυρία» του αυτοτραυματισμού του ανηλίκου αναδεικνύει μέσω της λεκτικής δήλωσής του την «επιθυμία» του να συνεχίσει να «ζει» μαζί «με το τραύμα και τον πόνο» που «φέρει» μαζί του. Ταυτόχρονα ο ίδιος προσδίδει στην συγκεκριμένη πρακτική «επουλωτικό» χαρακτήρα αναφέροντας πως μόνο έτσι «ηρεμεί» και κάνει διακριτή την ύπαρξή του στους υπολοίπους γεγονός το οποίο συνομιλεί με το επιχείρημα της Kilby (2001) αναφορικά με την «επιθυμία» και τη «θέληση» για επικοινωνία του ιστορικού τραύματος και της ανάδειξης της ίδιας της υπόστασης και της ύπαρξής του στο παρόν μέσω των «κοψιμάτων» που επιτελεί στο σώμα, και συγκεκριμένα στα χέρια του.

Ο αυτοτραυματισμός, σύμφωνα με τους Csordas και Jenkins (2018) και την εθνογραφική έρευνά τους σε κλινικά διαγνωσμένους ψυχιατρικούς ασθενείς εφήβους που προβαίνουν και στην πρακτική του αυτοτραυματισμού, μπορεί να ερμηνευτεί σύμφωνα με ένα θεωρητικό δίπολο που από τη μία νοηματοδοτείται ψυχοπαθολογικά ως «ανησυχητική συμπεριφορά» αλλά και ταυτόχρονα κωδικοποιείται ως ένας «δημιουργικός αγώνας για εμπρόθετη δράση». Την ίδια στιγμή, στον αυτοτραυματισμό διακρίνονται και εμπεριέχονται στοιχεία «παθολογίας» αλλά και «τελετουργικής διαδικασίας». Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική προσέγγιση της Salecl (2001) -και την εστίασή της στο γυναικείο «χαραγμένο» σώμα- μέσα από το σώμα τους τα άτομα λόγω των επιβεβλημένων νορμών της σύγχρονης μεταμοντέρνας κοινωνίας αναζητούν μία εφήμερη ταυτότητα και τον έλεγχο του «εαυτού τους» ασκώντας έτσι «σωματικές τροποποιήσεις» (όπως η κλειτοριδεκτομή και ο αυτοτραυματισμός) οι οποίες δεν οφείλονται πάντα σε δυτικά προσδιορισμένα ψυχοπαθολογικά αίτια αλλά αφορούν στην προσπάθεια εύρεσης και ανάδειξης του εαυτού και της πραγματικότητας μέσα από το ίδιο το σώμα τους (Salecl, 2001).

Επικεντρώνοντας το ερευνητικό τους ενδιαφέρον στις έννοιες της «εμπειρίας» -«ως ουσιαστικής αισθητηριακής αντίληψης» που αλληλεπιδρά με το κοινωνικο-ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο με το οποίο διαπλέκεται- και της

«υποκειμενικότητας» -«ως δομικού στοιχείου της εμπειρίας»-, του «αγώνα» («struggle») -ως «ανθρώπινης διαδικασίας που αναδεικνύεται μέσα από το πλαίσιο της βιωματικής εμπειρίας»- και της «εφηβείας» ως χρονικού σταδίου «εδραίωσης της ταυτότητας του ατόμου», παρατηρείται πως και στις δύο προσεγγίσεις του «διπόλου» ερμηνειών για τη φύση και τα αίτια του συγκεκριμένου φαινομένου οι Csordas και Jenkins αναφέρονται στον αυτοτραυματισμό ως ανάδειξη της «ερμηνείας μιας ταραχώδους σχέσης μεταξύ του σώματος και του κόσμου» (Csordas & Jenkins, 2018, σ. 207 - 208).

Χωρίς να παραβλέπεται και να αποσιωπάται η κλινική και ψυχολογική ή ψυχιατρική ερμηνεία και επίσημη ορολογία και διάγνωση για τον αυτοτραυματισμό από τους Csordas και Jenkins (2018), η ερμηνεία τους για τη διαλεκτική σχέση μεταξύ του σώματος και του κόσμου επιφορτισμένη με «ταραχή» και η επικέντρωση στην ενσώματη «εμπειρία» και «υποκειμενικότητα» των εφήβων συνδέεται με την «μαρτυρία» του ασυνόδευτου εφήβου. Στην περίπτωση του η θέση του σώματός του βρίσκεται στο επίκεντρο των κοινωνικοπολιτικών και πολιτισμικών συντεταγμένων που αφορούν στην διαχείριση και την ασφαλειοποίηση του καθεστώτος του βιοπολιτικού μηχανισμού εξουσίας και διακυβέρνησης του προσφυγικού (ενήλικου και ανήλικου) πληθυσμού. Πρόκειται για έναν πληθυσμό που καθημερινά έρχεται σε επαφή με το ανθρωπιστικό καθεστώς φροντίδας το οποίο μέσω του ψυχοπολιτικού ελέγχου τον έχει κατηγοριοποιήσει και οριοθετήσει ψυχοπαθολογικά σε ευάλωτη θέση λόγω της επιτέλεσης των αυτοτραυματιστικών πρακτικών.

Η επιβολή της ευάλωτης ταυτότητας στο προσφυγικό υποκείμενο διαχέεται με μύχια μέσα μέσω των κοινωνικοπολιτικών αρμόδιων θεσμών από τους οποίους οι πρόσφυγες διεκδικούν τη νομική τους αναγνώριση μέσω του ασύλου. Για την επίτευξη της αναγνώρισής τους, καλούνται να παρουσιαστούν ως ευάλωτοι και να υποβληθούν στην ενσώματη μαρτυρία και απόδειξη της ευαλωτότητάς τους. (Αβραμοπούλου, 2020, σ. 167 – 168). Εσωτερικεύοντας και ενστερνιζόμενοι έννοιες όπως τα «θύματα βασανιστηρίων», οι «ασθενείς» και οι ευάλωτοι πληθυσμοί «χρήζοντες ιατρικής παρακολούθησης και προστασίας» οι πρόσφυγες υπόκεινται στη διαδικασία ευρύτερης θυματοποίησης. Ως τραυματισμένες και ευάλωτες μορφές υποκειμενικότητας, καλούνται να διαχειριστούν της πρακτικές «προστασίας» τους από το καθεστώς του ασύλου μέσα από την αναγνώριση και αναπαράστασή τους ως θυματοποιημένα υποκείμενα εντασσόμενα στο «κυρίαρχο αφήγημα της κανονικότητας» που «μιλά»

στην επίσημη γλώσσα του βιοπολιτικού καθεστώτος, της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης και του κρατικού και πολιτικού πλαισίου από το οποίο τα υποκείμενα επιδιώκουν την απόδοση ασύλου και της νομικά κατοχυρωμένης προστασίας που συνεπάγεται από αυτό (Αβραμοπούλου, 2020, ό.π.).

Μέσω του αυτοτραυματισμού, οι ανήλικοι πρόσφυγες εντοπίζονται και αναγνωρίζονται ως «ευάλωτες» και «ασθενείς» μορφές υποκειμενοποίησης που μέσω της παροντικής και παρελθοντικής τραυματικής τους εμπειρίας αναπαρίστανται συχνά ως θύματα που χρήζουν την ιατρική παρέμβαση και την νομική προστασία από το άσυλο ή την οικογενειακή επανένωση που επιδιώκουν. Ταυτοχρόνως, το σώμα και η «αλήθεια» που φέρει μαζί του μετατρέπονται σε πολιτικά επίδικα και αντικείμενο διαχείρισης του νεοφιλελεύθερου κράτους και των βιοπολιτικών θεσμικών του οργάνων μέσω της πιστοποίησης της ιατρικής εξέτασης και γνωμάτευσης και την «απόδειξη» της και αυθεντικοποίηση της ενσώματης μαρτυρίας (Fassin, 2011).

4B. Σώμα, επικοινωνία και αντίσταση

Πέρα από τη λεκτική επικοινωνία και τις λεκτικές συνδηλώσεις στο λόγο του συγκεκριμένου ωφελούμενου της δομής, μου δημιούργησε «ένταση» αυθορμήτως ο τρόπος με τον οποίο αλληλεπιδρούσε και συνδεόταν διαδραστικά η λεκτική με την σωματική επικοινωνία κάθε φορά που πάνω στο λόγο του καταδείκνυε τα σημάδια του αυτοτραυματισμού στο σώμα του. Με τον τρόπο αυτό μου έγινε εμφανώς διακριτός ο σωματικός και ψυχικός «πόνος» για τον οποίο τον έχω ακούσει ξανά να μιλάει αποδίδοντας όμως τον πόνο στις δυσκολίες και κακουχίες της ζωής του στο Αφγανιστάν και στην Ελλάδα, καθώς και στη διάρκεια και διαδικασία της διασυνοριακής μετακίνησης.

Ο ανήλικος αναδεικνύει στο λόγο του τον σωματικό «πόνο» του αυτοτραυματισμού ως «ηρεμιστικό», «επουλωτικό» και «λιγότερο επώδυνο». Αναφέρεται στον αυτοτραυματισμό και δείχνει πάλι τα σημάδια στα χέρια του λέγοντας: «κι αυτό πονάει αλλά αυτό δε πονάει τόσο. Πιο πολύ πονάνε όλα τα άλλα

που με έκαναν να ηρεμώ με αυτό, αυτό πονάει λιγότερο από αυτά αλλά δε το καταλαβαίνουν αυτοί²⁶»

Την ίδια στιγμή, σε αυτήν και στην προαναφερθείσα δήλωσή του παρατηρώ πως ο καταγγελτικός χαρακτήρας με τον οποίο ο ωφελούμενος χαρακτηρίζει με δικά του λόγια το πλαίσιο λειτουργίας και δομής φιλοξενίας στην οποία υπόκειται και διαμένει αναδεικνύει την απόκρυψη και την αποσιώπηση των παρελθοντικών τραυματικών εμπειριών. Εκείνες, σύμφωνα με τον ίδιο, δεν λαμβάνονται υπόψη όταν έρχεται η στιγμή της αντιμετώπισης του αυτοτραυματισμού από τη μεριά των εργαζόμενων υποκειμένων που καλούνται να «αναμετρηθούν» με το «παροντικό τραύμα» χωρίς να συνυπολογίζουν το παρελθοντικό με το οποίο συνομιλεί και αλληλεπιδρά διαλεκτικά, «μιμητικά» και «επαναληπτικά» μέσω της επιτέλεσης του αυτοτραυματισμού στο σημαδεμένο και χαραγμένο πλέον με ουλές και πληγές σώμα (Kilby, 2001, σ. 125 - 129).

Εστιάζοντας στον «πόνου» που αναφέρεται γύρω από την αυτοτραυματιστική πρακτική από το ίδιο το άτομο αλλά και από τους άλλους παρευρισκόμενους-«υπευθύνους» για την αντιμετώπιση, φροντίδα και «επούλωσή» του, είναι σημαντικό να αναφερθεί η θεώρηση της E. Scary (2004) για το σώμα και τη διαλεκτική σχέση και αλληλεπίδραση με το στοιχείο του πόνου που εισέρχεται σε αυτό. Το διττό στοιχείο, δηλαδή, μεταξύ της αναφοράς στον πόνο από το ίδιο το άτομο που υποφέρει από αυτόν και από τα παρευρισκόμενα - άλλα άτομα που ομιλούν γι' αυτόν χωρίς να τον συναισθάνονται ενσώματα και χωρίς να είναι σε θέση να τον συμμαρτυρούν με τον ίδιο τρόπο όπως το άτομο που τον βιώνει εσωτερικά και ενσώματα.

Αναφερόμενη στο «σώμα που πονά» η Scary (2004) εστιάζει στις δυσκολίες έκφρασης του πόνου από το σώμα και στις πολύπλοκες εκφάνσεις (πολιτικές και θεωρητικά νοηματολογικές) που εντοπίζονται στους τρόπους διαμέσου των οποίων ο σωματικός πόνος αποκτά και κατοχυρώνει τη «φωνή» του ως «παροντικό» και «υπαρκτό» στοιχείο από αυτόν που «πονά» αλλά ταυτόχρονα διακρίνεται η «αμφισβήτησή» του από εκείνους που «ακούν» και «μιλάνε» για τον πόνο των άλλων.

²⁶ Ο ωφελούμενος στο συγκεκριμένο σημείο υποδεικνύει και πάλι την έλλειψη κατανόησης που επικρατεί σύμφωνα με τον ίδιο από την μεριά του εργαζόμενου επιστημονικά υπεύθυνου προσωπικού της δομής.

Οι δύο αυτές διαστάσεις συνδέονται παρ' ότι σύμφωνα με την Scary είναι εύκολο τα διαχωριστούν ερμηνευτικά και αντιληπτικά. Στην ανάλυσή της για τον σωματικό πόνο και την δυσκολία «έκφρασής» του από τον άνθρωπο, η εστίαση στην πολυτροπικότητα «εισχώρησης» του πόνου στα άτομα έγκειται κατά την ίδια στο ότι «ο πόνος έρχεται ως κάτι που έρχεται με τρόπο αδιαμοίραστο ανάμεσά μας, ως ταυτόχρονα, κάτι που δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς και ως κάτι που δεν μπορεί να το επιβεβαιώσει» (Scary, 2004, σ. 362). Τονίζεται έτσι το αντιτιθέμενο και αντιστασιακό στοιχείο του πόνου που έρχεται σε αντίθεση και αντιπαράθεση με τη «γλώσσα» την οποία «αποδομεί» και «καταστρέφει ενεργά» επιστρέφοντας «σε μία κατάσταση προγενέστερη της γλώσσας», ως πλαίσιο επικοινωνίας και νοηματοδοτήσεων για τον σωματικό πόνο ο οποίος εκφράζεται και μέσω των ήχων και των κραυγών από το άτομο (Scary, 2004, σ. 362 – 363).

Η προαναφερθείσα θεώρηση από το έργο της Scary ενισχύει την κατανόηση της «αδυναμίας» που πολλές φορές έχουν τα άτομα που πονάνε να μιλήσουν γι' αυτό γεγονός το οποίο δημιουργεί νοητά και πραγματιστικά το χώρο σε άλλα άτομα να μιλήσουν «εξ' ονόματος» αυτών. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ο λόγος που επικρατεί μεταξύ του εργαζόμενου προσωπικού γύρω από τον πόνο του παιδιού και τους κυρίαρχους πιθανούς και διαθέσιμους τρόπους «ελέγχου», περιορισμού και εξάλειψής τους σε πολλές περιπτώσεις «καλύπτει» τον λόγο του ίδιου για τον ίδιο του το σωματικό πόνο. Το γεγονός αυτό γίνεται αντιληπτό και από τον ίδιο και γίνεται διακριτό στον λόγο και την βιωματική κριτική που ασκεί στο πλαίσιο «φροντίδας» και προστασίας στο οποίο υπόκειται και εμφανώς στις λεκτικές πράξεις του διαγράφεται έντονα πως αισθάνεται ότι «δεν εισακούγεται» όσο θα ήθελε. (Scary, 2004, ό.π.)

Την ίδια χρονική στιγμή, στην αναστοχαστική του επισκόπηση για τη διασυννοριακή μετακίνηση και το σύνθετο πλέγμα και δίκτυο εξουσιαστικών σχέσεων με το οποίο ήρθε αντιμέτωπος διακρίνεται η εισχώρηση του ρατσισμού στους εξουσιαστικούς μηχανισμούς του κράτους που αφορούν στη διαχείριση του -στη συγκεκριμένη περίπτωση του ανήλικου και ενήλικου προσφυγικού- πληθυσμού θέτοντας ως επίκεντρο το σώμα του πληθυσμού και εκθέτοντάς το διαρκώς με ποικίλους τρόπους στην πιθανότητα -βιολογικής και κοινωνικής- θανάτωσης και εξόντωσης. Μέρη του πληθυσμού κατηγοριοποιούνται και εκτοπίζονται ως «Ταλιμπάν», «επικίνδunami» και «εχθροί» που συνιστούν απειλή και εξωτερικό κίνδυνο για την ευημερία της «εγχώριας» κοινωνικής συνοχής και υγιεινής του ντόπιου

πληθυσμού. Τίθενται έτσι σε θέση «εχθρών προς εξολόθρευση» με «ηθικοπολιτικά» και «ανθρωπιστικά» μέτρα πειθάρχησης και επιβολής που εντοπίζονται στο μεταίχμιο μεταξύ της βιοπολιτικής και της θανατοπολιτικής εξουσίας που σε μεγάλο βαθμό χαρακτηρίζει το εύρος των ασφαλειοποιημένων μεταναστευτικών πολιτικών που εφαρμόζονται σε πλήθος ευρωπαϊκών χωρών «υποδοχής», όπως το ελληνικό κράτος (Μακρυγιάννη, 2008, σ. 42 – 43).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Στο πανδημικό και βιοπολιτικό ιστορικό παρόν, ενυπάρχει τα τελευταία δύο χρόνια ένα σύνολο από κοινωνικοπολιτικές διατάξεις και μέτρα χωρικού περιορισμού, καταστολής διαμαρτυριών και περιστολής δικαιωμάτων. Μέσα από την εφαρμογή των υγειονομικών μέτρων και την πρόφαση για την προστασία της υγείας των «περισσότερο» ευάλωτων αποδίδεται από το νεοφιλελεύθερο φανταστικό διακυβέρνησης η «φροντίδα» σε «όσους είναι σαν εμάς». Με τον τρόπο αυτό ενισχύεται η αυστηροποίηση των μεταναστευτικών πολιτικών και η ασφαλειοποίηση των τεχνικών και πειθαρχικών διαχείρισης του προσφυγικού και μεταναστευτικού πληθυσμού (Αθανασίου, 2022).

Μέσω της νομιμοποίησης και κανονικοποίησης της απώλειας των προσφυγικών «γυμνών ζώων» κατά τη διάρκεια της επιτέλεσης της διασυνοριακής τους μετακίνησης διευρύνονται ακόμη περαιτέρω τα μέτρα «έκτακτης ανάγκης» και περιορισμού ως «αναγκαία» για την «προστασία» της ζωής. Επιπροσθέτως, στο πανδημικό ιστορικό παρόν τα κυρίαρχα μέτρα επιβολής περιορισμού και περιστολής ελευθεριών και δικαιωμάτων από τις νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις αναδεικνύουν τη θέση του Agamben (2020) πως «η κατάσταση εξαίρεσης έχει γίνει η κανονική κατάσταση» γεγονός που αποτυπώνεται και στις θανατοπολιτικές μεταναστευτικές πολιτικές (Agamben, 2020, σ. 33). Η θανατοπολιτική μορφή εξουσίας η οποία εντοπίζεται στη σύγχρονη βιοπολιτική διαχείριση των προσφυγικών πληθυσμών και μετακινούμενων ροών επενδύει στο «θάνατο» με ασαφή, μη ξεκάθαρο και μύχιο τρόπο καθώς παράγεται από ιδεολογικά φορτισμένες με «αντιδραστικά» χαρακτηριστικά αναπαραστάσεις της ίδιας της ζωής, θέτοντας υπό το καθεστώς της έκθεσης στο θάνατο τις ζωές που δεν μετράνε ως αναλώσιμες και «αόρατες» στο δημόσιο χώρο και βίο (Τσιμουρή, 2018).

Στα «ευάλωτα» σώματα – μεταξύ των οποίων εντοπίζονται αυτά των προσφύγων και, ειδικότερα, των ανηλίκων ασυνόδευτων ως φορέων εμπρόθετης δράσης που χρήζουν ιδιαίτερης προστασίας και φροντίδας – αναδύεται με πολυποίκιλα μέσα κυριάρχησης η «επένδυση στη ζωή», ως εξουσιαστικό εγχείρημα που προκύπτει από την βιοπολιτική και ιστορική συγκρότηση των επιδημιών. Μέσα από τις πολιτικές διαχείρισης των επιδημιών εισάγονται κατά τον Foucault ιστορικά «νέες μορφές διακυβέρνησης» που διαχειρίζονται μύχια και διάχυτα την «οικονομία του σώματος» (Foucault, 2004). Το προσφυγικό σώμα και η «αλήθεια» που φέρει μαζί του τίθενται στη νεοφιλελεύθερη, δυτική, καπιταλιστική κοινωνία και στο βιοπολιτικό καθεστώς σχέσεων εξουσίας ως «πολιτικά επίδικα» και αντικείμενα διαχείρισης του καπιταλιστικού κράτους και των πειθαρχικών θεσμών και μηχανισμών του μέσω της «επικύρωσης» και της «πιστοποίησης» των δυτικών βιοϊατρικών βεβαιώσεων και γνωματεύσεων. Έτσι το «ξένο» «υπό εξέταση» σώμα μετατρέπεται και μετασχηματίζεται σε προνομιακό πεδίο όπου η «μαρτυρία» (evidence) της εξουσίας επιδεικνύεται και ασκείται για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού που εντοπίζονται σε «υπεξούσια» θέση (Fassin, 2011).

Μ' αυτόν τον τρόπο νοηματοδοτούνται και «αξιολογούνται» ως σώματα που καλούνται να «αποδείξουν» πως διαθέτουν «δικαίωμα συμμετοχής» (eligibility) στην προσπάθεια διεκδίκησης των δικαιωμάτων τους που τα καθιστούν πολιτικά όντα και υποκείμενα (Καψάλη & Μεντίνης, 2018). Όπως επισημαίνει η Αθανασίου (2011): «το σώμα -πρώτα η ζωντανή επιφάνεια και κατόπιν το κέντρο και εσωτερικό του- γίνεται ο κατεξοχήν τόπος εκδήλωσης της παθογένειας και άρα της ιατρικής πράξης» (Αθανασίου, 2011, σ. 36).

Παράλληλα, η σύνθετη διαδικασία διαχείρισης του σωματικού και ψυχιατρικού τραύματος των προσφυγικών υποκειμένων επιτελείται σε πολλές περιστάσεις μέσω ενός «μανατζαρίσματος» κατά το οποίο αποπολιτικοποιείται και εξαλείφεται η ενσώματη εμπειρία τους ως πολιτικών υποκειμένων μέσω της επίκλησης της πιστοποιημένης ενσώματης εμπειρίας. Σε πολλές περιστάσεις δεν συνυπολογίζεται το πολιτισμικό συγκείμενο και η πολεμική εμπειρία από την οποία έχει διαφύγει το υποκείμενο που τίθεται «υπό έλεγχο».

Ταυτοχρόνως, το σώμα μετατρέπεται σε πεδίο άσκησης και επιβολής της βιοπολιτικής παρέμβασης. Αυτά επιτυγχάνονται μέσω της στοχευμένης

υπερδιάγνωσης για ψυχοπαθολογικές διαταραχές και της υπερδοσολογίας ψυχιατρικών φαρμάκων τόσο από τους ενεργούς φορείς ιατρικοποίησης της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης όσο και τους δημόσιους φορείς του ελληνικού κράτους στους οποίους σε πολλές περιπτώσεις απευθύνονται οι φορείς της ανθρωπιστικής δράσης για την «αποτελεσματικότερη» διαχείριση των ζητημάτων «ψυχοπαθολογίας» (Καψάλη & Μεντίνης, 2020, σ. 52).

Στην παρούσα έρευνα, για παράδειγμα, οι εργαζόμενες της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας δεν ξέφυγαν από την οικειοποίηση και τη χρήση των βιοπολιτικών ελέγχου του «αυτοτραυματισμένου» και ευάλωτου σώματος των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Εντόπιζαν, μάλιστα, αντιφάσεις και δυσκολίες διαχείρισης οι οποίες πάντα αποδίδονταν κυρίως στις αυξημένες απαιτήσεις του πλαισίου εργασίας της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης και στον διαφορούμενο χαρακτήρα της φροντίδας που καλούνται να αποδώσουν στον συγκεκριμένο πληθυσμό.

Ακριβώς πάνω στην επιφάνεια του «προσφυγικού σώματος» εντοπίζεται, επιτελείται και αναπαράγεται το κατασκευασμένο με οριενταλιστικά χαρακτηριστικά νοηματοδότησης και σύλληψης «δίπολο» μεταξύ Ανατολής και Δύσης, «οπισθοδρομικότητας» και προοδευτικότητας, θρησκευτικού φονταμεταλισμού και «κοσμικότητας», ευαλωτότητας και προνομακότητας, απόκρυψης και αναγνωρισιμότητας (Μαχμούντ, 2018). Παρομοίως, επιτελείται η φυλετικοποιημένη ψυχοπαθολογία του ευάλωτου προσφυγικού υποκειμένου το οποίο υπόκειται στον ψυχοπολιτικό έλεγχο της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης και νοηματοδοτείται ως μέρος του πληθυσμού που βρίσκεται σε «ανάγκη». Αποπολιτικοποιείται ως ενεργό υποκείμενο εμπρόθετης δράσης, ενώ το τραύμα που «φέρει» μαζί του αντιμετωπίζεται με «πολιτισμικό σχετικισμό» κατά τον οποίο η έμφαση αποδίδεται στην αντίληψη της ετερότητας ως αυθύπαρκτη, αποπολιτικοποιημένη και αποϊστορικοποιημένη. Υπόκειται έτσι στην μετααποικιακή δυτική «επιθυμία» για γνώση του «Άλλου» και «ξένου» χωρίς όμως να υπάρχει ουσιαστική «σχέση» μαζί του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η ενσώματη μορφή και ύπαρξη του πρόσφυγα να θυματοποιείται και να αποϋποκειμενοποιείται πλήρως ως «γυμνή» και «αόρατη» ζωή στους βιοπολιτικούς χώρους εκτοπισμού και πειθαρχικού ελέγχου.

Σε αυτούς τους μεθοριακούς χώρους χωρικού και ενσώματου εκτοπισμού, το «σώμα» σημαδεύεται, χαράσσεται, ταξινομείται και ιεραρχείται με «αξιολογικά»

φορτισμένα κανονικοποιητικά κριτήρια από τις κοινωνικοπολιτικές και κυρίαρχες «ηθικοποιημένες» και πολιτισμικές συντεταγμένες του παγκοσμιοποιημένου νεοφιλελεύθερου καπιταλιστικού συστήματος διακυβέρνησης και πληθυσμιακής βιοπολιτικής διαχείρισης. Μέσω της περιθωριοποίησης και της ενσώματης επιβολής των βιοπολιτικών και θανατοπολιτικών στο προσφυγικό σώμα, τα προσφυγικά υποκείμενα αναπαρίστανται συχνά ως ευάλωτες υποκειμενικότητες «εγκλωβίζοντας διπλά τόσο το βλέμμα του θεατή όσο και το σώμα που υποφέρει» (Αβραμοπούλου, 2020, σ. 153).

Τα δομικά χαρακτηριστικά της βιοπολιτικής εξουσίας και της αυστηροποιημένης μεταναστευτικής πολιτικής αναδεικνύονται μέσα από τις πολιτικές της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης και στους μηχανισμούς διαχείρισης των προσφυγικών «ευάλωτων» πληθυσμών και υποκειμένων. Ταυτοχρόνως, μέσω των πολιτικών του φόβου και της διεύρυνσης της εξουσίας κανονικοποιείται η ταύτιση του «τρομοκράτη» με τον αιτών άσυλο, καθώς διαχέεται η υπόθεση πως ο αιτών άσυλο μπορεί να ψεύδεται για τα γεγονότα που τον ώθησαν στην μετανάστευση. Μέσω της παγίωσης της ταυτότητας του εξωτερικού «εισβολέα» ως οπισθοδρομικό και «ανάξιο» ένταξης και μέσω της οπτικοποίησής του με πολιτισμικό σχετικισμό κανονικοποιείται το «δικαίωμα» στον περιορισμό του στην βιολογική ύπαρξη ως «γυμνή ζωή» στερημένη πολιτικών δικαιωμάτων και στη βιοφυσική θανάτωσή του. Σύμφωνα με την Σ. Άμεντ (2018) ο ίδιος ο αιτών άσυλο υποδεικνύεται ως «υπαίτιος του διωγμού» και νοσηματοδοτείται έτσι ως ταυτόσημη μορφή ύπαρξης με αυτή του «τρομοκράτη» μέσω της αναπαράστασης της ταυτότητάς του ως «εμπρόθετος δρων του φόβου που μπορεί να καταστρέψει το σπίτι μας» (Άμεντ, 2018, σ. 160 – 161).

Όπως παρατήρησα στην έρευνα μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης, των σημειώσεων και των συνεντεύξεων πεδίου, οι ανήλικοι πρόσφυγες που αυτοτραυματίζονται συχνά αντιμετωπίζονται ως άτομα που χρήζουν εκτεταμένης φροντίδας και ελέγχου. Η φροντίδα εδώ μεταφράζεται με όρους ψυχοπαθολογικής ερμηνείας για τα αίτια που προκαλούν τη συγκεκριμένη πρακτική και με όρους βιοπολιτικής ενσώματης παρέμβασης, ιδρυματοποίησης και εγκλεισμού σε ψυχιατρικά ιδρύματα για την «αποτελεσματικότερη» ορθολογικά διαχείριση του παρελθοντικού και του παροντικού τραύματος που φέρει μαζί του ο ανήλικος πρόσφυγας.

Το «τραύμα» εδώ χρησιμοποιείται ως «πολυδιάστατη μέθοδος» εξατομικεύοντας το ζήτημα του αυτοτραυματισμού, μετατρέποντάς το σε προσωπικό και ατομικιστικό ζήτημα του ωφελούμενου, χωρίς να αναγνωρίζεται ως δομικό στοιχείο της συνθήκης διαβίωσης στην οποία εντοπίζεται ως «γυμνή ζωή» στους πειθαρχικούς και μεθοριακούς χώρους των δομών φιλοξενίας. Επιπλέον, από τα λεγόμενά τους διακρίνεται πως το συλλογικό τραύμα που έχουν υποστεί οι ανήλικοι πρόσφυγες από τη δομική βία των βιοπολιτικών θεσμών και της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης τίθεται σε ατομικό και «προβληματικό» επίπεδο και όχι ως βιωμένη εμπειρία της βάσης του «πριν», του παρόντος και του «μετά».

Ερχόμενες αντιμέτωπες με τις αντιφάσεις που χαρακτηρίζουν το επισφαλές πλαίσιο εργασίας της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης, οι εργαζόμενες συχνά ανακαλούσαν στη μνήμη τους καταστάσεις που κλήθηκαν να διαχειριστούν και αποτέλεσαν έντονα συναισθηματικά φορτισμένα γεγονότα για τις ζωές τους ως υποκειμένων, καθώς και οι ίδιες δεν είχαν πολυετή εργασιακή εμπειρία στο προσφυγικό πεδίο. Το γεγονός αυτό ενίσχυσε – σύμφωνα με τις ίδιες – το συναίσθημα του φόβου απέναντι σε πρακτικές αυτοτραυματισμού και στις πρακτικές και πολιτικές φροντίδας και διαχείρισής του μέσω της ψυχοκοινωνικής παρέμβασης. Σε περιστάσεις, όπως τους δύο αυτοτραυματισμούς στους οποίους αναφέρθηκα και στις συνομιλίες μου με τους συγκεκριμένους ωφελούμενους, είναι διακριτή η αντίληψη από τους ίδιους τους ανήλικους σχετικά με την έλλειψη «φροντίδας» και προσοχής που βιώνουν από το σύνολο του εργαζόμενου προσωπικού της δομής, όταν προχωρούν σε τέτοια πρακτική.

Καθώς αναστοχάζομαι κριτικά τη δική μου συνολική εργασιακή εμπειρία, η οποία χρονικά πλέον ανέρχεται σε 1 χρόνο, και το βίωμά μου ως φροντιστή στη δομή και έχοντας βιώσει δύσκολες και επίπονες συναισθηματικά καταστάσεις διαχείρισης, παρατηρώ πως και εγώ ο ίδιος σε πολλές περιστάσεις υπέπεσα αρκετές φορές σε αδιέξοδα και προβληματισμούς. Επιπλέον, συνέβαλα με την παρουσία μου στην πειθαρχική τήρηση των κανόνων λειτουργίας της δομής παρά τις όποιες αντιφάσεις και αντινομίες εντόπιζα σε αυτούς και στον τρόπο επιβολής τους. Και εγώ ο ίδιος, ως εργαζόμενο υποκείμενο βίωσα συναισθήματα φόβου και απορίας σχετικά με τις πρακτικές αυτοτραυματισμού των ανηλίκων, καθώς δεν είχα καμία εμπειρική ή επιστημονική εξοικείωση με το συγκεκριμένο ζήτημα. Με το πέρασμα του χρόνου αυτό μετασηματίστηκε, καθώς διέκρινα πως η συχνότητα των αυτοτραυματιστικών

πρακτικών που επιτελούνταν από τους ανηλικούς και λάμβαναν χώρο στη δομή, στην οποία είχα άμεση επαφή με τα συγκεκριμένα άτομα, είχε επιρροή πάνω μου. Οι αντιδράσεις μου έγιναν πιο ψύχραιμες, ανθεκτικές και «εξοικειωμένες» με τις εικόνες των ενσώματων κοψιμάτων και των σημαδιών που καλούμουν να διαχειριστώ, να φροντίσω και να παραπέμψω στο νοσοκομειακό χώρο για την «αποτελεσματικότερη» παρέμβαση στο «αυτοτραυματισμένο» σώμα του ωφελούμενου.

Συνοψίζοντας, μέσω του διττού μου ρόλου ως φροντιστή και ερευνητή σε αρκετές περιστάσεις δυσκολεύτηκα να αποδώσω ακριβώς όσα παρατήρησα και βίωσα καθώς ως άμεσα εμπλεκόμενος αλληλεπιδρούσα και αλληλοδιαπλεκόμουν ενεργά με τα υποκείμενα. Επιπλέον, ο λόγος μου προς τους ωφελούμενους είχε «βαρύτητα» και ασκούσε επιρροή λόγω της εργασιακής μου ιδιότητας κατά την επιτέλεση της οποίας συχνά αντιμετώπισα διλήμματα σχετικά με την εφαρμογή πολιτικών ελέγχου και παραβίασης της ιδιωτικότητας και του προσωπικού χώρου των ωφελούμενων στις οποίες αντιτίθεμαι. Ταυτόχρονα, όμως, συνειδητοποίησα ότι οι επιστημονικοί όροι σχετικά με τη μετανάστευση και τη βιοπολιτική διαχείρισή της στο σύγχρονο νεοφιλελεύθερο καθεστώς διακυβέρνησης συνδέονται διαλεκτικά με τις πολιτικές άσκησης και εξουσιαστικής επιβολής των ανθρωπιστικών οργανώσεων. Έτσι, οι επιστημονικοί όροι αναφορικά με τη διαχείριση των «ζώων» των πληθυσμών που καθίστανται ευάλωτοι, θυματοποιημένα υποκείμενα και παθητικοί αποδέκτες της ανθρωπιστικής βοήθειας και παρέμβασης με βοήθησαν να κατανοήσω καλύτερα και ευρύτερα το πλαίσιο λειτουργίας της παιδικής προστασίας και του πειθαρχικού πλαισίου που περιβάλλει και χαρακτηρίζει την καθημερινότητα των ανήλικων προσφύγων οι οποίοι διαμένουν στους βιοπολιτικούς και μεθοριακούς χώρους (όπως των Κ.Υ.Τ. και των στρατοπέδων) ψυχοπολιτικής επιβολής των δομών φιλοξενίας, καθώς πλέον αποτελούσα ουσιαστικό μέρος της συγκεκριμένης δομής μέσω της εργασιακής μου ιδιότητας ως φροντιστή.

Μέσα από την παρούσα έρευνα επιχείρησα να διερευνήσω τις πειθαρχικές επιτελέσεις που δομούν τις βιοπολιτικές δυναμικές ελέγχου, επιτήρησης και συμμόρφωσης των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Μέσω της κανονικοποίησης και της ψυχοπαθολογικοποίησης του τραύματος – το οποίο φέρουν μαζί τους από τη χώρα προέλευσης και τη διασυνοριακή μετακίνηση που έχουν υποστεί συχνά με βίαια και εξαναγκαστικά μέσα – αποπειράθηκα, παράλληλα, να εντοπίσω τον αμφίσημο και διφορούμενο ρόλο των εργαζομένων μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο «φροντίδας» και

προστασίας. Για τον σκοπό αυτόν μελέτησα τους τρόπους με τους οποίους οι επιτελέσεις της φροντίδας μετασχηματίζονται στην αποφυγή απόδοσης φροντίδας και στην ευρύτερη θυματοποίηση, κατηγοριοποίηση και ιεράρχηση των ανήλικων προσφύγων σε «αυτούς που αυτοτραυματίζονται» καθιστώντας τους παραπάνω εύάλωτους από τους υπολοίπους ωφελούμενους της δομής.

Λόγω της υπέρμετρης απόδοσης όρων ψυχοπαθολογίας για την ερμηνεία των αυτοτραυματιστικών πρακτικών από τη μεριά των εργαζομένων της ψυχοκοινωνικής υπηρεσίας επιχείρησα να υπερβώ την κυρίαρχη εννοιολόγηση με όρους ψυχοπαθολογίας και ατομικισμού -χωρίς ταυτόχρονα να αναιρώ και χωρίς να αμφισβητώ την ψυχολογική και ψυχιατρική διάσταση της συγκεκριμένης πρακτικής του ατόμου που την επιτελεί. Προσπάθησα επιπλέον, να εντοπίσω τις επικοινωνιακές διαστάσεις που λαμβάνει ο αυτοτραυματισμός μέσω του σώματος ως ενεργού φορέα εξουσιαστικών σχέσεων που ενσωματώνουν οι ανήλικοι πρόσφυγες και να παρατηρήσω τα μέσα με τα οποία αντιμετωπίζεται, τα οποία όπως συνειδητοποίησα δεν ξεφεύγουν από το βιοπολιτικό πλαίσιο σύγχρονου ελέγχου, επιτήρησης, διαχείρισης και μύχιας πειθάρχησης του σώματος που «πονά» (Scary, 2004).

Ταυτόχρονα, παρατηρώντας το σύνολο των εργαζομένων με τους οποίους συνομίλησα και ήρθα σε επαφή για όλο το χρονικό διάστημα, παρ' ότι μας συνδέουν κοινά βιώματα και εμπειρίες με τις οποίες είμασταν εξοικειωμένοι και εξοικειωμένες, διαπίστωσα ότι ούτε στον λόγο τους ούτε στις πρακτικές τους διακρίνεται η αναγνώριση του αυτοτραυματισμού ως δομικού στοιχείου της ιδρυματοποίησης, των συνθηκών διαβίωσης και των «τραυμάτων» που φέρουν μαζί οι ανήλικοι πρόσφυγες. Αντιθέτως, η ερμηνεία τους περιορίζεται στο ατομικό «ψυχοπαθολογικό» επίπεδο «επιζήτησης» και «αναζήτησης» προσοχής από τη μεριά των ανήλικων προσφύγων, εκτοπίζοντας τους έτσι περαιτέρω μέσα στον μεθοριακό χώρο της δομής.

Συνοψίζοντας, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως κατά τη διάρκεια υλοποίησης της έρευνας επιχείρησα να μη προσεγγίσω ως ξεχωριστά μεταξύ τους σημεία τις πειθαρχικές επιτελέσεις της δομής και των πολιτικών της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης με τις ευρύτερες πολιτικές ασφαλειοποίησης, επιτήρησης και ελέγχου των βιοπολιτικών των στρατιωτικοποιημένων συνόρων που επιβάλλονται από τα νεοφιλελεύθερα καπιταλιστικά και συνοριακά καθεστώτα διακυβέρνησης της σύγχρονης εποχής. Και αυτό γιατί τα τελευταία αυστηροποιούν ευρύτερα τις

μεταναστευτικές πολιτικές σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο εργαλειοποιώντας την έννοια της προσφυγικής «κρίσης» ώστε να κανονικοποιούν ολοένα και περισσότερο την λήψη μέτρων «έκτακτης ανάγκης». Αντ' αυτού προέκρινα να αναδείξω τη διαλεκτική και πρακτική τους σύνδεση και αλληλοδιάδραση στη διαχείριση του προσφυγικού πληθυσμού. Συνολικά, επιχείρησα να προσεγγίσω τις πρακτικές αυτοτραυματισμού ως διάσταση που «συνομιλεί» και αλληλεπιδρά άμεσα με το καθεστώς διαμονής των μεθοριακών χώρων βιοπολιτικής εξουσίας και ανθρωπιστικής διακυβέρνησης που εντοπίζονται οι ανήλικοι πρόσφυγες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσση

- Αβραμοπούλου, Ε. (2020). Αρχειακή βία, η βιοπολιτική του συνόρου και το αίτημα για ελευθερία μέσα από το παράδειγμα της Λέρου. Στο Μ. Χρίστος (επιμ.), *Η Λέρος στο επίκεντρο και το περιθώριο*. (σ. 148 - 175). Αθήνα: Ψηφίδες.
- Αβραμοπούλου, Ε. (2018). Εισαγωγή: Πολιτικές εγγραφές του συν-αισθήματος. Στο Ε. Αβραμοπούλου (επιμ.), *Το συν-αίσθημα στο πολιτικό: Υποκειμενικότητες, εξουσίες και ανισότητες στο σύγχρονο κόσμο* (σ. 11-67). Αθήνα: Νήσος.
- Αθανασίου, Α. & Τσιμουρή, Γ. (2013). Χαρτογραφώντας τη βιοπολιτική των συνόρων: Σώματα, τόποι, απεδαφοποιήσεις. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 140, 3–37. [doi: https://doi.org/10.12681/grsr.54](https://doi.org/10.12681/grsr.54).
- Άμεντ, Σ. (2018). Συν-αισθηματικές οικονομίες. Στο Ε. Αβραμοπούλου (επιμ.), *Το συν-αίσθημα στο πολιτικό. Υποκειμενικότητες, εξουσίες και ανισότητες στον σύγχρονο κόσμο*. (σ. 129 - 169). Αθήνα: Νήσος.
- Agamben, G. (2005). *Homo Sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή* (μετάφρ. Π. Τσιαμούρας). Αθήνα: Scripta.
- (2007). *Κατάσταση εξαίρεσης* (μετάφρ. Μ. Οικονομίδου). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- (2015). Πέρα από τα δικαιώματα του ανθρώπου. Στο Ν. Κούρκουλος (επιμ.), *Εμείς οι πρόσφυγες*. (σ. 35 - 50). Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- (2015). *Αυτό που μένει από το Άουσβιτς. Το αρχείο και ο μάρτυρας*. Αθήνα: Εξάρχεια.
- (2020). *Που βρισκόμαστε; Η επιδημία ως πολιτική*. Αθήνα: Αλήστου Μνήμης.
- Aitken, S. C. & Swanson, K. & Kennedy, E. G. (2019). Ασυνόδευτα παιδιά και νεαροί μετανάστες: Πλοήγηση σε μεθοριακές σχεσιακές περιοχές. Στο Ο. Διδυμιώτης, & Δ. Μακρυνιώτη, (επιμ.), *Παιδικές ηλικίες σε κίνηση*. (σ. 411 - 434). Αθήνα: Νήσος.

- Αθανασίου, Α. (2011). Επιτελέσεις της τρωτότητας και του κοινωνικού τραύματος. Στο Α. Αθανασίου (επιμ.), *Βιοκοινωνικότητες. Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της υγείας*. (σ. 13 - 88). Αθήνα: Νήσος.
- (2007). *Ζωή στο όριο: Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική*. Αθήνα: Εκρεμμές.
- (2012). *Η κρίση ως «κατάσταση έκτακτης ανάγκης». Κριτικές και αντιστάσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας.
- (2022). Πρόλογος. Στο Χατζηδάκης, Δ. (επιμ.), *Το μανιφέστο της φροντίδας. Η πολιτική της αλληλεξάρτησης*. (μετάφρ. Σμυρنيώτη, Χ.), (σελ. x - xxiv). Αθήνα: ΡΟΠΗ.
- Bailey, A. (2019). Διεθνική κινητικότητα και παιδική ηλικία. Στο Ο. Διδυμιώτης, & Δ. Μακρυνιώτη, (επιμ.), *Παιδικές ηλικίες σε κίνηση*. (σ. 411 - 434). Αθήνα: Νήσος.
- Βεντούρα, Λ. (2011). Γηγενείς/μετανάστες: Οροθέτηση και μετατόπιση κοινωνικών συνόρων. Στο Λ. Βεντούρα (επιμ.), *Μετανάστευση και κοινωνικά σύνορα: Διαδικασίες αφομοίωσης, ενσωμάτωσης ή αποκλεισμού*. (σ. 15 - 62). Αθήνα: Νήσος.
- Butler, J. (2006). Παραστασιακές επιτελέσεις και συγκρότηση του φύλου: Δοκίμιο πάνω στη φαινομενολογία και τη φεμινιστική θεωρία. Στο Α. Αθανασίου, (επιμ.) *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική*. Αθήνα: Νήσος.
- (2009). *Αναταραχή φύλου. Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*. (μτφρ. Γ. Καραμπελας). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Deleuze, G. (2001). *Η κοινωνία του ελέγχου*. Αθήνα: Ελευθεριακή κουλτούρα.
- Διακουμάκος, Γ. & Μέρμηγκα, Ι. & Σούζας, Ν. (2021). *Γιατί η μοναξιά μου θεωρείται ασφαλής χώρα. Αγώνες αιτούντων άσυλο και τοπικές αντιδράσεις στο συνοριακό καθεστώς της Χίου (2015 – 2016)*. Αθήνα: Ψηφίδες.
- Δουζίνας, Κ. (2006). *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- (2020). Η βιοπολιτική της πανδημίας. Στο Π. Κάπολα & Γ. Κουζέλης & Ο. Κωσταντάς (επιμ.). *Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου/τοπικά ιθ'. Εταιρεία Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου*. Συλλογικός τόμος. (σ. 137 - 148). 19 (64). Αθήνα: Νήσος.
- Fassin, D. (2011). Η ανθρωπιστική δράση ως πολιτική της ζωής. Στο Α. Αθανασίου (επιμ.) *Βιοκοινωνικότητες. Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της υγείας* (σ. 643 - 678). Αθήνα: Νήσος.
- Foucault, M. (2002). *Για την υπεράσπιση της κοινωνίας* (μετάφρ. Τ. Δημητρούλια). Αθήνα: Ψυχογιός.

- (2004). Πολιτική οικονομία του σώματος. Στο Δ. Μακρυνιώτη (επιμ. & εισαγ.). *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*. (σ. 125 – 130). Αθήνα: Νήσος.
 - (2011). *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*. (μετάφρ. Τ. Μπέτζελος). Αθήνα: ΠΛΕΘΡΟΝ.
 - (2012). *Η γέννηση της βιοπολιτικής, παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1978 – 1979)*. (μετάφρ. Β. Πατσογιάννης). Αθήνα: ΠΛΕΘΡΟΝ.
- Καψάλη, Α. & Μεντίνης, Μ. (2018). *Ψυχολογίες Συμμόρφωσης: σημειώσεις πάνω στον ψυχοπολιτικό έλεγχο του μεταναστευτικού*. Αθήνα: Oposito.
- (2020). Το τραύμα ως μέθοδος: Η περίπτωση της Ν. Στο *Πρόσφυγες, camps και ΜΚΟ*, (σ. 43 - 55), *misfit. 1*. Αθήνα: Oposito.
- Λέκκα, Β. & Πανουτσόπουλος, Γ. (2016). Ανάμεσα στα σύνορα: μετασχηματισμοί των μηχανισμών ελέγχου και διαχείρισης της μετανάστευσης. Στο Θ. Λάγιος, & Β. Λέκκα, & Γ. Πανουτσόπουλος, *Διάχυση συνόρων, χάραξη σωμάτων, σημεία καταγραφής*. (σ. 9 - 80). Αθήνα: Futura.
- Lock, M. (2011). Ιατρική γνώση και πολιτική του σώματος. Στο Α. Αθανασίου (επιμ.) *Βιοκοινωνικότητες. Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της υγείας*. (σ. 89 - 151). Αθήνα: Νήσος.
- Μακρυνιώτη, Δ. (2004). Εισαγωγή. Στο Δ. Μακρυνιώτη, (επιμ.) *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις* (σελ. 11 – 73). Αθήνα: Νήσος.
- (2008). Εισαγωγή. Στο Δ. Μακρυνιώτη, (επιμ.). *Περί θανάτου. Η πολιτική διαχείριση της θνητότητας* (σ. 13 - 72). Αθήνα: Νήσος.
 - (2019). Εισαγωγή. Στο Ο. Διδυμιώτης, & Δ. Μακρυνιώτη, (επιμ.), *Παιδικές ηλικίες σε κίνηση*. (σ. 11 - 62). Αθήνα: Νήσος.
- Μαχμούντ, Σ. (2018). Θρησκευτική λογική και κοσμικό συν-αίσθημα: Ένας ασύμμετρος διαχωρισμός. Στο Ε. Αβραμοπούλου (επιμ.) *Το Συν-αίσθημα στο πολιτικό: Υποκειμενικότητες, εξουσίες και ανισότητες στο σύγχρονο κόσμο*. (σ. 207 - 250). Αθήνα: Νήσος.
- Μπάτλερ, Τζ. & Αθανασίου, Α., (2016). *Απ-αλλοτρίωση: Η επιτελεστικότητα στο Πολιτικό*. (μτφ Α. Κιουπκιολής). Αθήνα: Τόπος.
- Mbembe, A. (2003). Necropolitics. *Public Culture. 15: 1*. 11 – 40.
- «Πρόσφυγες, camps και Μ.Κ.Ο.» (2020). *Misfit. 1*. Αθήνα: Oposito.
- Παπασταθόλου, Σ. (2020). Η φασματοποιημένη παρουσία των προσφύγων στους μεταβατικού. Στο *Πρόσφυγες, camps και ΜΚΟ*, (σ. 6 – 15), *misfit. 1*. Αθήνα: Oposito.

- Παρσάνογλου, Δ. (2020). Νέος ανθρωπισμός, εθνική κυριαρχία και συνοριακό καθεστώς: Σκέψεις πάνω στις μετατοπίσεις που έχει προκαλέσει η «προσφυγική κρίση». Στο *Πρόσφυγες, camps και ΜΚΟ*, (σ. 16 – 28), *misfit. 1*. Αθήνα: Oposito.
- Said, E. D. (1996). *Οριενταλισμός*. (μτφ. Φ. Τερζάκης). Αθήνα: Νεφέλη.
- Scarry, E. (2004). Το σώμα που πονά: Η οικοδόμηση και διάλυση του κόσμου. Στο Δ. Μακρυνιώτη, (επιμ). *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις* (σελ. 361 – 374). Αθήνα: Νήσος.
- Smith, P. (2006). *Πολιτισμική θεωρία. Μια εισαγωγή*. Αθήνα: Κριτική.
- Τσιμουρής, Γ. (2018, Ιανουάριος 15). Η προσφυγική «κρίση» ως νεοφιλελεύθερη ευρωπαϊκή θανατοπολιτική. *Η Αυγή*. Ενθέματα (4^{ος} κύκλος): Ανακτήθηκε από: https://www.avgi.gr/politiki/264085_h-prosfygiki-krisi-os-neo-fileleytheri-eyropaiki-thanatopolitiki#.
- Χατζηδάκης, Δ. (επιμ.) (2022). *Το μανιφέστο της φροντίδας. Η πολιτική της αλληλεξάρτησης*. (μετάφρ. Σμυρνιώτη, Χ.). Αθήνα: ΡΟΠΗ.
- Χριστόπουλος, Δ. (2020). *Αν το προσφυγικό ήταν πρόβλημα, θα είχε λύση*. Αθήνα: ΠΟΛΙΣ.
- Χριστινάκη, Α. (2020). Κρίση, τραύμα, πρόσφυγες: Προς μία πολιτική ανάγνωση και αναθεώρηση. Στο *Πρόσφυγες, camps και Μ.Κ.Ο.* (σ. 35 – 43). *Misfit. 1*. Αθήνα: Oposito.

Ξενόγλωσση

- Avramopoulou, E. (2022). The Surplus of Death: Asylum Management and the Affective Atmosphere of Complicity. *Comparative Studies of South Asia, Africa, and the Middle East*, 42 (1): 206–220. doi: <https://doi.org/10.1215/1089201X-9698242>
- Cabot, H. (2018). The European Refugee Crisis and Humanitarian Citizenship in Greece. *Ethnos*, 1–25. doi: [10.1080/00141844.2018.1529693](https://doi.org/10.1080/00141844.2018.1529693).
- Csordas, T.J., & Jenkins, J.H. (2018). Living with a Thousand Cuts: Self-Cutting, Agency, and Mental Illness among Adolescents. *Ethos*.
- Ellis, C. (2004). *The ethnographic I: A methodological novel about autoethnography*. California: Altamira Press, 79.
- (2007). Telling secrets, revealing lives: Relational ethics in research with intimate others. *Qualitative Inquiry*, 13(1), 3–29. doi: [10.1177/1077800406294947](https://doi.org/10.1177/1077800406294947).

- Ellis, C., Adams, T. E., & Bochner, A. P. (2011). Autoethnography: An Overview. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 36(4 (138)), 273–290. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/23032294>.
- Fassin, D. (2001). The Biopolitics of Otherness: Undocumented Foreigners and Racial Discrimination in French Public Debate. *Anthropology Today*, 17(1), 3–7. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/2678317>.
- (2011). Policing Borders, Producing Boundaries. The Governmentality of Immigration in Dark Times. *Annual Review of Anthropology*, 40, 213–226. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/41287729>
- Feldman, I. (2012). The Humanitarian Condition: Palestinian Refugees and the Politics of Living. *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism and Development* 3(2): 155–172.
- Fili, A., & Xythali, V. (2017). The continuum of neglect: Unaccompanied minors in Greece. *Social Work & Society*, 15(2). 1–14. Retrieved from: <https://ejournals.bib.uni-wuppertal.de/index.php/sws/article/view/521/1034>
- Kilby J., (2001). Carved in skin. Bearing witness to self-harm. At Ahmed, S. & Stacey, J. (2001). *Thinking through the skin*. New York: Routledge.
- Malkki, L. H. (1996). Speechless Emissaries: Refugees, Humanitarianism, and Dehistoricization. *Cultural Anthropology*, 11(3), 377–404. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/656300>.
- Pembroke, L. R. (Ed.). (1996). Self-harm: Perspectives from personal experience. *Chipmunka Pub*.
- Rozakou, K. (2012). The biopolitics of hospitality in Greece: Humanitarianism and the management of refugees. *American Ethnologist*, Vol. 39, No. 3, pp. 562–577. doi:[10.1111/j.1548-1425.2012.01381.x](https://doi.org/10.1111/j.1548-1425.2012.01381.x).
- Sakhsari, S. (2014). The queer time of death: Temporality, geopolitics, and refugee rights. *Sexualities*, 17(8): 998–1015.
- Salecl, R. (2001). Cut in the body: from clitoridectomy to body art. In S. Ahmed & J. Stacey (Eds). *Thinking Through the Skin*. (pp. 35–49). Routledge.
- Ticktin, M. (2006). Where Ethics and Politics Meet: The Violence of Humanitarianism in France. *American Ethnologist*, 33(1), 33–49. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/3805315>.

«Οικογενειακή επανένωση» (2018). Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:l33118>.

«Κύρωση Κώδικα Νομοθεσίας για την υποδοχή, τη διεθνή προστασία πολιτών τρίτων χωρών και ανιθαγενών και την προσωρινή προστασία σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων αλλοδαπών». Ανακτήθηκε από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/nomos-4939-2022-phek-111a-10-6-2022.html>.

«Η έννοια της ευαλωτότητας στις ευρωπαϊκές διαδικασίες ασύλου». Ανακτήθηκε από: http://www.immigration.gr/2017/10/blog-post_3.html.

«Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού». *Εφημερίς της κυβέρνησεως*. Ανακτήθηκε από:

<https://ekka.org.gr/images/pdf/nomothesia/3/%CE%97%CE%94%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%AE%CF%82%CE%A3%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D%CF%8C%CF%80%CF%89%CF%82%CE%BA%CF%85%CF%81%CF%8E%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B5%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%84%CE%BF%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF2101%CF%84%CE%BF%CF%85%1992.pdf>.

«Στην υπηρεσία της ΕΛΑΣ το «κανόνι ήχου» για την καταστολή πλήθους». *tvxs.gr*. Ανακτήθηκε από: <https://tvxs.gr/news/ellada/kanoni-ixoy-kata-prosfygon-kai-metanaston-ston-ebro>

«Ευρετήριο Ισχύουσας Νομοθεσίας για την Κακοποίηση και Παραμέληση Παιδιών». Ανακτήθηκε από:

<https://ekka.org.gr/images/pdf/nomothesia/3/%CE%95%CF%85%CF%81%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%9D%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%9A%CE%B1%CE%A0%CE%B1-%CE%A0.pdf>.